

TAMPEREEN YLIOPISTO

Ystävä olohuoneessa?

Tutkimus 11-12 -vuotiaiden lasten television katselusta
ja siihen liittyvästä vuorovaikutuksesta

Kasvatustieteiden tiedekunta

Opettajankoulutuslaitos, Hämeenlinna

Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma

Roos Marleena

Tepora Johanna

Syksy 2008

Tampereen yliopisto
Kasvatustieteiden tiedekunta
Opettajankoulutuslaitos, Hämeenlinna
Roos Marleena, Tepora Johanna: Ystävä olohuoneessa? Tutkimus 11–12 -vuotiaiden lasten television katselusta ja siihen liittyvästä vuorovaikutuksesta
Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma, 97 sivua, 9 liitesivua
Elokuu 2008

TIIVISTELMÄ

Tutkimuksemme tarkoituksena oli selvittää millainen on tutkimuskohteena olevien lasten suhde televisioon sekä hahmottaa televisio-ohjelmien ja elokuvien ympärille rakentuvan vuorovaikutuksen luonnetta ja merkitystä. Suhdetta televisioon tutkimme selvittämällä tutkittavien lasten television katselun käytäntöjä sekä katseluun liittyviä kokemuksia ja käsityksiä. Tutkimuksen kohderyhmänä on 20 eteläsuomalaisen alakoulun oppilasta sekä heidän vanhempiaan. Vanhempien näkökulma otettiin mukaan laajemman perspektiivin saamiseksi tutkittavaan ilmiöön. Tutkimuksessamme kuitenkin painottuu lasten näkökulma.

Tutkimus on laadullinen ja nojaa fenomenografiseen tutkimusperinteeseen. Lähtöasetelmana on aineistolähtöisyys, eli emme pohjaa tutkimusta tietyn teorian viitekehykseen. Tarkoituksena on pyrkiä ymmärtämään kohderyhmän televisiosuhdetta ja television katseluun liittyvää sosiaalista vuorovaikutusta. Tutkimustulokset pätevät kohdejoukkoon, emmekä yleistä tuloksia kohdejoukon ulkopuolelle.

Tutkimusmetodeina käytimme kyselykaavaketta sekä teemoiteltuja yksilö- ja ryhmähaastatteluita. Teetimme kyselykaavakkeet lapsilla ja vanhemmilla keväällä 2007. Syksyllä jatkoimme aiheeseen syventymistä yksilöhaastatteluun, joissa haastattelimme kahta lasta sekä heidän äitejään. Myöhemmin syksyllä järjestimme vielä kaksi ryhmähaastattelua, joista toiseen osallistui viisi tyttöä ja toiseen viisi poikaa tutkittavasta joukosta.

Tutkimuksen tuloksena lapsen suhde televisioon osoittautuu aktiiviseksi ja moniulotteiseksi. Lapset katsovat televisiota pääosin tunnepohjaisista ja sosiaalisista syistä. Television pääasiallinen funktio on viihdyttäminen ja sen tiedollinen merkitys saa lapsilta vähemmän huomiota. Erittäin merkittävä tekijä on televisio-ohjelmiin ja televisiosta katsottaviin elokuvaan liittyvä sosiaalinen ulottuvuus. Vuorovaikutus ja yhdessä katselu vaikuttavat esimerkiksi siihen, miten nähtyä tulkitaan ja arvotetaan. Yhteisessä katselutilanteessa tärkeää on katsojien virittäytyminen samalle aaltopituudelle.

Elokuvien ja ohjelmien innoittamat keskustelut muodostuvat ajoittain itse katselukokemusta tärkeämmiksi. Erityisesti toveripiirissä keskusteluiden merkitys on suuri. Varhaisnuoruuden kynnyksellä olevien tutkittavien keskuudessa toverien merkitys yleensä kasvaa ja vanhempien merkitys vähenee. Vanhempien kanssa käytävä keskustelu rajoittuu pääasiassa katseluun liittyviin rajoituksiin ja sääntöihin sekä katselutilanteessa tapahtuviin ohjelmien kommentointeihin. Nykyistä monipuolisempaa keskustelua vanhempien kanssa on esiintynyt aiemmin enemmän.

Tutkimuksen myötä pohdimme mahdollisuutta hyödyntää televisio-ohjelmia ja elokuvia pohjana mediakasvatuksellisille ja eettisille keskusteluille. Keskustelu lasten ja kasvattajien välillä voi uskoaksemme lisätä lasten mediakriittisyyttä ja vahvistaa heidän todellisuuskäsityksiään. Eettisten pohdintojen kautta lasten arvomaailma rakentuu ja heidän moraalisensa kehittyy.

Avainsanat: mediasuhde, televisio, televisiosuhde, keskustelu, vuorovaikutus, mediakasvatus

SISÄLLYSLUETTELO

1 JOHDANTO	1
2 KATSAUS AIKAISEMPIIN TUTKIMUKSIIN.....	4
2.1 TELEVISIO- JA MEDIATUTKIMUKSEN HISTORIAA	4
2.2 SUOMALAISIA TUTKIMUKSIA	6
2.3 MEDIAPSYKOLOGINEN NÄKÖKULMA	7
2.4. MEDIAKASVATUS	8
3 YHTEISKUNTA MURROKSESSA	10
3.1 MEDIOITUNUT KULTTUURI.....	10
3.1.1 Postmoderni informaatioyhteiskunta.....	10
3.1.2 Visuaalinen mediakulttuuri	13
3.1.3 Postmoderni identiteetti	14
3.1.4 Media ja identiteetti	15
4 LAPSEN ELÄMISMAAILMA.....	18
4.1 LAPSI JA LAPSUUS	18
4.1.1 Lapsuuden historia.....	18
4.1.2 Lapsuusiän rajapyykit	20
4.1.3 Kehityspsykologinen näkökulma	21
4.2 PERHE LAPSEN KASVUYMPÄRISTÖNÄ.....	22
4.2.1 Perhe murroksessa	23
4.2.2 Kasvatus postmodernina aikana	24
4.3 MEDIA LAPSEN KASVUYMPÄRISTÖNÄ.....	25
5 LAPSI JA TRIVIALISOITUNUT TELEVISIO	27
5.1 MEDIASUHDE JA TELEVISIOSUHDE	27
5.2 TELEVISION KATSELUN KÄYTÄNNÖT	27
5.3 TELEVISION KATSELUN SYYT	29
5.3.1 Tunnepohjainen käyttö.....	30
5.3.2 Sosiaalinen käyttö	32
5.3.3 Tiedollinen käyttö.....	33
5.4 KATSELUKOKEMUSTEN TARKASTELUA.....	34
6 TUTKIMUKSEN LUONNE JA METODOLOGISET VALINNAT	37
6.1 TAUSTASITOUKSET	37
6.2 KVALITATIIVINEN TUTKIMUS.....	38
6.3 FENOMENOGRAFINEN TUTKIMUSOTE	39
6.4 LAPSI TUTKIMUKSEN KOHTEENA	41
7 TUTKIMUKSEN KULKU	43
7.1 AIHEEN VALINTA JA KOHDEJOUKKO	43
7.2 AIHEEN RAJAUS JA TUTKIMUSONGELMIEN ESITTELY	43
7.3 AINEISTON KERUU	45
7.3.1 Kyselykaavakkeet	45
7.3.2 Haastattelut.....	46
7.4 ALUSTAVA ANALYYSI JA LISÄAINEISTON KERUU	46
7.4.1 Ryhmähaastattelut.....	47
7.5 AINEISTON ANALYYSI.....	47
8 TUTKIMUKSEN TULOKSET	49
8.1 TELEVISION KATSELUN KÄYTÄNNÖT	49
8.1.1 Television katseluun käytetty aika.....	49
8.1.2 Lasten suosikkiohjelmat	50

8.1.3 Television katselua yksin ja yhdessä	52
8.1.4 Television katselun kontrolli	53
8.1.5 Suhtautuminen ikärajoihin	55
8.2 KATSELUN MOTIIVIT JA KATSELUKOKEMUKSET	57
8.2.1 Televisio tunnemyllynä	57
8.2.2 Tiedostava katsoja	60
8.2.3 Jaettu katselukokemus	61
8.2.4 Keskustelu	63
8.3 TELEVISION MERKITYS	68
8.3.1 Televisio luonnollisena ja merkittävänä osana arkea	68
8.3.2 Hyvä paha televisio	70
8.3.3 Televisio ja lapsuuden käsite	73
8.3.4 Televisio ja identiteetti	74
8.4 VANHEMPIEN NÄKÖKULMA	77
9 TUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUS	79
10 TULOSTEN KOONTI	83
11 POHDINTAA JA JATKOTUTKIMUSEHDOTUKSIA	86
LÄHTEET	90
LIITTEET	98

1 JOHDANTO

Suomalainen katsoo televisiota keskimäärin kaksi ja puoli tuntia vuorokaudessa. Jos ajatellaan, että elämme 80-vuotiaiksi, olemme siinä vaiheessa kuluttaneet elämästämme kymmenen vuotta tauottomaan television katseluun. Vuosikymmenen mittaan olisi ehtinyt esimerkiksi käydä tervehtimässä kaukana asuvia ystäviä ja sukulaisia, opiskella useita vieraita kieliä tai vaikkapa perustaa oman yrityksen.

(Mediamaisteri Outi Tehomaa Aamulehdessä 26.1.2007)

Tehomaan kommentti ilmentää ajattelutapaa, jonka mukaan television katseluun käytetty aika on kuin heittäisi rahaa kaivoon. Vettä myllyyn lisäävät kriitikot, jotka - pahimman television aiheuttaman moraalipaniikin laannuttuakin - maalailevat uhkakuvia television passivoittavasta vaikutuksesta. Television loputon kuvavirta turruttaa ja sisältöjen monimuotoisuus hukuttaa käsityksen oikeasta ja väärästä. Televisio on uhka lapsuudelle, aidoille ihmissuhteille ja kansanterveydelle.

Television sisällöt kirvoittavat ilmoille vaatimuksia suojella lapsia television vaikutuksilta. Taustalla on myös vuosikymmenten television vaikutuksia selvittänyt tutkimusperinne. Sen tuloksissa television katsoja usein esiintyy passiivisessa ”uhrin” roolissa. Toisaalta mediaa ja etenkin lasten mediankäyttöä on noussut puolustamaan joukko viestintä- ja mediatutkijoita sekä mediakasvattajia. He painottavat kasvatuksen mahdollisuuksia lieventää median negatiivisia vaikutuksia. Näissä näkökannoissa mediankäyttäjän aktiivisuus korostuu. Viime vuosien aikana on lasten omia näkökantoja pyritty tuomaan enemmän esille lapsuutta ja mediaa koskevissa tutkimuksissa. (Ks. esim. Buckingham 1996; Koivusalo-Kuusivaara 2007.)

Kiinnostuksemme lapsen ja television suhdetta kohtaan on virinnyt näistä keskusteluista. Emme kuitenkaan hae vastausta sille, onko television katselu hyvää vai huonoa ajanvietettä, vaan haluamme selvittää lasten suhdetta televisioon lasten kertoman valossa. Televisiosuhteella viittaamme television käyttöön, television katselun saamaan merkitykseen sekä television ympärille liittyvään vuorovaikutukseen. Koska lähestymme aihetta henkilöhaastatteluin, on mielenkiintomme

kohteena tutkittavien kokemukset ja käsitykset television katselusta ja sen ympärille rakentuvasta vuorovaikutuksesta.

Lasten ajatusten lisäksi tuomme esille heidän vanhempiansa näkökulmaa aiheeseen. Näin pyrimme tarkastelemaan lasten elämismaailmaa laajemmasta perspektiivistä. Tutkimuksemme painottuu kuitenkin lasten oman äänen kuulemiseen. Tutkimuskohteeksemme valikoitui alakoulun viidennen luokan oppilaita ja heidän vanhempiaan. Tutkimus pohjaa kyselykaavakkein ja teemoitetuin yksilö- ja ryhmähaastatteluin keräämäämme aineistoon sekä sen analyysiin ja tulkintaan. Näkökulma on mediapsykologinen yhdistäen kasvatustiedettä, psykologiaa ja mediatutkimusta.

Tutkimuksessamme tarkastelemme ihmistä aktiivisena, merkityksiä muodostavana ja tavoitteellisena olentona. Ihminen on psyykinen, fyysinen ja sosiaalinen kokonaisuus, jonka elämä muodostuu ja muokkautuu sekä perinnöllisten tekijöiden vaikutuksesta että vuorovaikutuksessa fyysisen ja sosiaalisen ympäristön kanssa. Tämän päivän lapsi rakentaa kokemusmaailmaansa, identiteettiään ja minäkuvaansa pitkälti mediavälitteisessä ja visuaalisessa kulttuurissa. Muutos yhteiskunnassa ja maailmassa muuttaa lapsuuden ehtoja. Ymmärtääksemme lasta, on tärkeää nähdä lapsi ajalle tyypillisessä postmodernissa kontekstissa.

Tutkimuksessa piirtyi kuva lapsen monimuotoisesta televisiosuhteesta. Televisio koetaan yleensä arkipäivän taustastruktuuriin kuuluvana tuttuna välineenä. Kuin ystävänä. Toisaalta televisio voi saada hyvinkin arvolatautuneita merkityksiä ja herättää mielipiteitä puolesta ja vastaan. Sen sisällöt voivat toimia tunteiden ja ajatusten leikkikenttänä. Televisio voi vaikuttaa kodeissa tilan, ajan ja sosiaalisen vuorovaikutuksen järjestymiseen. Katselu on sosiaalista toimintaa ja televisioon liittyvä vuorovaikutus ulottuu vielä pitkälle katselutilanteiden ohi. Vuorovaikutuksen kautta televisio-ohjelmat ja elokuvat saavat lisäarvoa. Juuri tämä katselun sosiaalinen ulottuvuus nousee tutkimuksessamme mielenkiinnon keskiöön. Television ympärille rakentuva keskustelun kulttuuri osoittautuu tärkeäksi toveripiirin vuorovaikutustilanteita rakentavaksi tekijäksi. Keskusteluilla näyttää olevan erityinen merkitys mediasisältöjen käsittelyssä, tulkitsemisessa ja arvottamisessa.

Koska lapsi on kehityksessään eri vaiheessa kuin aikuinen, koemme tarpeelliseksi hahmottaa tutkimuskohteina olleiden lasten ikäryhmän kehityopsykologiaa. Samoin tuomme esille lapsuuden määrittelyn haasteellisuuden ja ikäkausien sulautumisen lähemmäs toisiaan. Kuvaamme yleispiirteisesti nykyhetken tilaa kulttuurisesti ja yhteiskunnallisesti sekä identiteetin rakentamisen

muuttunutta luonnetta. Perheiden ja kasvatuskulttuurin murros saavat viitekehyksessämme myös oman lukunsa. Tämän jälkeen käsittelemme mediasuhdetta ja television katselun eri tapoja yleisesti.

Yhdistämällä tutkittavien lasten sekä heidän vanhempiensa käsityksiä ja kokemuksia teoriaan sekä aikaisempiin tutkimuksiin, pyrimme muodostamaan kuvaa tutkittavien lasten televisiosuhteen laadusta ja television merkityksellisyydestä. Teoriaosuuden tarkastelut sekä aineistosta nousseet huomiot muokkaavat käsitystä ja mahdollisesti lisäävät ymmärrystä siitä maailmasta, jossa lapsi rakentaa minuuttaan ja suhdettaan maailman ilmiöihin. Toivomme onnistuvamme kiinnittämään tutkimusraportin lukijan huomion trivialisoitumisen myötä usein huomaamattomaksi käyneeseen lapsen ja television monimuotoiseen suhteeseen, joka voi arjen pyörteissä näennäisesti vaikuttaa kovin yksinkertaiselta.

2 KATSAUS AIKAISEMPIIN TUTKIMUKSIIN

2.1 Televisio- ja mediatutkimuksen historiaa

Televisiota ja mediaa on tutkittu maailmalla runsaasti viimeisen neljän vuosikymmenen aikana. Yksistään Yhdysvalloissa on tehty satoja television vaikutuksia koskevia tutkimuksia. Television katselu on yhdistetty monissa tutkimuksissa esimerkiksi väkivaltaisen käyttäytymisen lisääntymiseen, lisääntyvään ylipainoon ja univaikeuksien syntyyn. Erityisesti lapsia, nuoria ja medioita koskeva tutkimus on ollut sävyttynyt median negatiivisiin vaikutuksiin liitettyllä huolella. Huolen diskurssi ja vaikutustutkimus voidaankin nähdä toisiinsa kytkeytyneinä. (Koivusalo-Kuusivaara 2007, 48; Suoranta 2001, 22.) Toisaalta osa tutkimuksista ja kirjallisuudesta myös puoltaa televisiota informaalin oppimisen lähteenä, arjen rytmittäjänä ja myös sosiaalisen vuorovaikutuksen tukivälineenä.

Yhdysvalloissa on perinteisesti tehty tutkimusta median vaikutuksista, esimerkiksi tv-väkivallan ja mainonnan näkökulmista. Euroopassa on oltu kiinnostuneita myös median käytöstä ja sen kokemisesta. (Mustonen 2001, 10.) Lasten omaa ääntä on tutkimuksessa kuultu vielä verrattain vähän, mutta viime vuosien aikana lasten käyttäminen tutkimusten informanteina on lisääntynyt (Alanen 2001, 175).

Lapsuuden tutkimuksessa ja yleisessä keskustelussa on nähtävillä erilaisia diskursseja mediaan ja lapsiin liittyen. Karkeasti ajatellen voidaan keskusteluissa nähdä jakaantumista kahteen leiriin. Lapsuuden loppua enteilevä, lastensuojelua korostava keskustelu piirtää mediasta kuvan lapsuutta uhkaavana tekijänä. Lapsuuden aika nähdään erityisenä aikana, joka lapsen tulisi voida viettää turvattuna. Lapsi ei kykene käsittelemään aikuismaailmaan kuuluvia elementtejä, joita media usein välittää. Medialla ja etenkin televisiolla koetaan olevan suuri merkitys lasten pahoinvoinnille ja ”lapsuuden lyhenemiselle”. (Suoranta 2001, 21-22.) Muun muassa Neil Postman on 1980-luvun puolivälissä ottanut kantaa aiheeseen teoksissaan ”Lyhenevä lapsuus” (1985) sekä ”Huvitamme itsemme hengiltä” (1987). Hänen mielestään lapset työnnetään kohti aikuisuutta ja siihen kuuluvia

toimintamalleja liian aikaisin. Visuaalisen ja arkipäiväistyvän television tyrkyttämät mediasisällöt ovat hänen nähdäkseen yksi merkittävä syy tähän.

Toisaalta on olemassa mediaan positiivisemmin suhtautuvia koulukuntia, jotka näkevät lapset taitavina median käyttäjinä. Näiden tahojen keskusteluissa televisio ei näyttäyty pelkästään lapsia passivoittavana visuaalisena pommikoneena, vaan nuorikin katsoja nähdään kykeneväisenä hyödyntämään televisiota. Mediakasvatuksella uskotaan voitavan vaikuttaa positiivisesti lasten mediakäyttäytymiseen. Mahdollisia mediasta aiheutuvia negatiivisia vaikutteita voidaan niin ikään vähentää mediakasvatuksellisin keinoin, opettamalla lapset tuntemaan eri medioita ja kontrolloimaan niiden käyttöä itse. Esimerkiksi Suoranta (2001, 27) esittää Katziin (1993) viitaten, että lapset rakentavat informaatiovallankumousta ja digitaalista maailmaa aktiivisesti käytänteissään ja ymmärtävät sen toimintalogiikoita jopa paremmin kuin aikuiset. Tichia (2000) mukailen Suoranta kirjoittaa (2001, 28), että tämän ”digitaalisen lapsuuden” diskurssissa lasten ajatellaan olevan luonnostaan valmiita mediakulttuurin toimijoina. Siinä, missä me aikuiset saatamme kokea uudet välineet ja audio-visuaalisten viestien tulvat hämmäntävinä, jopa ahdistavina, kokevat lapset visuaalisen kulttuurin ja digitaalisen maailman luonnollisena ja vähemmän hämmäntävänä. Ei ole ennenkuulumatonta, että pikkulapsi neuvoo äitiään uuden DVD-laitteen käytössä. Edelleen Suoranta (2001, 28-29) kirjoittaa Trippiin (1992) viitaten, että lasten oletetaan olevan aktiivisia oppijoita mediakokemuksia rakentaessaan. Mediamerkitykset muodostuvat sosiaalisesti.

Eri koulukunnissa toistuu käsitys tiettyjen kuvamateriaalien ja asiasisältöjen haitallisuudesta nuorelle katsojalle. Esimerkiksi seksi ja väkivalta ovat yleensä selkeästi ”kiellettyjen asioiden” listalla, joilta lasta tulee voida tiettyyn pisteeseen asti suojella. Näihin voidaan totutella pieninä annoksina, kehityspsykologisesti oikeiksi määriteltynä aikoina. Tällaisiin sisältöihin perustuvat yleisesti ottaen myös televisiota ja elokuvia koskevat ikärajoitukset.

Yksi tunnetuimmista televisiota ja mediaa sekä niiden vaikutuksia tutkineita tutkijoita on Len Masterman, joka aikanaan teki pioneerityötä mediatutkimuksen saralla. Hän puhui mediakasvatuksen puolesta, sillä hänen mukaansa hyvä medialukutaito on avain median seuraamiseen. Medialukutaitoinen henkilö pystyy Mastermanin mukaan välttämään median haitalliset vaikutukset ja tulemaan ikään kuin ”mediaimmuniksi”. (ks. Masterman 1991.) Nyttemmin eräs johtavia tutkijoita maailmalla on David Buckingham, jolla on takanaan yli kahden vuosikymmenen kokemus alalta opettajana ja tutkijana. Hän käsittelee median ja television

vaikutuksia useista näkökulmista, tuomitsematta kuitenkaan liiemmin televisiota ja mediaa. Buckingham on kiinnostunut lasten oman äänen kuulemisesta. Esimerkiksi ”Moving Images” vuodelta 1996 perustuu pääasiallisesti lasten kuvauksille television aiheuttamista tunnereaktioista ja heidän käsityksilleen siitä, miksi tietyn tyyppiset ohjelmat kiinnostavat. Yli sadan lapsen kuulemisen lisäksi hän haastatteli myös pariakymmentä vanhempaa. Aineiston perusteella hän kuvailee television roolia lapsen elämässä. Hän selvittää esimerkiksi sitä, miten lapset kokevat ja ymmärtävät erilaisia televisio-ohjelmia kuten saippuaoperaa, tosi-televisio-sarjoja, faktaa ja fiktiota. Hän kiinnittää huomiota myös television ääressä koettuihin tunteisiin sekä siihen, miten vanhemmat ohjaavat lasta television katselussa. Median moniulotteisuuden vuoksi Buckingham esittää tutkimuksensa tuloksia varovaisesti, välttämällä liian suoraviivaisia johtopäätöksiä. (ks. Buckingham 1996.) Esittelemme Buckinghamin tuloksia sitä mukaan kuin ne liittyvät oman tutkimuksemme aiheisiin.

2.2 Suomalaisia tutkimuksia

Samalla kun median ja television vaikutus yhteiskunnassa on kasvanut, on myös suomalaisen mediatutkimuksen määrä jatkuvasti lisääntynyt ja monipuolistunut 1980-luvun lopulta lähtien. Median kasvaneeseen rooliin yhteiskunnassa on kiinnitetty huomiota myös yliopistomaailmassa. Esimerkiksi Helsingin yliopistossa aloitettiin vuonna 1996 elokuva- ja televisiotutkimuksen opettaminen omana oppiaineenaan. Oman professuurinsa se sai vuonna 2004.

Suomessa mediaa, mediakasvatusta, sekä mediaa ja lasta koskevia tutkimuksia ovat tehneet muun muassa Juha Kytömäki, Anu Mustonen, Annika Suoninen, Raisa Koivusalo-Kuusivaara, Reijo Kupiainen, Juha Suoranta sekä Sirkku Kotilainen. Esittelemme seuraavassa tiivistetysti sitä suomalaista tutkimusmaastoa, johon olemme tutkimusta tehdessämme perehtyneet.

Juha Kytömäki tarkastelee Täytyy kattoo jos saa kattoo (1999) väitöskirjassaan lasten television katselua laajasti käsitellen lasten mielihajelmia, vanhempien taholta tapahtuvaa lasten katselun kontrollia, televisioon ja videoihin liittyvää keskustelua kaveripiirissä sekä katseluun liittyviä pelkoja. Hän tutkii median käyttöä Jaan Valsinerin lapsen kehitystä koskevan kulttuurihistoriallisen teorian näkökulmasta. Siinä lapsen mediataitojen kehittymistä tarkastellaan kontekstissa. Tutkimuksen perusteella Kytömäki muotoilee mediankäytön kuuluvan lasten ”vapaa toiminnan vyöhykkeeseen”, jossa media esiintyy luonnollisena ja kiinteänä osana lasten elämää. Mediataidot kehittyvät merkittävästi silloin kun lapsi saa toimia aktiivisesti ja itsenäisesti.

Tutkimuksen perusteella lapsilla onkin verrattain paljon vapautta valita heitä kiinnostavat televisio-ohjelmat ohjelmatarjonnan joukosta. Vapaan toiminnan vyöhykkeeseen kuuluu myös rajoituksia, joita vanhemmat voivat tarvittaessa muuttaa lapsen kehittyessä ja kasvaessa. Vanhempien rooli näyttää Kytömäen tutkimuksen perusteella olevan mediatarjontaa merkityksellisempi nuoren kehittäessä mediataitoja sosiaalisessa perhekontekstissa. (Kytömäki 1999; ks. Koivusalo-Kuusivaara 2007, 70-71)

Yksi mediatutkimuksen näkökulma on mediapsykologinen tarkastelutapa, jolloin kiinnostuksen kohteena on erityisesti median ja identiteetin suhde. Mediapsykologinen lähestymistapa pohjaa käsitykselle, jonka mukaan mediallyllä on merkittävä rooli persoonaan ja sosiaaliseen identiteettiin vaikuttavana tekijänä. Anu Mustonen on mediapsykologiaan erikoistunut tutkija, jonka mukaan median vaikutukset yltyvät niin tiedollisen, tunneperäisen kuin sosiaalisen ulottuvuuden alueille. Median välittämät viestit muokkaavat toistuvasti esiintyneinä käsityksiä ja asenteita. Median tarjoamat mallit voivat yhtä lailla avartaa minuutemme rajoja kuin toisaalta kaventaa ihanneminäämme stereotyyppiseen suuntaan. Mediasisällöistä tehdään erilaisia tulkintoja, jolloin sama asia voi merkitä eri ihmisille erilaisia asioita. Itse mediasisältö ei siis vielä kerro sitä, millaisia tulkintoja siitä tehdään. (Mustonen 2001; ks. Koivusalo-Kuusivaara 2007, 73-74.)

Annika Suoninen on tutkinut median sekä lasten ja nuorten suhdetta mediankäytön näkökulmasta. Tutkimuksessaan Suoninen tekee jaon medialukutaidon ja mediakielitaidon välille. Mediakielitaitoa lapset ja nuoret tarvitsevat osatakseen käyttää mediaa järkevästi, ymmärtääkseen median kieltä ja kyetäkseen tekemään median sisällöistä kriittisiä tulkintoja. Nämä taidot kehittyvät arkielämässä, mutta niitä pyritään kehittämään myös mediakasvatuksen keinoin. Medialukutaito liittyy tarkemmin kykyyn tulkita ja ymmärtää mediasisältöjä. Suonisen mukaan jo pienillä lapsilla on valmius mediakielitaitojen ja medialukutaitojen oppimiseen. Tämä viittaa myös siihen, että jo pienet lapset ovat kykeneviä varsin taitavaan viestien tulkintaan. Pienten lasten tekniset ja kognitiiviset käyttötaidot sekä media- ja reaalityodellisuuden erottaminen toisistaan ovat Suonisen tutkimuksen mukaan selvimmin esiin tulleita mediataitoja. (Suoninen 2004; ks. Koivusalo-Kuusivaara 2007, 71-72.)

2.3 Mediapsykologinen näkökulma

Tutkimuksemme on poikkitieteellinen yhdistäen kasvatustieteitä, psykologiaa ja mediatutkimusta. Tarkastelemme lasta ja mediaa mediapsykologian näkökulmasta, mille on ominaista yhdistää ja

soveltaa psykologian ja muiden käyttäytymistieteiden piirissä tuotettua tietoa. Mediapsykologiaa ei siis nähdä itsenäisenä, omana tieteenalanaan. Mediapsykologian piirissä tutkitaan ihmisten mediakäyttäytymistä ja mediasuhdetta, eli sitä, miten ja mihin käytämme mediaa ja mitä seurauksia sillä on. Yksinkertaistaen voidaan sanoa, että mediapsykologia tutkii sitä, mitä ihmiset tekevät medialla ja mitä media tekee ihmisille.

Mediakäyttäytymiseksi ajatellaan sekä mediaan liittyvä toiminta mediasisältöjen tuottamisesta niiden valikointiin ja kulutukseen että mediankäyttöön kytkeytyvät muutokset ihmisen ajattelussa ja toiminnassa. Psykologisella näkökulmalla pyritään syventämään mediatutkimustietoa etsimällä syitä ja selityksiä ihmisten mediakäyttäytymiselle ja luomalla työkaluja sen ennustamiseksi. (Mustonen 2001, 8-10.)

Median kokeminen ja siihen liittyvät elämykset ovat eräs mediapsykologisen tarkastelun kohde. Tähän kuuluvat myös mediakokemukseen liittyvät tiedostamattomat prosessit ja tunteet. Mediapsykologia pyrkii analysoimaan yksilön henkilökohtaisen mediasuhteen lisäksi myös mediasuhteen sosiaalisia ulottuvuuksia. (emt., 8-10.)

2.4. Mediakasvatus

Mediakasvatuksen käsite ei Suomessa ole vielä vakiintunut, vaan sitä käytetään hieman eri merkityksissä. Suomalaisessa kulttuurissa mediakasvatus on liitetty yleensä viestintäkasvatuksen yläkäsitteen alle. Esimerkiksi Kotilainen (1999, 32-32) viittaa Härkösen (1994) linjaukseen, jonka mukaan mediakasvatus muodostaa yhdessä ilmaisukasvatuksen kanssa viestintäkasvatuksen rungon. Toisaalta mediakasvatusta voidaan ajatella laajempänä määritelmänä. Norjalaisen Ola Erstadin (1997) mukaan mediakasvatus tai mediapedagogiikka on media- ja kasvatustieteellinen tutkimuskenttä, joka jakaantuu informaaliin median käyttöön ja oppimiseen sekä formaaliin opetukseen mediasta ja medialla (Kotilainen 1999, 34). Määritelmässä ongelmallista on, että ne usein sitoutuvat omaan kulttuuriinsa, eivätkä siten täysin toimi toisissa kulttuureissa. Tässä tutkielmassa pohjaamme Sirkku Kotilaisen (1999, 34) esittämään määritelmään, jonka mukaan mediakasvatusta ovat ne sisällölliset, pedagogiset ja didaktiset ratkaisut, joiden tarkoituksena on tukea ja kehittää medialukutaitoa. Media voi olla sekä oppimisen kohde että sen väline. Parhaimmillaan mediakasvatus yhdistää sekä vastaanottamisen että tuottamisen.

Medialukutaidolla tarkoitamme yksilön henkilökohtaisia valmiuksia hallita tuottamisen, ilmaisun ja vastaanottamisen strategioita. Tätä mediataittoa on mahdollista kehittää. Mediakasvatuksen näkökulmasta taitavaan medialukutaitoon liittyy teknisen mediankäyttötaidon lisäksi kyky eritellä, soveltaa, arvioida ja eläytyä mediateksteihin. Medialukutaidon kehittyessä myös merkityksellistämisen taso, itsearviointi ja kyseenalaistamisen taito kehittyvät.

3 YHTEISKUNTA MURROKSESSA

3.1 *Medioitunut kulttuuri*

3.1.1 Postmoderni informaatioyhteiskunta

Puhuessamme ”nykyajan yhteiskunnasta” jokaisella keskustelijalla on varmasti oma näkemyksensä siitä, millaisessa yhteiskunnassa elämme ja miten se vaikuttaa maailmankuvamme rakentumiseen. Seuraavassa hahmotamme, millaisena tässä tutkimuksessa ymmärrämme sen yhteiskunnan, jossa elämme ja jossa tämäkin tutkimus valmistuu.

Tutkimuksessamme nykyajan yhteiskunta käsitetään postmodernina informaatioyhteiskuntana. Postmoderni -termillä viitataan jälkimoderniin aikaan, joka seuraa modernia kulttuuria. Modernista postmoderniin aikaan siirtyminen ei kuitenkaan ole selkeästi määriteltyä ja yhteiskunnassa voikin yhtäaikaisesti esiintyä sekä modernin että postmodernin piirteitä.

Postmodernia edeltäneeseen moderniin aikaan liittyi kiihtyvä työnjako, sosiaalinen ja kulttuurinen eriytyminen sekä markkinatalouden ongelmat. Antikaisen, Rinteen ja Kosken (2006) mukaan modernina aikana pysyvien ja selkeiden identiteettimallien rinnalle nousi uusia eriytyviä identiteettimalleja, jotka perustuivat uusiin sosiaalisen toiminnan kenttiin, instituutioihin ja ihmisryhmiin. Elämäntilanne ei enää ollut sidottu esimerkiksi sukupuoleen tai yhteiskuntaluokkaan. (Antikainen, Rinne & Koski 2006, 262-264.) Modernissa kulttuurissa järki, tieteellinen tieto ja byrokratia ovat olivat keinoja pyrkiä hallitsemaan kiihtyvää muutosta ja epävarmuutta. Osittain niiden avulla onnistuttiinkin ylläpitämään sosiaalista järjestystä ja identiteetin eheyttä. Gecasen ja Burken (1995) mukaan turvallisuuden tunnetta hajoavassa yhteiskunnassa toi usko yksilön sisäisen ja jokseenkin vakaan identiteetin saavuttamisen mahdollisuuteen (emt. 2006, 262).

Tutkijasta riippuen postmodernilla eli myöhäismodernilla tarkoitetaan modernin ajan jälkeistä uutta aikaa tai vaihtoehtoisesti moderniin aikaan kuuluvaa modernin jatkoaikaa. Teoreetikot eivät ole yksimielisiä sanan määrittelystä, vaan eri näkökulmista katsottuna käsite ’postmoderni’ saa

erilaisia tulkintoja (Helve 2002, 23; ks. esim. Heiskala 1996, 143-158; Antikainen 1998, 77-78.) Baumanin (1996) mukaan postmoderni on vauraissa länsimaissa 1900-luvun aikana tapahtunutta modernin kypsymistä, modernista ajasta tietoiseksi tulemista ja modernin kritisoinnista. Aikaisempaan moderniin aikaan kohdistuvasta kritiikistä huolimatta postmoderni ei pyri tarjoamaan uusia parempia ratkaisuja tai elämänihanteita edellisten tilalle. (Bauman 1996, 17, 23-24, 191).

Postmodernia aikaa kuvaa sirpaleisuus ja jatkumattomuus, jolloin hetkessä elämisen merkitys korostuu. Huomio on tapana kiinnittää samanaikaisesti eri kohteisiin, eikä mitään tarkastella kovin tarkasti. Postmodernissa on olemassa tietynlainen välinpitämätön ajattelutapa. Välinpitämättömyys on mielentila, jossa asioita ei tule ottaa liian vakavasti – jokainen tehköön niin kuin parhaaksi näkee. ”Kaikkihan sitä tekevät” – lausahduksella pyritään välttämään yksilön harteille lankeava moraalinen vastuu, joka on korostunut universaalien eettisten ohjenuorien hävitessä. (Bauman 1996, 21-22, 43, 184, 276.)

Postmodernin ajan eräs ominaispiirre on lisääntynyt informaation määrä. Jälkimodernia aikaa voidaankin luonnehtia myös termeillä ”informaatioyhteiskunta” tai ”tietoyhteiskunta”. Niillä viitataan tilaan, johon erityisesti tietoteknologian kehittyminen on jälkimoderneja yhteiskuntia johtanut (Niiniluoto 1989, 67-69). Nimensä mukaisesti toiminta kehittyneissä yhteiskunnissa perustuu lisääntyvässä määrin tiedon tuottamiseen, jalostamiseen ja välittämiseen. Sir Francis Baconin lanseeraama ajatus ”Tieto on valtaa” konkretisoituu tietoyhteiskuntien aikakaudella, kun tieto kohoaa kilpailuvaltiksi kansallisvaltioiden ja globaalien suuryritysten kesken (Lyotard 1985, 14). Kehitys on mullistanut ihmisen työnteon sekä vapaa-ajan käsitykset (Niiniluoto 1989, 70-71). Kehittyneissä länsimaissa tiedon tuottamiseen ja välitykseen perustuvat työpaikat yleistyvät, mikä muuttaa työväestön koostumusta (Lyotard 1985, 13). Informaatioteknologisen murroksen vaikutuksia yhteiskuntaan on verrattu maanviljelyn keksimiseen 10 000 vuotta ja teolliseen vallankumoukseen 200 vuotta sitten (Niiniluoto 1989, 67).

Yli kaksi vuosikymmentä sitten Lyotard (1985, 11-15) esitti koneiden yhdenmukaistumisen, kaupallistumisen ja fyysisen koon pienenemisen vaikuttavan ratkaisevasti tiedon saatavuuteen ja käyttöön. Tämän voi nähdä esimerkiksi kotien kasvavassa laitearsenaalissa: tietoa välittäviä medialaitteita, kuten televisioita ja tietokoneita, hankitaan entistä enemmän ja niiden parissa vietetään lisääntyvässä määrin aikaa. Yhteiskunnan informationalisoitumisen myötä sähköinen media on yhä enemmän läsnä ihmisten arjessa (Lahikainen, Korhonen & Paavonen 2006, 99).

Tietoyhteiskuntakehitys on herättänyt myös keskustelua kansanterveydestä: on esitetty huolestuneita mielipiteitä siitä, että uudessa ”laitteistuneessa” elämänmallissa esimerkiksi lasten perusliikunta on vaarassa jäädä yhä useammin vähimmäisvaatimusten alapuolelle, kun median seuraaminen vie yhä enemmän aikaa lasten arjessa. Samoin ihmissuhteiden muuttumista liian mediavälitteiseksi on pidetty negatiivisena kehityksenä. (Kangassalo & Suoranta 2001, 10.)

Niiniluoto (1992, 7) viittaa aiempaan huomioonsa, jonka mukaan kasvava tietomäärä myös mahdollisesti heikentää aidon tiedon suhteellista osuutta informaatiotulvassa. Useasta kanavasta miten milloinkin suodattava tieto jättää vastaanottajan vastuulle arvottaa tiedon laatu, totuusarvo ja käyttömahdollisuudet. Tässä mielessä voisikin olla perustellumpaa tietoyhteiskunnan sijasta puhua informaatioyhteiskunnasta. Mediavälineiden paljous ja tapahtumien yhtäaikaisuus kiinnittävät huomiota moneen suuntaan samanaikaisesti. Nämä tekijät vaativat uudenlaista medialukutaitoa. Mediakasvatuksen professori Tapio Varis on kirjoittanut:

”Kyky päästä informaation lähteille, analysoida ja arvioida mielikuvien, imagojen, sanojen ja äänten valtaa, joka on aikakautemme mediakulttuurin keskeinen osa, on perustavaa laatua oleva kansalaistaito.” (Varis 2002, 11.)

Median ja teknologian kehitystä hyödynnetään paitsi tiedon tuotannossa ja välityksessä myös kulutuksessa sekä vapaa-ajan viihteessä. Esimerkiksi televisio tarjoaa katsojilleen viihdettä ja ”toisen asteen kokemuksia” turvallisesti omassa olohuoneessa. Tällä viitataan jonkun asian kokemiseen nähtynä tai kuultuna, ei suoranaisesti itse koettuna. Kupiainen (2005) kirjoittaa primaarikokemusten eli varsinaisten kokemusten korvautumisesta sekundaarikokemuksilla. Esimerkiksi median konstituoiman ja välittämän kuvan kautta voi henkilö saavuttaa sekundaarisen kokemuksen ja käsityksen vaikkapa New Yorkista koskaan käymättä siellä. (Kupiainen 2005, 97.) Myös Ziehe (1991) kirjoittaa median kautta lapsille välittyvän valmiita tulkintamalleja ja sekundaarisia kokemuksia esimerkiksi sukupuolielämästä jo kauan ennen varsinaisia kokemuksia. Vaara piilee siinä, että sukupuolielämänsä varsinaisesti aloittaessaan nuoret ajautuvat siteeraamaan median välittämiä malleja ja omia sekundaarisia kokemuksiaan jäykän ohjekirjamaisesti. Kokemukset on jo tavallaan koettu ennen kuin ne todellisuudessa kohdataan. (Ziehe 1991, 38.)

Teknologian keinoin voidaan myös pyrkiä suunnittelemaan ja muuttamaan, ja näin hallitsemaan todellisuutta. Tietynlainen keinotekoisuus ja todellisuuden muokkaaminen leimaakin nykyistä elämäntyyliä länsimaissa: itseään ja elämänsä voi muokata ja muuttella. (Heiskala 1996, 7.) Tästä kertovat myös lukuisat tosi-tv -formaatit, jotka perustuvat ihmisten ”muodonmuutokseen”

esimerkiksi kauneusleikkausten ja erilaisten tyylikonsulttien avulla. Taustalla pyörii mahtava taloudellinen koneisto, jota mediakulttuuri ruokkii välittäen yhä uusia elämänmalleja ja luoden kuluttajille tarpeita.

3.1.2 Visuaalinen mediakulttuuri

Tässä tutkielmassa kulttuurin käsitteellä viitataan yhteisön omaksumaan elämäntapaan ja maailman hahmottamisen tapaan, johon sisältyvät sekä ihmisten toiminta että toiminnasta syntyvät tuotokset (vrt. Alasuutari 1994, 48). Förnäsin (1999) mukaan viestinnällä on tärkeä osuus kulttuurin muotoutumisessa: kulttuuri syntyy ja muokkautuu ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa ja symbolien vaihdannassa (Inkinen 1999, 60). Suoranta kirjoittaa du Gayhin (1997) viitaten, että kulttuuria voidaan myös määritellä ns. kulttuuriin kehänä, jossa kulttuuri määrittyy representaation, identiteetin, tuotannon ja kulutuksen sekä niiden sääntelyn toisiinsa lomittuvina käytänteinä (Suoranta 2001, 17-18).

Vaikka eri yhteisöillä on omat kulttuurinsa erityispiirteineen, on nähtävissä, että muun muassa tekniikan kehittyminen ja globaali media ovat tuoneet länsimaisia kulttuureja lähemmäs toisiaan. Median merkitys on viimeisten vuosikymmenien aikana kasvanut kaikkialla kehittyneissä valtioissa. Media luo merkityksiä, muokkaa maailmankuvaamme ja elämäntapojamme sekä rytmittää elämäämme. Todellisuus värityy median luomien ja välittämien merkitysten kautta. Median läpitunkevuus näkyy esimerkiksi siinä, että yhä useammin ihmisten kokemukset ja ihmisten välinen vuorovaikutus on mediavälitteistä. Voidaan puhua kulttuurin medioitumisesta. (Suoranta 2001, 18.)

Tämän päivän medioituneessa kulttuurissa esiintyy postmodernille tyypillistä rajojen hälvenemistä. Esimerkiksi rajat yksityisen ja julkisen, korkeakulttuurin ja populaarikulttuurin tai asiantiedon ja viihteen välillä eivät ole enää entiseen tapaan selkeästi erotettavissa. (Hietala 1992, 31.) Tietynlainen populismi tuntuu tunkevan kaikkeen median kentällä. Viihdeohjelmat, tosi-tv ja erilaiset sensaatiohakuiset lehdet ja televisio-ohjelmat valtaavat alaa. Kantola kirjoittaa taloudellisten seikkojen nousevan yhä useammin keskiöön viestintävälineiden kilpaillessa yleisön suosioista. Tunteisiin vetoava sensaatiojournalismi ja median viihteellistyminen lisääntyvät ja vaikuttavat myös niin sanottuun laatumediaan. (Kantola 1998, 25.) Myös uutiset käsittelevät yhä useammin esimerkiksi poliitikkojen yksityisen sektorin tapahtumia.

Populaarikulttuurilla on eri aikoina ollut erilainen asema ja merkitys. Populaarilla on viitattu suuriin yleisöihin ja massaan, ”massojen kulttuuriin”. Erityisesti taiteen alalla populaari on nähty rahvaanomaisena ja alempiarvoisena suhteessa elitistiseen korkeakulttuuriin. Toisaalta populaarikulttuuri on nähty myös kansankulttuurina, joka, toisin kuin elitistinen korkeakulttuuri, kumpuaa tavallisen kansan tarpeista ja todellisuudesta. Viimeisten vuosikymmenten aikana populaaria on alettu tarkastella myös tärkeänä **tekijänä** identiteetin rakennuksessa. (Herkman 2007, 23.) Ristiriitaisia merkityksiä sisältävästä populaarikulttuurista on tullut valtakulttuuria. Tämän aseman saavuttamista on vauhdittanut esimerkiksi se, että populaarikulttuurin sisältö, tuotanto ja kulutus kumpuavat enenevässä määrin taloudellisista lähtökohdista. (Kallioniemi 2001, 91-92).

Media ja populaarikulttuuri ovat informaalin oppimisen lähteitä, niistä ammennetaan ideoita ja mielikuvia identiteetin rakentamiseen ja ihannemalleja elämäntavoille. Tämä mahdollistaa myös lisääntyvän vallankäytön ja päätöksiin vaikuttamisen median kautta. Herkman nostaa Silverstoneen (1999) viitaten esille myös median amoraalisuuden sekä arvotyhjiön. Arvot katoavat mediaesitysten virtaan. Tämä asettaa kasvattajille sekä kotona että koulussa haasteen eettisen ajattelun tuomisesta osaksi mediakasvatusta. (Herkman 2001, 70.)

3.1.3 Postmoderni identiteetti

Ennen medioita maailmankuvaa ja identiteettiä rakennettiin lähinnä perheen, lähipiirin ja yhteiskunnan instituutioiden vaikutuksessa. Erilaisten medioiden, kuten radion, television ja nyttemmin internetin kautta saamme tietoomme valtavasti asioita jo muutaman minuutin katselun tai kuuntelun aikana.

Identiteettiä on määritelty eri tavoin sekä psykologian että muiden tieteiden piirissä. Identiteetin käsitettä käytetäänkin melko laveasti, samoin kuin muita minuuteen liittyviä käsitteitä kuten minäkuva ja minäkäsitys. Mustosen mukaan yhteistä eri tulkintatavoille on identiteetin näkeminen sisäisenä, minää kuvaavana rakennelmana. (Mustonen 2001, 119.) Identiteetti sisältää ihmisen itseään koskevia käsityksiä, mielikuvia, asenteita ja tunteita (emt. 119-120). Nämä ovat refleksiivisiä prosesseja, joiden kautta yksilö tulee tietoiseksi itsestään sekä subjektina että toisen silmin nähtynä objektina (Antikainen, Rinne & Koski 2006, 259). Itsetunto tai itsearvostus voidaan nähdä identiteetin tunnepohjaisena ulottuvuutena. Itsetunto on yleensä sitä heikompi, mitä kauempana yksilön kokema oma identiteetti tai toteutunut minäkuva on siitä kuvitteellisesta

ihanneminästä, jossa kiteytyvät yksilön korkealle arvostamat ominaisuudet. (Mustonen 2001, 119-120.)

Identiteetissä voidaan erottaa kaksi osa-aluetta: persoonallinen identiteetti ja sosiaalinen identiteetti, joka perustuu ryhmien jäsenyyksiin. Samaistumalla johonkin ryhmään rakennamme identiteettiämme, kuten myös erottautuessamme toisista ryhmistä. Sekä sosiaalinen että persoonallinen identiteetti rakentuvat sosiaalisesti suhteessa muihin ihmisiin, samaistumalla, rooleihin sitoutumalla ja kehityshaasteita työstämällä. Ihminen määrittää itseään vuorovaikutuksessa muihin ihmisiin, ympäröivään todellisuuteen ja kulttuuriin. (Mustonen 2001, 119-120.)

Stuart Hall (1999) linjaa kolme toisistaan poikkeavaa käsitystä identiteetistä: individualistisen valistuksen ajan subjektin, interaktiivisen sosiaalisesti muokkautuvan sosiologisen subjektin sekä postmodernin subjektin. Valistuksen ajan subjekti perustuu käsitykseen järjellä ja tietoisuudella varustetuista ihmisistä, joilla on yhtenäinen ja pysyvä sisäinen ydin, identiteetti. Modernin ajan kasvava monimutkaistuminen näkyy sosiologisen subjektin käsitteessä, jossa tiedostetaan identiteetin ja minuuden muodostuvan suhteessa merkityksellisiin toisiin, joiden kautta kulttuuri välittyy yksilölle. Sosiologinen identiteetti toimii siltana yksilön sisäisen maailman ja ulkopuolisen maailman välillä ja vakauttaa subjektia ja tämän elämismaailmaa. (Hall 1999, 21-22.) Kuitenkin Antikaisen, Rinteen ja Kosken mukaan modernin ajan yksilöön kohdistuvat ristiriitaiset vaatimukset ja modernisaatioon liittyvät sosiaaliset voimat tekevät yhä vaikeammaksi saavuttaa yhtenäistä, vakaata identiteettiä (Antikainen, Rinne & Koski 2006, 262). Myös Hall kirjoittaa aiemmin vakaasta ja yhtenäisestä subjektista olevan tulossa entistä pirstaloituneempi. Rakenteelliset ja institutionaaliset muutokset sekä identifikaatioprosessien avoimuus ja moninaisuus tuottavat postmodernin subjektin, joka ei ole kiinteä, olemuksellinen tai pysyvä, vaan jatkuvassa käymistilassa. Postmoderni subjekti koostuu useista, ajoittain ristiriitaisistakin identiteeteistä ja tiedostamattomista prosesseista, jotka muovaavat yksilön sisäistä minuutta yhä uudelleen vuorovaikutuksessa yksilön ulkopuolisten tahojen kanssa. (Hall 1999, 22-23, 39.)

3.1.4 Media ja identiteetti

Vakaan identiteettipohjan rakentaminen voi olla haasteellista epävarmassa, muuttuvassa, globaalissa ja heterogeenisessä kulttuurissa, jossa oikean ja väärän sekä hyvän ja pahan raja-aidat hämärtyvät. Yhteisesti hyväksytyt ja ymmärretyt toimintatavat ja arvopohjan on korvannut

”pick’n’mix” -kulttuuri, jolloin kukin valitsee omat arvonsa joustavasti tilanteen mukaan. Esimerkiksi Helve antaa esimerkin nuorista, jotka voivat tilanteesta riippuen olla asenteeltaan individualisteja, humanisteja, rasisteja jne. Heidän arvonsa eivät perustu pysyviin järjestelmiin, vaan muokkautuvat tilanteiden mukaan. (Helve 1997, 157.) Mustosen mukaan vahva peruskäsitys omasta minuudesta helpottaisi sopeutumista erilaisiin rooleihin ja elämäntilanteisiin (Mustonen 2001, 21). Alvesson ja Deetz (1996, 206) puhuvat normalisaatiostrategioista, joihin kasvava epävarmuus voi johtaa. Niiden tuloksena ihmiset kiinnittyvät turvallisuuden toivossa esimerkiksi kulutuksen, mainonnan, viihteen ja erilaisten ääriyhmien tarjoamiin valmiisiin identiteettimalleihin. (Alvesson & Deetz 1996, 206.)

Ihmiset voivat käyttää median välittämiä asenteita ja arvostuksia, käyttäytymismalleja, elämäntyytlejä ja ideoita identiteetin rakentamisen aineksina. Tätä tapahtuu niin tietoisella kuin tiedostamattomallakin tasolla. Sekä mediasisällöillä että mediankäyttäjän tulkinnoilla on merkitystä siinä, kuinka tärkeäksi median osuus muodostuu identiteettityössä. Whitbourneyyn ja Connollyyn (1999) viitaten Mustonen kirjoittaa identiteetin toimivan ikään kuin filtterinä, jonka avulla valikoimme, tulkitsemme ja hallitsemme informaatiota. Identiteetti suuntaa sitä, mistä olemme kiinnostuneita ja mitä mediavälineitä käytämme, miten tulkitsemme median viestejä, mitä torjumme ja mitä vastaanotamme. Näin olemassa oleva identiteetti vaikuttaa mediasuhteen syntyyn, samalla kun media ohjaa identiteetin muokkausta. Vaikutukset ovat siis kaksisuuntaisia. (Mustonen 2001, 119, 121-124.)

Mustonen esittää, että ihmiset ottavat yleensä herkemmin vastaan viestejä, joilla on jotain omakohtaista – mielellään positiivista – merkitystä. Mediasuhteessa esimerkiksi samastumisen ja parasosiaalisen vuorovaikutuksen kautta ihminen muokkaa käsityksiään ja ymmärrystään itsestään ja muista ihmisistä. Halu samastua ympäristön ihmisiin ja median hahmoihin juontuu ihmisen tarpeesta etsiä ja vahvistaa omaa identiteettiä. (emt., 121, 124.)

Media tarjoaa rakennusmateriaalia myös sosiaalisen identiteetin tarpeisiin, ja voi toimia yhtäläillä ryhmiä toisistaan erottavina kuin yksittäistä ryhmää sisäisesti lujittavana kanavana. Mustonen viittaa Harwoodin esimerkkiin nuorista, jotka rakentavat minäkuvaansa vertaamalla nuoriin ja nuoruuteen liitettyjä myönteisiä asioita vanhempiin liitettyihin kielteisiin tai huonompiin ominaisuuksiin. (emt. 2001, 122.) Esimerkiksi nuorille suunnattujen televisiokanavien- ja ohjelmien voi ajatella ylläpitävän ja lujittavan nuorten omaa alakulttuuria.

Mediatarjonnan joukkoon mahtuu sekä hyviä että huonoja ihmiskuva- ja elämäntapamalleja. Vaikka median ja erityisesti television osallisuutta identiteettien syntyemisessä ja muokkaantumisessa ei voi kiistää, ei voida myöskään lähteä syyttämään yksin mediaa yhteiskunnassa ilmenevistä ongelmista, kuten nuorten rikollisuudesta tai syömishäiriöistä. Mustonen esittää, että mitä vähemmän ihmisellä on muita sosiaalistajia elämässään, sitä suuremmaksi median vaikutus käy. (emt. 2001, 123.)

4 LAPSEN ELÄMISMAAILMA

4.1 *Lapsi ja lapsuus*

Kun tutkitaan lasta ja lapsen suhdetta mediaan, tulee selvittää, mitä lapsella ja lapsuudella tarkoitetaan. Lapsuuden määrittäminen, ymmärtäminen ja arvottaminen ovat sidoksissa historialliseen, kulttuuriseen ja sosiaaliseen kontekstiin. Lapsuutta voidaan lähestyä psykologisesti ja sosiaalipsykologisesti, jolloin tarkastelu tapahtuu usein kehityksellisistä lähtökohdista ja ikään kytkeytyen. Toisaalta lapsuutta voidaan määrittää yhteydessä yhteiskunnan rakenteisiin ja normeihin. Eri näkökulmat tuovat esille lapsuuden määrittelyn vaikeuden ja kontekstisidonnaisuuden. Lapsuuden konstruktioluonne tarkoittaa, että lapsuuden määritelmä on tulosta jatkuvista neuvotteluista ja diskurssin määrittelyistä. Näitä neuvotteluja käydään sekä julkisella tasolla että ihmisten välisissä suhteissa. (ks. Suoranta 2001, 16-17; Koivusalo-Kuusivaara 2007, 16; Buckingham 2000, 6.)

4.1.1 Lapsuuden historia

Philippe Ariesin 1960-luvun alussa ilmestynyt tunnettu historiallinen tulkinta valottaa lasten asemaa ennen ja jälkeen ”lapsuuden keksimisen”. Lapset nähtiin aiemmin ”pienikokoisina aikuisina”, jotka saivat lähinnä välineellistä arvoa työn tekemisen kautta tai ollessaan aikuisille viihdykkeenä. Kääntein Aries näkee tapahtuneen 1600-luvulla. Sen ajan pedagogit ja moralistit osoittivat psykologista kiinnostusta lapsuutta kohtaan ja vaativat lasten huolenpitoa sekä kontrollia. Lapsuutta ja lasten keskinäistä vuorovaikutusta alettiin kunnioittaa. Aikuisten auktoriteettiasema ja valta lapsiin nähden oli kuitenkin ehdoton. Lapsi nähtiin viattomana, heikkona ja herkkänä olentona, joita tuli kasvattaa ja vahvistaa kehittämällä luonnetta ja järkeä. (Leinonen 2000, 82-96.)

Postman sitoo lapsuuden käsitteen syntymisen lukutaidon ja koulutuksen kehitykseen ja erityisesti painotaidon syntyyn. Lapsuuden erottamiseen aikuisuudesta liittyy myös ”häpeän” käsitys, jota ei keskiajalla ollut sellaisena kuin me sen ymmärrämme. Tällöin lapsilta ei peitelty mitään aikuisten elämämaailman käyttäytymismuotoja. Postmanin mukaan lapsuus on mahdollinen tila

yhteiskunnassa, jossa aikuisilla on sellaista eriytynyttä tietoa, mikä ei ole lasten saatavilla. Tästä tiedosta lapset pääsevät osallisiksi vähitellen, psykologisesti sopivina annoksina ja sopivaan aikaan, kontrolloidusti. (Postman 1985.)

1800- ja 1900-lukujen vaihteessa alettiin kiinnittää entistä enemmän huomiota lasten yksilöllisyyteen ja erityiseen luontoon. Tällöin muun muassa ruotsalainen reformaattori ja yhteiskuntakirjoittaja Ellen Key nosti esille tarpeen huolehtia ja välittää lapsista teoksessaan ”Lapsen vuosisata” (1900), joka sittemmin antoi nimityksen koko 1900-luvulle. Näiden vuosikymmenten aikana rakennettiin moderni lapsuus ja siihen kytkeytyvät tahot, kuten koulut, päivähoitot, sosiaaliset ja kulttuuriset palvelut sekä erilaiset asiantuntijatahot, joiden varassa lapsuuden käsitettä on syvennetty ja pyritty yhä paremmin ymmärtämään. Perheen jokainen lapsi sai yhä enemmän rakkautta ja arvostusta osakseen. 1900-luvun aikana voidaan ajatella lapsuuden saavuttaneen itseisarvoisena elämänvaiheenaan huippukautensa. (Alanen 2001, 163-164.)

Populisoituneen ja visualisoituneen mediakulttuurin ajassa huoli lapsista ja lapsuudesta on noussut uudelleen puheenaiheeksi. Esimerkiksi Postman (1985) kirjoittaa lapsuuden lopun merkkien olevan nähtävillä. Hän puhuu kirjassaan muun muassa 12 -vuotiaista supermalleista, jotka on asetettu seksisymboleiksi. Aikuisten maailman ”salaisuudet” pääsevät lasten tietoisuuteen liian varhain, ja heidän pukeutumisensa ja toimintansa saavat yhä enemmän samoja muotoja kuin aikuisilla. Lapset hoputetaan kohti aikuisuutta. Yhteiskunnan kehityssuunta osoittaa tässä mielessä myös taantumusta: samoin kuin keskiajalla lapset alkavat yhä varhemmin ottaa osaa aikuisten elämämaailmaan, tosin nyt kokemukset syntyvät usein mediavälitteisesti. Eräs suurimpia uhkatekijöitä Postmanin mielestä on erityisen visuaalisen ja triviaalisen luonteensa vuoksi televisio. (Postman 1985.)

Toinen nykyisistä vallalla olevista lapsuuteen liittyvistä diskursseista painottaa lasten luonnollista toimijuutta mediakulttuurissa. Lapset ovat viettäneet elämänsä kiihkeästi muokkaantuvassa kulttuurissa, ja heillä on vanhempia edistyksempää ymmärrystä sen rakenteiden ja käytänteiden käytöstä ja tuottamisesta. Kontekstisidonnaisesti konstruoituva lapsuus määrittyy uudessa kulttuurissa uudella tavalla. (ks. esim. Suoranta 2001, 27-32.)

4.1.2 Lapsuusiän rajapyykit

Lapsuusiän rajapyykeille ei ole olemassa absoluuttista, kaikissa tilanteissa pätevää määritelmää, vaan esimerkiksi raja lapsuuden ja nuoruuden välillä voidaan määrittää tilanteesta riippuen erilaisilla. Esimerkiksi Livingstone ja Bovill (2001) esittävät lapsuuden ikäjakauman, jonka pohjana on yhteiseurooppalainen lasten mediaympäristöä selvittänyt tutkimus. Sen mukaan 9-vuotiaat ja sitä nuoremmat lukeutuvat lapsiin, 10 vuotta täyttäneet jo varhaisnuoriin. (Koivusalo-Kuusivaara 2007, 17.) Toisaalta monissa yhteyksissä alle 12-vuotiaita pidetään vielä lapsina.

Myös Martsola ja Mäkelä-Rönholm kirjoittavat lapsuutta ja nuoruutta erottavan rajan hämärtyneen, millä on vaikutuksensa suhtautumistapoihin ja todellisuuden kokemiseen. He myös kritisoivat voimakkaasti nykyistä tilannetta, jossa keskilapsuutta eläviä alakouluikäisiä kutsutaan varhaisnuoriksi. Pulkkinen (1999) viitaten he esittävät keskilapsuuden ikähaitariksi 7-12 vuotta. (Martsola & Mäkelä-Rönholm 2006, 25-27.) Lapsi –sanaa ei tule liittää lapsellisuuteen, vaan lapsuutta tulee arvostaa omana tärkeänä elämänvaiheenaan (Pulkkinen 2002, 119). Wilskan (2004) mukaan markkinoinnissa puhutaan KAGOY-ilmioistä (Kids Are Getting Older Younger). Ilmiö näkyy kulutustottumuksen lisäksi myös lasten ja nuorten muilla elämänalueilla, kuten aikaistuvissa seksisuhteissa ja pyrkimyksessä toimia, pukeutua ja puhua aikuisten tavoin. Martsolan ja Mäkelä-Rönholmin mukaan media on osittain vaikuttanut tämän ilmiön syntyyn. Muutos on hämmentävä, ja lapsuuden hämärtyminen vaikeuttaa lasten kehitystasojen ymmärtämistä. (Martsola & Mäkelä-Rönholm 2006, 25-27.)

Lallukka (2003) kirjoittaa, ettei vain lapsuus ole hämärtyneessä, vaan ylipäättään konventionaaliset elämänvaihekattegoriat (lapsuus, nuoruus, aikuisuus, vanhuus) olisivat liudentumassa keskenään, jättäen vanhat roolit ja käsitykset vanhanaikaisiksi. Siinä, missä lapset pyrkivät ripeästi kohti nuoruutta ja aikuisuutta, haikailevat aikuiset ikuisen nuoruuden perään. Tuttujen järjestelmien ja hierarkioiden hajotessa jokainen etsii omaa paikkaansa ja omaa käsitystä itsestään ja maailmasta. Lapsuuskin muuttuu entistä subjektiivisemmaksi käsitteeksi. (Lallukka 2003, 14.) Tässä tutkielmassa lähdemme siitä, että lapsuuden ja nuoruuden raja on noin 12-13 vuotta. Näin tutkittavamme, 11–12 -vuotiaat lapset, elävät parasta aikaa murrosvaihetta. Käytämme heistä selkeyden vuoksi nimitystä ”lapsi”.

4.1.3 Kehityspsykologinen näkökulma

Kuvailemme seuraavaksi tutkittavien lasten ikään liitettyjä kehitysvaiheita. Monissa kehitysteorioissa 11–12 -vuotiaat lapset sijoittuvat lapsuuden kehitysvaiheen loppupäähän. Siirtymät eivät ole tarkasti ikävuosiin sidottuja, ja yksilöiden välillä voi olla suuriakin eroja. Olemme jättäneet pois biologisen ja motorisen kehityksen kuvailun, vaikka niilläkin on merkitystä lapsen kokonaisvaltaisen kehityksen kannalta. Keskitymme tutkimuksemme kannalta olennaisimpien, ajattelun ja kielen sekä sosiaalis-emotionaaliseen kehitykseen. Käsittelemme myös moraalien kehitystä. Nämä kaikki kehityksen osa-alueet ovat kytkeytyneet toisiinsa.

1) Ajattelu ja kieli

Piaget'n kognitiiviseen psykologiaan perustuvan kehitysteorian mukaan 11–12 -vuotias on jättämässä konkreettisten operaatioiden kauden ja siirtymässä formaalien operaatioiden kaudelle. Tässä vaiheessa ajattelu muuttuu konkretiaan sidotusta ajattelusta vähitellen abstraktisemmaksi. Lapsi pystyy sulauttamaan todellisuutta pelkkien kuvitelmien ja päättelyn varassa ja ehdottomuus vähenee. (Piaget & Inhelder 1977, 126,143.) Ajattelun kehittyminen luo pohjaa laajemmalle maailmankuvan rakentamiselle ja ideologioiden omaksumiselle. Maailma ja sen ilmiöt alkavat kiinnostaa, mikä voi näkyä esimerkiksi lisääntyvänä mielenkiintona sanomalehtiä ja televisio-uutisia kohtaan. Kiinnostus omaa tulevaisuutta kohtaan lisääntyy. (Nurmi, Ahonen, Lyytinen, Lyytinen, Pulkkinen & Ruoppila 2006, 129.)

Kielenkäyttöön liittyy varhaisnuoruutta kohti tultaessa yhä enemmän vertaisryhmän eriytynyt kielen käyttö, kuten slangit. Kaveripiirissä käytettävä kieli omine sanavarastoineen yhdistää ryhmän jäseniä toisiinsa, samalla kun se erottaa heitä muista. Kieli liittyy vahvasti ihmissuhteisiin. (Leiwo 1997, 207.)

2) Sosiaalis-emotionaalinen kehitys

Toverisuhteiden merkitys kasvaa 11–12 -vuotiaiden elämässä. Suuntautuminen pois perhepiiristä voimistuu ja itsenäisyys lisääntyy. Toveripiireissä esiintyy usein samankaltaisia ajattelumalleja ja kiinnostuksen kohteita. (Nurmi ym. 2006, 130.) Toisen roolin ottamisesta on kirjoittanut mm. Robert Selman (1974, 1980). Hänen mukaansa vapautuminen egosentrisyydestä tapahtuu vähitellen, vaiheittain. Pienemmille lapsille toisen näkökulman eroavaisuuden ymmärtäminen voi olla vaikeaa.

Selmanin mukaan 11–12 -vuotiaan roolinottokyky on jo kehittynyt niin pitkälle, että lapsi kykenee vertailemaan omia ja muiden näkökulmia. Hän kykenee myös ottamaan kolmannen perspektiivin, ikään kuin katsomaan tilannetta ulkopuolisen näkökulmasta. (Siegler, Deloache & Eisenberg 2006, 352.)

Tunteet ovat merkittävässä asemassa niin ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa kuin yksilön henkilökohtaisessa maailman kokemisessa. Pulkkinen mukaan tunne-elämän kehitystä ja tunteiden käsittelykykyä tukee lapsen mielikuvien rikkaus. Mielikuviutus liittyy lapsen psyykkiseen hyvinvointiin ja esimerkiksi moraalien kehittymiseen. (Pulkkinen 2002, 111-112.)

3) Moraalis-eettinen kehitys

Ajattelun kehitystä seuraa moraalien kehittyminen, joka on merkittävä kehitystapahtuma keskilapsuudessa (n. 7–12 -vuotiaat). Moraalisen arvioinnin kehitys on kytköksissä edellä käsitellyn roolinottokyvyn kanssa. Kehitys tapahtuu vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa, ja aikuisella on tärkeä rooli lapsen ohjaamisessa. Oikean ja väärän osoittaminen sekä toisten tarpeiden ja tunteiden painottaminen auttavat lasta kehittymään moraalisesti. Aikuisten positiivisten esimerkkien ja lisääntyvän tietoisuuden seurauksena 11–12 -vuotiaan moraalinen ajattelu kehittyy suhteelliseksi. Hän kykenee joustavammin arvioimaan, millainen toiminta täyttää eettisyyden kriteerit, huolimatta aiemmin asetetuista säännöistä. Omantunnon kehitys asteittain ulkoisesta säätelystä sisäiseen liittyy myös moraalien kehitykseen. Se tekee mahdolliseksi mukautumisen yhteiskunnan normeihin, muiden hyväksi toimimisen ja pidättäytymisen epäsosiaalisesta tai moraalittomasta toiminnasta myös silloin, kun kukaan ei ole valvomassa. (Pulkkinen 2002, 114-116.)

4.2 Perhe lapsen kasvuympäristönä

Lapsen tärkein elämismailma on yleensä oma perhe. Sen puitteissa tapahtuu suurin osa lapsen jokapäiväisistä toiminnoista. Perheen lisäksi lapsi on välittömässä ja välillisessä vuorovaikutuksessa muun ympäristön kanssa. Bronfenbrenner (1979) on hahmottanut tätä kehittyvän yksilön ja ympäristön välillä vallitsevaa vuorovaikutussuhteen luonnetta ekologisten järjestelmien teoriassaan. Sen mukaan yksilön kasvatusta ja kehitystä tapahtuvat sisäkkäin rakentuvissa mikro-, meso-, ekso- ja makrotason järjestelmissä. Mikrojärjestelmä koostuu lapselle lähinnä olevista toimijoista kuten kodista, päivähoitosta, koulusta, kavereista ja asuinympäristöstä, joiden kanssa lapsi on välittömässä ja aktiivisessa vuorovaikutuksessa. Mesojärjestelmä on

mikrotasoa laajempi ja käsittää eri mikrotason tahojen keskinäisen vuorovaikutuksen. Esimerkkinä tästä voisi olla kodin ja koulun välillä tapahtuva yhteistyö. Eksojärjestelmään kuuluvat ne ympäristöt, joihin lapsi ei aktiivisesti ota itse osaa, mutta jotka vaikuttavat kehitykseen välillisesti. Neljänteen ja laajimpaan makrotasoon sisältyvät mikro-, meso- sekä eksojärjestelmät. Se perustuu Puroilan ja Karilan mukaan ajatukseen siitä, että eri yhteiskunnissa, kulttuureissa ja alakulttuureissa ilmenevät toiminnot organisoituvat yleensä samankaltaisilla tavoilla. (Bronfenbrenner 1997, 264-266; Puroila & Karila 2001, 205, 207-209; Broberg, Almqvist & Tjus 2005, 46-47.)

Tarkasteltaessa lasten käsityksiä ja kokemuksia televisiosta ja television katselusta, on varteenotettavaa pohtia millaisena lasten mikrotason konteksti näyttäytyy. Seuraavissa kappaleissa tarkastelemme perheen sekä kasvatuksen tilaa nyky-yhteiskunnassa.

4.2.1 Perhe murroksessa

Kysyttäessä lapsilta ketä heidän perheisiinsä kuuluu, voidaan vastauksiksi saada hyvin vaihtelevia perheiden määritelmiä. Perheitä ja perheen määritelmiä on erilaisia, sillä juridisesti solmitun avioliiton lisäksi kunniallisen suhteen muotoja on muitakin (Marin 1994, 15). Samansuuntainen muutos on havaittavissa kaikissa länsimaisissa yhteiskunnissa. Samalla kun erilaiset perhemuodot ovat lisääntyneet, on perheyksikköön aikaisemmin liitetty vakaus, jatkuvuus ja kiinteys vähentynyt. Kun perheitä myös puretaan yhä useammin, voi yksilö kuulua elämänsä aikana aikaisempaa useampaan perhemuodostumaan. (Sauli & Kainulainen 2001, 43; ks. myös Tilastokeskus 2007.)

Paitsi perheen muoto, myös perheessä tapahtuva toiminta on muuttunut aikojen saatossa. Molempien vanhempien töissä käynnin myötä perheen yhteinen aika keskittyy iltoihin ja viikonloppuihin. Kodin ja perheen arvostus ei ajan puutteen vuoksi ole kuitenkaan vähentynyt, vaan sen merkitys on päinvastoin kasvanut koko väestössä 1990-luvulla (Liikkanen 2002). Suoranta, Lehtimäki ja Hakulinen (2001) viittaavat Blomiin, Meliniin ja Pyöriään (2001) todetessaan erityisesti tietotyöläisinä toimivien vanhempien ajasta tulleen kulutushyödykkeen omaista tavaraa. Tällöin ajan niukkuus pyritään korvamaan mahdollisimman elämyksellisellä ja unohtumattomalla laatuajalla. (Suoranta ym. 2001, 146-147. Ks. myös Sauli & Kainulainen 2001, 44-45.)

Perheeseen kuuluva yhteisöllisyys on myös saanut uusia muotoja. Vankan päivittäisen sosiaalisen vuorovaikutuksen rinnalle on median myötä tullut ”ohutta yhteisöllisyyttä”, jolla tarkoitetaan median parissa vietettävää aikaa mediaa käyttäen, katsellen ja osallistuen. Median parissa voi siis kokea yhteisöllisyyden tunnetta vaikka kyseessä ei olekaan vankka konkreettinen yhteisöllisyys. Muun muassa televisio ja kännykkä ovat tuoneet lasten elämään uusyhteisöllisyyttä. Toisaalta median sävyttämä arki on myös kovin yksityistä ja individualisoitunutta. Tämän voi havaita median lisääntyvästä käytöstä omassa huoneessa sekä lasten tavasta katsoa televisiota yksin. (Suoranta ym. 2001, 178-179.)

4.2.2 Kasvatus postmodernina aikana

Kirjastojen ja kirjakauppojen hyllyiltä löytyy useita vanhemmille suunnattuja kasvatusopuksia. Nämä ”lasten käyttöoppaat” pyrkivät antamaan vastauksia vanhempia arveluttaviin kasvatuskysymyksiin. Vanhemmat kääntyvät kasvatuskysymyksissä myös opettajien ja muiden ammattikasvattajien puoleen herkästi. Kun itse ei osata tehdä tarvittavia päätöksiä, löytyy yhteiskunnasta kasvatuskysymyksiin erikoistuneita asiantuntijoita, kuten opettajia ja lasten psykologeja. Kasvatusopusten suuri menekki voidaan nähdä viitteenä kasvatuskulttuurissa tapahtuneesta höltymisestä. Vanhempien epävarmuus kasvatuskysymyksissä kuvaa myös postmodernia arvorelativismia: ei ole enää yksiselitteisesti selvää, mihin tulee pyrkiä, mitä on hyvä kasvatus. Kalliala (1999) on tehnyt samankaltaisen havainnon lasten leikkikulttuurin muutoksia käsittelevässä väitöskirjassaan. Hän mainitsee tutkimusta varten haastattelemiensa vanhempien vastauksista käyvän ilmi vallalla olevan epäröivän kasvatuskulttuurin. (Kalliala 1999, 213.)

Kasvattaminen perustuu aina arvoihin ja normeihin. Tästä johtuen kasvattaminen ja moraalit liittyvät tiiviisti yhteen. Huolimatta siitä, tiedostaako kasvattaja kasvatusvastuunsa, kasvatustoimintansa on luonteeltaan moraalista (Hoffmann 1996, 7; Kansanen 1996, 13.) Kasvatuksen tehtävänä on siirtää kasvatettavalle olemassa olevia normeja sekä kasvattaa uusien normien tuottamiseen (Hoffmann 1996, 7; Pitkänen 1996, 5). Kasvattamisella tähdätään siis vallitsevan yhteiskunnan ”pelisääntöjen” oppimiseen. Tavoitteena on aktiivinen, yhteiskunnan normien mukaan elävä yksilö, joka kykenee vallitsevien normien ja sääntöjen kriittiseen tarkasteluun. Odotuksena on, että lapsi kasvaa ja kehittyy omaksi persoonakseen ja toisaalta sosiaalistuu yhteisiin merkityksiin (Värri 2002, 112). Värri huomauttaa, ettei perhekasvatuksella ole yhtä selkeästi määriteltyjä tavoitteita kuin julkisella kasvatuksella. Yleiset kasvatuksen

tavoitteet kuitenkin välittyvät vanhemmille sosiaalisten odotusten kautta sekä tulkitsemalla vertaisryhmien yleisiä kehityspiirteitä. (Värrä 2002, 112.)

Aikaisemmin kasvatustoiminta perustui pitkälti aikuisen auktoriteettiasemaan. Nykyään auktoriteettiasema ei kuitenkaan ole itsestäänselvyys. Vanhempi voi menettää auktoriteettiaseman vastoin pyrkimyksiään tai siitä luopuminen voi olla tietoinen valinta. Muun muassa Värrä (2002, 106) mainitsee aikuisen menettäneen ehdottoman auktoriteettiaseman viisauden, tiedon ja elämäntaidon suhteen.

Martsola ja Mäkelä-Rönholm (2006, 20) puhuvat nykyajan sallivasta vanhemmuudesta curling-vanhemmuutena. Curling-vanhemmuus perustuu käsitykseen siitä, että neuvotteleva vanhemmuus on hyvää vanhemmuutta. Martsola ja Mäkelä-Rönholm korostavat etteivät rajat ole rajoja, mikäli niistä neuvotellaan. Tällöin lapsi ei myöskään koe turvallisuuden tunnetta, jonka luomiseen tarvitaan rajoja. (Martsola ja Mäkelä-Rönholm 2006, 20. Ks. myös Pulkkinen 2002, 125-130.)

Rajoista neuvottelemista ja päätösvallan siirtämistä lapselle puolustetaan sillä, että lapset sitoutuvat sääntöihin paremmin silloin, kun he ovat saaneet niihin vaikuttaa. Kun valinnanvapaus annetaan lapselle, on lapsen valintaa kunnioitettava. Tässä yhteydessä vanhemman vastuulla on päättää, mitkä asiat ovat sellaisia, joissa päätöksen tekemisen voi jättää lapselle. Voiko lapsen antaa itse päättää, mitkä televisio-ohjelmat ovat hänelle sopivia? Tekeekö lapsi rationaalisen päätöksen ja lopettaa ohjelman katselemisen, mikäli kokee sen itselleen sopimattomaksi?

4.3 Media lapsen kasvuympäristönä

Media on osa lapsen sosiaalista ja kulttuurista ympäristöä sekä muodostaa lapselle tärkeän tulkitsemisen kohteen. Median on esitetty toimivan ”oheiskasvattajana” ja jopa ottaneen hoitaakseen perinteisesti erilaisten instituutioiden piiriin kuuluvia tehtäviä. (Koivusalo-Kuusivaara 2007, 22, 72.)

Pohdimme mediaa Bronfenbrennerin (1979) ekologisen kehityksen teorian näkökulmasta. Siinä mikrosysteemiä (kotia, koulua ja lähipiiriä) laajemmat kasvuympäristöt on jaettu meso-, ekso- ja makrotason systeemeihin. Median voisi ymmärtää kuuluvaksi mikrotason toimiin, koska käytännön tasolla esimerkiksi television katselu tapahtuu yleensä perhepiirissä. Toisaalta mikäli media käsitetään lähinnä yksisuuntaisesti yksilön kehitykseen vaikuttavana tekijänä, sen voisi

nähdä sopivan myös eksosysteemin puitteisiin. Puroilaan ja Karilaan (2001, 209) viitaten eksosysteemiin kuuluvat järjestelmät ovat lähiympäristöä laajempia systeemejä, jotka vaikuttavat kehittyvään yksilöön välillisesti. Niille on ominaista se, että kehittyvä yksilö ei yleensä itse ota niihin aktiivisesti osaa. Esimerkkinä eksojärjestelmään kuuluvasta järjestelmästä on vanhempien työolosuhteet ja työajat, jotka vaikuttavat välillisesti lapsen kehitykseen, mutta joihin lapsi ei itse ota osaa. (Bronfenbrenner 1997, 265; Puroila & Karila 2001, 209.)

Yritys liittää media tiukasti Bronfenbrennerin ekologisten järjestelmien teorian yhteen järjestelmään voi kuitenkin tuntua turhan jyrkältä kategorisoimiselta. Kenties median voisikin pikemmin nähdä systeemejä poikkileikkaavana tahona, ollen osa niin mikrotason toimintoja kuin toisaalta vaikuttavan aina makrotason kulttuureissa ja alakulttuureissa.

5 LAPSI JA TRIVIALISOITUNUT TELEVISIO

5.1 Mediasuhde ja televisiosuhde

Media rakentuu viestimistä ja mediakäytännöistä, joita ovat mediaesitysten tuottaminen, esittäminen ja kuluttaminen. Mediasuhde rakentuu tekniikan käytössä ja mediankäyttäjän osallistumisessa merkitysten vaihtoon ja tuottamiseen. (Kupiainen 2005, 76.) Mediasuhde pitää sisällään mediakokemuksen- ja elämyksen ja ne tarpeet ja tavoitteet, joita mediankäyttäjä mediaan kohdistaa. Myös käyttäjään kohdistuu vaikutuksia ja merkityksiä. Laajasti ajateltuna mediasuhteeseen voidaan yksilötason lisäksi lukea kuuluvaksi myös mediasuhteen sosiaalinen ulottuvuus. (Mustonen 2001, 9.)

Mediasuhteessa on tyypillistä joka päivä käytetyn mediavälineen läpinäkyvyys. Itse välineeseen ei useinkaan kiinnitetä huomiota, mikäli se toimii. Televisio on hyvä esimerkki tästä. Kuitenkin myös televisio itsessään vaikuttaa siihen, miten sen välittämät viestit tulkitsemme. Laitteen ominaisuudet kuten värimääritys ja kuvan rajausta vaikuttavat siihen, miten näemme ja merkityksellistämme television välittämät representaatiot eli kuvat. Television välittämään materiaaliin liittyy aina myös mediaesitysten tuottajien ideologisia ratkaisuja. He määrittävät mitä ja mistä kuvakulmasta kuvataan, kuka puhuu ja mitä lopulta päätyy kuvaruudulle. Näin mediankäyttäjän valinnat eivät ole puhtaasti hänen omiaan. (Kupiainen 2005, 76.)

Televisio on eräs arkipäiväisimmistä mediavälineistä. Suhde televisioon voi olla passiivinen, jolloin televisio on taustalle jäävä osa elämismaailman tekstuuria, tai aktiivinen, jolloin suhteesta haetaan tiettyjä kokemuksia tai elämyksiä. Kotona televisio usein organisoii tilaa, aikaa ja vuorovaikutusta. Televisiosuhteessa sosiaalinen ulottuvuus on tärkeä tekijä. (Kupiainen 2005, 76-77.)

5.2 Television katselun käytännöt

Median kentällä tapahtuu jatkuvasti muutoksia, joiden syntyyn vaikuttaa muun muassa median teknologinen kehitys. Mediavälineistön ja mediasisältöjen lisääntyneestä määrästä huolimatta myös vanhemmat mediat pysyvät suosiossa. Mediavälineiden ja mediasisältöjen kasvulla on kuitenkin

vaikutuksensa ihmisten mediakäytäntöihin. Tämä voidaan nähdä esimerkiksi valinnan mahdollisuuksien lisääntymisessä, jolloin yksilölliset valinnat korostuvat. Myös tekninen kehitys mahdollistaa median yksilöllisen käytön silloin kun itselle sopii paikasta ja ajasta riippumatta. Mediassa tapahtuvat muutokset voidaan luonnollisestikin havaita myös lapsen kohtaamassa mediamaailmassa. (Johnsson-Smaragdi 2001, 114-116; ks. myös Koivusalo-Kuusivaara 2007, 29.) Mediavälineiden kehityksestä ja lisääntyneestä individualistisesta medialaitteiden käytöstä huolimatta televisio on säilyttänyt asemansa lasten suosikkimediana (Johnsson-Smaragdi 2001, 114-116).

Television ohjelmatarjonta mukailee Suomessa pitkälti vuorokauden aikoja ja ihmisten oletettua päivärytmiä. Aamuvirkuille televisiosta tulee aamuohjelmia, päivällä ohjelmatarjonta vähenee lisääntyen jälleen iltaa kohti. Iltaseitsemän jälkeisenä ”prime time” aikana televisio on kaikkein varmimmin auki suomalaisten olohuoneissa. Myös ihmisten vuosirytmii näkyy ohjelmistossa; kesälomien aikaan monet ohjelmat jäävät tauolle ja ohjelmisto vähenee. (Hietala 1990, 11-12.) Television ”eläminen” päivä- ja vuosirytmii mukaillen on kuitenkin muuttumassa 24/7 mukaiseksi tarjonnaksi. Joillain (Suomessa yleensä vielä maksullisilla) kanavilla viihdettä ja uutisia on tarjolla ympäri vuorokauden, vuoden jokaisena päivänä.

Verrattaessa eri-ikäisten suomalaisten television katseluun käyttämää aikaa, on katseluajan todettu lisääntyvän sitä mukaa mitä ikääntyneempien ryhmä on kyseessä¹ (Finnpanel 2008a). Alle kymmenvuotiaat katsovat televisiota Finnpanelin vuoden 2006 tutkimusten mukaan noin tunnin verran päivässä (Koivusalo-Kuusivaara 2007, 14). Yli kymmenen vuotiaista suomalaisista vähiten televisiota katsovat 10–24 -vuotiaat, jotka viettävät television parissa noin puolitoistatuntia päivässä (Finnpanel 2008a). Vaikka nuoret käyttävät television katseluun suhteellisesti vähemmän aikaa kuin aikuiset, on huoli etenkin lasten television katselusta suuri. (Ks. esim. Nyysölä 2004.)

Suomen mediamaailman suuntana on amerikkalaisen mallin mukaisesti ollut kaupallisten kanavien suosion lisääntyminen ja Yleisradion suhteellisen osuuden pieneneminen. Etenkin nuoret ovat lisänneet kaupallisten tv-kanavien katsomista kun taas julkisten kanavien katsojat koostuvat

¹ Finnpanelin tilastoja luettaessa on huomioitava, että ne kertovat television aukioloajan, eivät sitä kuinka intensiivisesti televisiota katsotaan. Televisio voi olla tutkimustalouksissa auki, vaikka kukaan ei sitä katsoisikaan. Lisäksi tutkimuksen täydellinen onnistuminen vaatisi sen, että tutkimushenkilöiden olisi muistettava joka kerta painaa kaukosäätimen nappeja uskollisesti, jotta kaikki valinnat tallentuisivat mittaukseen. (Herkman 2002, 168-169; Gunter&McAleer 1990, 1-2.) Finnpanelin omien pistokokeiden mukaan noin kymmenen prosenttia tuotetusta tiedosta olisi virheellistä (Herkman 2002, 168-169).

aikuisyleisöstä. (Gustafsson & Kemppainen 2002, 128-129; Vrt. Picard 202, 103.) Suomessa vuoden 2007 televisio-ohjelmista eniten television ääreen keräsivät katsojia muun muassa yleisradion itsenäisyyspäivän vastaanoton lähetys, uutiset sekä kaupallisten kanavien viihde-ohjelmat kuten *Salatut Elämät*, *Idols* sekä *Tanssii tähtien kanssa* (Finnpanel 2008b).

Lasten lempiohjelmat ovat suomalaisilla, saksalaisilla ja englantilaisilla 6-7 vuotiailla lapsilla hyvin samansuuntaisia. Piirretyt ohjelmat sekä sarjat ovat kaikissa näissä maissa lasten mielestä mielekkäimpiä ohjelmia. Poikien ja tyttöjen välillä on eroja, joita ei kuitenkaan tule liiaksi painottaa, sillä molemmissa ryhmissä esiintyy myös toisen suuntaisia mielipiteitä. Yleisesti voidaan kuitenkin todeta poikien olevan kiinnostuneita enemmän toiminnasta ja urheilusta, tyttöjen mielenkiinnon kohdistuessa luontoon ja eläimiin, musiikkiin, idoleihin ja ihmissuhteisiin. Niin tyttöjen kuin poikienkin läheystyössä varhaisnuoruutta kiinnostus muun muassa elokuva-, musiikki- sekä televisioesiintyjä kohtaan lisääntyy. (Garitaonandia, Juaristi & Oleaga 2001, 143-152.)

Television katselun on nähty toimivan arkielämään kuuluvana tunnuspiirteenä ja myös arjen rytmittäjänä roolissa (esim. Kytömäki 1999, 10; Kupiainen 2005, 77). Lapsiperheissä televisioon liitetään yleensä sääntöjä, niin kuin moneen muuhunkin lapsiperheen arjen toimintaan kuten kotiintuloaikoihin ja kodinhoitoon. Säännöillä vanhemmat pyrkivät kontrolloimaan ja valvomaan lasten television katselua. Buckinghamin tutkimuksen mukaan säännöt perustuvat yleensä television katselun ajankohtaan sekä ohjelmien sisältöön. Kontrollin tarpeellisuus ja tiukkuus nojaavat vanhempien käsitykseen lapsen kehityksestä ja kasvatuksesta sekä oman lapsen tuntemiseen. (Buckingham 1996, 258-262.)

5.3 Television katselun syyt

Televisio toimi alkuaikoina lähinnä informaation välittäjänä ja kansan sivistystason nostajana. Kansanvalistuksen ideologia ohjasi televisio-ohjelmien luonnetta aina 1980-luvulle asti, minkä vuoksi ohjelmien tuli olla kansalaiskuntoa sekä sivistystasoa nostavia. (Hietala 1990, 7-8.) Tämä ei kuitenkaan tarkoita, etteikö televisiosta olisi jo ennen 1980-lukua tullut viihteellisiä ohjelmia. Niitä lähetettiin jo sota-aikana mielialan kohotustarkoituksessa (Herkman 2002, 52). Televisiota onkin vaikea määritellä pelkästään informantiksi tai viihteelliseksi, sillä sitä voidaan katsoa yhtä lailla tiedonsaanti- kuin viihtymistarkoituksessa.

Wilbur Schramm jakoi lasten television katselun syyt 1960-luvulla tehdyssä tutkimuksessa kolmeen luokkaan. Nämä olivat viihtyminen, tiedonsaanti ja sosiaalinen kanssakäyminen. Lapsen viihtyminen television äärellä liittyy Schrammin mukaan oikean elämän tylsyyden ja ongelmien pakoiluun. Television välittämällä tiedolla hän tarkoittaa käyttäytymis- ja pukeutumismalleja, joita lapsi omaksuu televisiosta. Kolmas television katselun syy, sosiaalinen kanssakäyminen, liittyy television asemaan keskustelun herättäjänä sekä hyvänä tekosyynä istua lähekkäin muiden katsojien kanssa. (Gunter & McAleer 1990, 17.)

Lasten television katselulle on kuitenkin löydetty myös useampia syitä, yleensä syitä on nimetty kuudesta kahdeksaan. Greenberg on 1970-luvulla erotellut tutkimuksessaan jopa kahdeksan eri syytä: ajankuluttaminen, ajatusten suuntaaminen muualle, uusien asioiden oppiminen, oppiminen itsestä, kiihottuminen, rentoutuminen, sosiaalinen kanssakäyminen sekä tavan vuoksi katsominen. (Gunter & McAleer 1990, 17.)

Mediapsykologi Anu Mustonen (2001) esittää kolme laajaa kategoriaa median käytön syyille: tunnepohjaiset, sosiaaliset ja tiedolliset syyt. Näihin sisältyvät pääasialliset ihmisten motiivit hakeutua television ääreen. Blumeriin (1979) ja Rubiniin (1986) viitaten Mustonen lisää, että näiden lisäksi mediasuhde tarjoaa myös aineksia identiteetin ja persoonallisuuden rakentamiseen. (Mustonen 2001, 81.) Käytännössä motiivit sekoittuvat ja limittyvät toisiinsa, eikä niitä aina pysty tunnistamaan tai erottamaan toisistaan. Esimerkiksi saippuasarja voi tarjota tietoa jostakin elämänalueesta samalla kun se viihdyttää ja faktaan pohjautuva dokumentti saattaa herättää eläviä tunnekokemuksia samalla kun se välittää tietoa. Tietyn ohjelman katsomiseen voi samanaikaisesti olla monta syytä.

5.3.1 Tunnepohjainen käyttö

Helregelin ja Weaverin (1989) mukaan median vetovoimaa selittää pitkälle juuri sen kyky aktivoida tunteita ja manipuloida mielialoja (Mustonen 2001, 98). Televisio ja elokuvat ovat tästä varsin osuva esimerkki: mitä suurempia tunnereaktioita jokin televisio-ohjelma tai elokuva synnyttää, sitä mielekkäämpänä katsomista yleensä pidetään. Rubin (1994) ja Van den Bulck (1995) näkevät ihmisen aktiivisena median käyttäjänä, jolla on aikaisempiin kokemuksiinsa nojaten usein ennakkokäsitys mediakokemuksen seurauksista, kun hän valitsee katsottavakseen jonkin ohjelman. Näin hän hakee aktiivisesti tiettyä tunnekokemusta. (emt. 2001, 75.)

Median ja tunteiden yhteydestä kirjoittaessaan Mustonen (2001, 96) viittaa Izardiin (1974), joka nostaa tunteet ihmisen tärkeimmäksi motivoivaksi voimaksi ja tietoisuuden järjestäjäksi. Jo sylivauvalla on valmiudet tuntea ihmisen perustunteita, iloa, surua, pelkoa ja vihaa. Lisäksi voidaan puhua mielialoista, joilla tarkoitetaan laajoja, vaihtelevia emotionaalisia tiloja, kuten alakuloa tai juhلاميeltä. Tunteet ja mielialat ovat olennainen osa ihmisen kokemusmaailmaa, ja näin myös merkittäviä tekijöitä mediasuhteessa. Tunteiden rooli ei ole yksiselitteinen; toisaalta ne voidaan nähdä mediasuhdetta muokkaavina moottoreina, toisaalta mediakokemusten seurauksina. (emt., 96-97.)

Tunteet ovat ihmisen sisäisiä tiloja, eikä niitä voi suoraan havaita (emt., 96-97). Ulkoisen käyttäytymisen, eleiden, ilmeiden ja toiminnan perusteella tulkitsemme toistemme tunnetiloja ja tapahtumia ympärillämme. Tulkinnat ovat usein varsin yksilöllisiä, ja samasta tilanteesta voivat eri henkilöt tehdä monenlaisia tulkintoja. Televisio-ohjelmien seuraaminen herättää erilaisia tunteita ja tulkintoja eri katsojissa. Yhteisessä katselutilanteessa muiden katsojien reagointi voi vaikuttaa tulkintoihin ja tunnetiloihin.

Televisio mediakertomuksineen jatkaa vanhaa perinnettä, jonka mukaan ihmiset ovat viihdyttäneet toisiaan tunteita virittävin tarinoin. Television mediakertomusten sisällöistä löytyy kaikkia ihmisen kokemusmaailman tunteita vihasta suruun ja yltiöpäiseen iloon. Katselutilanne sekä kokijan yksilölliset ominaisuudet ja tulkinnat ratkaisevat tunteiden muodostumisen. Mustonen kirjoittaa, että negatiiviset tunteet kuuluvat elämään siinä missä positiivisetkin, ja niiden kanssa tulee oppia elämään. Lasten liika kontrolli ja suojelu ei ole perusteltua, sillä tunteiden kokeminen ja etenkin niiden hallitseminen edellyttävät opettelua, ja myös median kautta koetut ristiriidat voivat toimia positiivisina kehitystehtävinä. Turvallisissa oloissa media tarjoaa oivan mahdollisuuden tunteiden harjoittelulle, ollen ikään kuin tunteiden leikkikenttä. Tässä yhteydessä Mustonen kuitenkin korostaa, että eri-ikäiset ja erilaiset ihmiset ovat eri asemassa tunteiden hallinnan suhteen. Olisi tärkeää, että tunteille altistuttaisiin turvallisesti kehitystason ja yksilöllisten ominaisuuksien mukaisesti oikeankokoisina annoksina, oikeaan aikaan. (Mustonen 2001, 97.) Lehtipuu muistuttaa, että vaikka lapsella onkin omia psyykkisiä keinojaan säädellä tunteitaan ja pelkotilanteita, on vanhemman otettava vastuuta lapsen mediakokemuksista ja oltava valmis käsittelemään myös negatiivisia tunteita lapsen kanssa (Lehtipuu 2006, 109).

Ei ole yksiselitteistä ohjetta sille, mikä ohjelma on sisällöltään kenellekin sopiva. Ikärajoitukset voivat toimia suuntaa antavina, mutta Lehtipuu huomauttaa, että ikäraajat on määritelty

lähtökohtaisesti rohkeiden lasten mukaan (Lehtipuu 2006, 113). Erityisesti pienten lasten suhteen on vaikea arvioida, minkälaisia tunteita televisio-ohjelmat tai elokuvat heissä herättävät. Tällöin on myös vaikea vältellä negatiivisten tunteiden aiheuttajia. (ks. esim. Buckingham 1996, 2.) Jotkut piirretyt ja muut lapsille perinteisesti suunnatut ohjelmat voivat sisältää aineksia, jotka saattavat järkyttää (Martsola & Mäkelä-Rönholm 2006, 20). On huomioitava, että television audiovisuaalisuus ei anna katsojalle mahdollisuutta rakentaa kertomusta omien mielikuvien varassa. Esimerkiksi suullisesta tarinasta kuulija voi mielessään sensuroida pois pelottavat tai muulla tavalla negatiiviset ainekset (ks. esim. emt. 2006, 21, 51). Tärkeää olisikin tiedostaa lapsen omat yksilölliset taipumukset, jotta voitaisiin arvioida hänelle sopiva jännityksen määrä (Lehtipuu 2006, 113).

Viihtyminen ja mielihyvän saavuttaminen koostuu eri tekijöistä eri yksilöiden kohdalla, toiselle saattaa hyvän rikostarinan seuraaminen tuottaa mielihyvää, kun toinen viihtyy katsomalla komediasarjaa. Altheidea mukaillen Mustonen (2001, 98) esittää, että yhä useammin mediailmaisu hahmottaa maailmaa ongelmakehyksen läpi, ja myös positiivisten tunteiden tavoittelu tapahtuu usein ongelmien, konfliktien ja kielteisten tunteiden avulla. Tarvitaan konflikti ja ratkaisu, jotta katsoja viihtyy. Zillmann (1980) tiivistää, että mitä suurempi stressi katsomistilanteessa on ollut, sitä suurempia tunnekuohuja loppuratkaisuun liittyy. Tämä pätee niin televisiosarjojen ja elokuvien katsomiseen kuin myös esimerkiksi penkkiurheiluunkin. (Mustonen 2001, 97.)

5.3.2 Sosiaalinen käyttö

Tunnesyiden lisäksi voidaan mediaa käyttää myös sosiaalisista lähtökohdista käsin. Esimerkiksi erilaisten televisiosarjojen, dokumenttien ja elokuvien yhdessä läpikäyminen ja kommentoiminen on hyvin yleistä kouluissa ja työpaikoilla. Katsomalla samoja ohjelmia muiden kanssa pääsee osalliseksi keskusteluista. Media toimii virikkeenä vuorovaikutukselle ja keskusteluille. Erityisesti lasten ja nuorten keskuudessa yhteinen mediankäyttö on tärkeä osa heidän kanssakäymistään. (Mustonen 2001, 79.) Kytömäen mukaan yhteinen katselukokemus voi vaikuttaa siihen, miten hyvänä jotakin ohjelmaa tai elokuvaa pidetään (Kytömäki 1999, 158).

Eräs median sosiaalinen käyttösyy on yksinäisyyden lievittäminen ja sosiaalisen vuorovaikutuksen kokeminen parasosiaalisten suhteiden kautta. Näillä tarkoitetaan mediahahmon tuntemaan oppimista ja sitä, kuinka ihminen mielikuvituksessaan voi olla vuorovaikutuksessa tämän kanssa. Mediahahmosta voi tulla ystävän kaltainen, hänen elämänvaiheitaan seurataan tiiviisti ja häneen

suhtaudutaan kuin oikeasti olemassa olevaan henkilöön. Esimerkiksi televisiosarjojen hahmot saavat usein fanipostia. Lehdissä saatetaan myös käydä läpi suosittujen sarjojen hahmojen elämää siinä missä oikeiden ihmistenkin. Lullin (1980) median käyttötarkoitustutkimuksiin viitaten Mustonen kirjoittaa, että medialla on tärkeä rooli yksinäisyyden lieventäjänä ja sosiaalisten verkostojen täydentäjänä. Rubinin ja Persen (1987) mukaan median välittämä niin sanottu virtuaalinen seura ei vastaa oikeita ihmissuhteita, mutta niissä on paljon samoja elementtejä ja ne jopa tarjoavat samantapaista sosiaalista ja emotionaalista tyydytystä kuin oikeat ihmissuhteet. (Mustonen 2001, 79, 125.)

Sosiaalisen hyväksynnän saaminen on motiivi, jonka vuoksi erityisesti nuorten alakulttuureissa voidaan käyttää tiettyjä mediatuotteita. Samojen elokuvien, musiikin, sarjojen ja pelien harrastaminen ylläpitää ryhmän tiiviyyttä. Erityisesti nuoret pojat hakevat maskuliinista identiteettiä rajujen mediatuotteiden kautta, ja heidän piirissään ilmenee myös eniten tietynlaista uhoasennetta liittyen mediatuotteiden sisältöihin. (emt., 79.) Myös Kytömäki on havainnut tutkimuksissaan etenkin nuorten poikien hakevan statusta kaveripiirissään sen perusteella, miten rankkoja elokuvia, televisiosarjoja tai pelejä he olivat nähneet (Kytömäki 2001, 51; Herkman 2001, 68).

5.3.3 Tiedollinen käyttö

Median ja television käyttö painottuu yhä enemmän viihteellisyyteen. Esimerkiksi internet on nykyisin todennäköisempi taho hakea tietoa kuin televisio. Kuitenkin tiedon välittäminen on edelleen eräs television perustehtäviä. Televisioutiset keräävät katsojat ilta toisensa jälkeen ruudun ääreen, ja keskusteluohjelmat interaktiivisine osuuksineen sinnittelevät viihdeohjelmien valtavrassa. Mustosen (2001, 80) mukaan tiedollisen mediankäytön perusta on ihmisen uteliaisuudessa, itsensä toteuttamisen ja ympäristön hallitsemisen tarpeissa. Ajan tasalla pysyminen lisää sopeutumiskykyämme kiihtyvällä tahdilla muuttuvassa maailmassa. (Mustonen 2001, 80.)

Tiedon välittämiseen tähtäävien faktapohjaisten ohjelmasisältöjen, kuten uutisten ja dokumenttien lisäksi myös fiktiivisiä ohjelmia voidaan käyttää tiedollisista motiiveista lähtöisin. Televisiosarjoista voidaan poimia tarkoituksella tai huomaamatta käyttäytymis-, ajattelu- ja ongelmaratkaisumalleja tai tietoa eri elämänalueisiin liittyen. (emt., 80.)

Perinteisesti tiedollista mediankäyttöä on pidetty laadukkaampana ja hyväksyttävämpänä katsomisena kuin viihdekatselua. Tämän voi huomata esimerkiksi ihmisten tavasta ilmoittaa katselevansa lähinnä uutisia ja ajankohtaisohjelmia, vaikka saippuasarjat ja tosi-tv -ohjelmat ovat kuitenkin katsotuimpien ohjelmien kärjessä jatkuvasti. Liiallista viihdehakuisuutta voidaan pitää todellisuuden pakenemisena, eskapismina. Mustonen pitää kuitenkin myös useita viihdeohjelmia yleiseltä tasoltaan melko hyvinä, joissa on aineksia myös ajattelun ja tiedon jäsentämiseen. (emt., 80-81.)

5.4 Katselukokemusten tarkastelua

Television katselu on helppoa ja yksinkertaista tekemistä, joka ei periaatteessa vaadi katsojalta kuin passiivista vastaanottamista. Tähän perustuu mielikuva televisioruutua tyhjöpäisinä tuijottavista lapsista. Yksinkertaisenkin katselukokemuksen takana on kuitenkin joukko toimintoja, joista osa on tiedollisia, osa tiedostamattomia. Ihminen reagoi havaintoihinsa tiedollisella tasolla sekä tunteella ja tulkitsee aktiivisesti näkemäänsä. Aiemmat havainnot ja kokemukset ohjaavat uusien havaintojen tekemistä. Voimakkaita kokemuksia katselusta voidaan saada muun muassa samastumisen ja eläytymisen kautta. Tunteita katselun aikana voidaan hallita esimerkiksi ottamalla ajoittain etäisyyttä elokuvan maailmaan.

Identifioitumisella tarkoitetaan arkikielessä yleensä katsojan eläytymistä toisten ihmisten tai median hahmojen asemaan. Myös tutut tilanteet, miljö, tunnelma, problematiikka ja sosiaaliset suhteet voivat olla identifioitumisen kohteita. Esimerkiksi Mustonen käyttää rinnakkain samastumisen ja identifikaation termejä, joilla hän tarkoittaa osanottoa ja eläytymistä toisen tilanteeseen. Toisissa asiantuntijateksteissä identifioituminen voi puolestaan saada eritellympiä merkityksiä ja sen määritelmä vaihtelee tutkijasta riippuen. Esimerkiksi Viemerö on erotellut identifikaation ja toivesamastumisen käsitteet. Identifikaatiolla hän tarkoittaa itsensä kaltaisiin hahmoihin samaistumista, toivesamaistumisella halua olla jonkun ihailemansa hahmon kaltainen. (ks. Mustonen 2001, 123-124; Kytömäki 1999, 31.)

Kytömäki avaa väitöskirjassaan katselukokemuksia ja niihin liittyvää käsitteistöä ja teorioita laajemmin. Niin kutsutun naiivin illuusionismin mukaan katsoja uppoutuu kokemukseen voimakkaasti ja eläytyy elokuvaan kuin se olisi todellisuutta, asettuen henkilöhahmon rooliin. Naiivin illuusionismin edustajiksi Kytömäki mainitsee esimerkiksi Steinbockin ja Metzin. Toisenlaisia tulkintoja elokuvan maailmaan eläytymisestä on tehnyt esimerkiksi Zillmann (1977;

1991; 1995). Zillmann päätyy tutkimuksissaan ajatukseen katsojasta tarkkailijana, kolmantena osapuolena. Pidettyyn mediahahmoon reagoidaan kuten ystävään, epäsuorasti tilanteiden silminnäkijänä. Avainasemassa on empatia, jota katsoja tuntee henkilöahmoa kohtaan. Zillmannin mukaan positiivinen asenne mahdollistaa empatian, negatiivinen asenne saa aikaan vastakkaisen tuntemuksen henkilöahmoa kohtaan. Asenne perustuu henkilöiden tekojen moraaliseen arviointiin, jolla on suuri merkitys katsomiskokemuksen synnyssä. (Kytömäki 1999, 31-40.)

Tan (1996) on laajentanut empatian käsitteen koskemaan kaikkia katsojan kognitiivisia toimintoja, joiden avulla hänen on mahdollista paremmin ymmärtää hahmon tilanteen merkitysrakenteita. Rönnerbergin mukaan vastaava ajatus toteutuu sosiaalisen perspektiivin ottamisessa, johon ihmisillä on luontainen taipumus. Katselukokemus, jossa perspektiivejä ottamalla eläydytään fiktiiviseen maailmaan, muistuttaa läheisesti arkielämän vuorovaikutustilanteita. Eroavaisuuksistaan huolimatta nämä kolme empaattiseen eläytymiseen perustuvaa teoriaa ovat lähellä toisiaan. Niissä kaikissa korostuu katsojan asema silminnäkijänä ja katselukokemuksen samankaltaisuus todellisen maailman kanssa. (Kytömäki 1999, 38-42.)

Katsojan tapaa osallistua tai eläytyä kuvitteellisiin tapahtumiin on kuvattu diegeettisen efektin käsitteellä, elokuvan luomalla illuusiolla läsnäolosta fiktiivisessä maailmassa (esim. Burch 1979; Tan 1996). Katsojalle syntyy tunne siitä, että hän on mukana tapahtumissa. Illuusioon vaikuttaa esimerkiksi perinteisen elokuvan tapa häivyttää tarinan kertoja niin, että katsoja kokee seuraavansa suoraan tapahtumia. Tähän vaikuttaa myös tottuminen mediaesityksen seuraamiseen. Diegeettisessä efektissä eläytyminen tapahtuu, kun huomio kohdistetaan ohjelmaan ja sen tapahtumat ymmärretään. Vaikka tietoisuus elokuvasta tai ohjelmasta teoksena hämärtyy, säilyy mukana tietoisuus ympäristön ja hahmojen fiktiivisyydestä, mikä mahdollistaa turvallisen osallistumisen tapahtumiin. (Kytömäki 1999, 36- 37.)

Jo 1980-luvulta lähtien on mediatutkimuksissa ollut mukana käsitys, jonka mukaan katselukokemuksessa vuorottelevat eläytyminen ja etäännyminen elokuvan maailmasta. Etäännyminen henkilöahmojen kohtaloista ja ohjelman tapahtumista voi olla tahdonalaista tai tapahtua tahtomattamme. Katselukokemuksen turvallisuutta lisää se, että katsoja voi kontrolloida tilannetta esimerkiksi sulkemalla television tai lähtemällä huoneesta. Joskus epäonnistuneet tehosteet tai vaikkapa epäloogisuudet kohtauksessa voivat aiheuttaa tahattoman etäännyttämisen ohjelman maailmasta. Kognitiivinen psykologia on täydentänyt eläytymisen ja etäännyttämisen

teoriaa määrittelemällä etäännyntymisen osaksi katselun kognitiivista muokkausprosessia, jossa nähtyä pohditaan ja asetetaan yhteyksiinsä. (Kytömäki 1999, 37-38.)

Faktan ja fiktion erottamiseen liittyvä todellisuuskäsitys kehittyy kognitiivisen kehityksen myötä. Televisiossa esitetty on aina siinä mielessä fiktiota, ettei televisiovastaanottimen sisällä ole koskaan esimerkiksi oikeaa uutistenlukijaa. Kun todellisuuskäsityksellä tarkoitetaan mielikuvituksen tuotteen ja tositapahtumista kertovan kuvan erottamista toisistaan, vaaditaan jo korkeamman tasoista toden ja epätoden erottelukykä. Medialukutaitoinen katsoja osaa edelleen suhtautua kriittisesti myös todellisuutta kuvaaviin ohjelmiin, sillä ohjelmassa on aina mukana tekijäjoukon tulkinta ja näkökulma. Se mitä otetaan kuvaan mukaan ja mitä rajataan pois, voi vaikuttaa ohjelman totuusarvoon joko tarkoituksellisesti tai tarkoituksettomasti. Media voi välittää myös paljon epärealistisia ja värittyneitä todellisuuden kuvauksia.

Jonkinlainen todellisuuskäsitys alkaa kehittyä jo 3–4 -vuotiaana. Lapsen kehittyessä faktan ja fiktion erottamisen taito kehittyy. Pieni lapsi tunnistaa televisiossa esitetyn fiktion siitä, ettei asia olisi mahdollista tapahtua oikeassa elämässä. Vanhemmat lapset tuntevat median ominaisuuksia ja tietävät esimerkiksi trikeistä. He osaavat tehdä eroa fantasian ja toden välille myös niiden perusteella. Hope Kelly on tutkimuksessaan havainnut 11-vuotiaiden kiinnostavan huomiota lähinnä ohjelman uskottavuuteen perustellessaan sen todellisuusluonnetta. Lapsen arvioidessa ohjelman todenmukaisuutta hän tarkastelee sosiaalista ja psykologista todellisuutta, tapahtumien todennäköisyyttä, hahmojen ja juonen uskottavuutta sekä mahdollista liioittelua. (Kytömäki 1991, 61-62.)

Kytömäki esittelee Hodgen ja Trippin käyttämän termin modaliteetti, jolla he viittaavat katsojan subjektiiviseen arvioon esityksen ja todellisuuden suhteesta. Uutisilla koetaan olevan korkea modaliteetti kun esimerkiksi piirrosfilmien modaliteetti arvioidaan yleensä matalaksi. Modaliteetti-arvio perustuu aikaisempiin tietoihin ja kokemuksiin, joten lasten ja aikuisten arviot voivat olla hyvinkin erilaisia. Modaliteetti vaikuttaa myös ohjelman vaikuttavuuteen; reagointi sekä tiedollisella että tunnetasolla on yleensä sitä voimakkaampaa, mitä korkeammaksi ohjelman modaliteetti koetaan. (Kytömäki 1991, 65.)

6 TUTKIMUKSEN LUONNE JA METODOLOGISET VALINNAT

6.1 Taustasitoumukset

Tutkimus, niin kvalitatiivinen kuin kvantitatiivinenkin, perustuu lukuisiin piileviin oletuksiin. Tutkijan on hyvä tulla tietoisiksi näistä piilevistä oletuksista eli taustasitoumuksista. Vaikka taustasitoumuksien ymmärtämiseen pyritään, jäävät ne silti usein ainakin joiltain osin tiedostamattomiksi. Taustasitoumuksilla tarkoitetaan niitä filosofisia perusoletuksia ja lähtökohtia, joiden valossa tutkija tutkimustaan tekee. Nämä perusolettamukset koskevat esimerkiksi ihmistä, maailmaa ja tiedonhankintaa. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2005, 120.)

Ihmiskäsityksellä tutkimuksen yhteydessä halutaan kuvata sitä, millainen ihminen on tutkimuskohteena. Tutkijan tulee siis pohtia omaa käsitystään ihmisestä ja todellisuudesta (Syrjäläinen 1994, 77). Tutkimuksemme pohjaa käsitykseen ihmisestä aktiivisesti merkityksiä ja käsityksiä luovana, tietoisena ja tavoitteellisena olentona. Tässä käsityksessä yhdistyy fenomenografinen ja fenomenologis-hermeneuttinen käsitys ihmisestä. (ks. esim. Ahonen 1994, 121-122.) Tärkeänä tekijänä on ihmisen yksilöllinen kokemus ja käsitys todellisuudesta. Ihminen kokee ja tekee tulkintoja maailmasta aikaisempien konstruoitujen käsitysten, esikäsitystensä, varassa. Koetuista ilmiöistä muodostuu ihmisen ajattelussa tietoisia käsityksiä, joita hän voi ilmaista kielellisesti. (Ahonen 1994, 114-117, 122.)

Käsitämme ihmisen myös psyykkisenä, fyysisenä ja sosiaalisena olentona, jonka elämä muodostuu ja muokkautuu sekä perinnöllisten tekijöiden vaikutuksesta että vuorovaikutuksessa fyysisen ja sosiaalisen ympäristön kanssa. Näin ollen myös tutkimustilanteissa tutkittava esiintyy siinä psyykkisessä ja fyysisessä tilassa, missä hän juuri kyseisellä hetkellä on. Vuorovaikutus tutkittavan kanssa voi vaikuttaa hänen vastauksiinsa ja olotilaansa.

Tiedonkäsityksellä tarkoitetaan tutkijan käsityksiä tiedon luonteesta (Syrjäläinen 1994, 77). Tiedonkäsitys tutkimuksemme taustalla nousee konstruktivismista. Konstruktivistisen käsityksen mukaan tieto on suhteellista, kontekstisidonnaista ja sosiaalisessa vuorovaikutuksessa rakentuvaa (Heikkinen 2002, 187-188). Laadullisen tutkimuksen taustalla on käsitys tiedon subjektiivisuudesta, eikä objektiivisen tiedon saavuttamista pidetä mahdollisena. Tietäjä ja se, mitä tiedetään, kietoutuvat toisiinsa. (Hirsjärvi ym. 2005, 152.)

6.2 Kvalitatiivinen tutkimus

Tässä tutkimuksessa selvitämme lasten käsityksiä ja kokemuksia televisiosta sekä katseluun kytkeytyvästä vuorovaikutuksesta. Sitä kautta hahmotamme kuvaa lasten televisiosuhteesta. Tutkimusotteemme on kvalitatiivinen eli laadullinen ja nojaa fenomenologis-hermeneuttiseen tutkimustraditioon. Eskolan ja Suorannan mukaan kvalitatiivinen tutkimusperinne juontaa juurensa fenomenologian, hermeneutiikan ja analyyttisen kielifilosofian aatevirtauksista (Eskola & Suoranta 1998, 25-26). Fenomenologis-hermeuttisen taustan lisäksi lähestymistavassamme näkyy kiinteä suhde fenomenografiseen tutkimusotteeseen.

Kvalitatiivisen tutkimuksen kohteena ja lähtökohtana on yleensä ihminen ja ihmisen elämismaailma, se kokemustodellisuus, jossa ihminen elää (Varto 1996, 23-24). Kvalitatiivisessa tutkimuksessa pyritään mahdollisimman kokonaisvaltaiseen tiedonhankintaan ilmiöstä, sen kuvaamiseen ja ymmärtämiseen. Parhaiten tämä tapahtuu luonnollisissa, todellisissa tilanteissa. Kvalitatiivisen tutkimuksen taustalla on ajatus todellisuuden monimuotoisuudesta, jolloin on mahdollista löytää monensuuntaisia suhteita ilmiöiden välillä. Suhteet tapahtumien välillä eivät ole vain yksisuuntaisia vaan vuorovaikutteisia. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2005, 152, 155.)

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa tutkijan asema ja osuus tutkimusprosessissa on erilainen kuin kvantitatiivisessa tutkimuksessa (Eskola & Suoranta 1998, 20). Tutkija on osa sitä elämismaailmaa ja merkitysyhteyksiä, joita hän tutkii (Varto 1996, 26). Martonin mukaan tutkijan aikaisemmat tiedot, kokemukset ja odotukset vaikuttavat tahtomattakin havaintojen tekemiseen (Ahonen 1994, 122). Tiedostamalla omat lähtökohtansa ja ennakko-oletuksena ja tunnustamalla niiden vaikutus tutkimusprosessissa tutkija voi lisätä tiedon ja tutkimuksen luotettavuutta (Ahonen 1994, 122; Eskola & Suoranta 1998, 19-20).

Laadullista tutkimusta voidaan luonnehtia prosessimaiseksi tiedonkeruuksi. Tutkimuksen prosessiluontoisuus voi näyttäytyä kahdella tavalla. Tutkijan toimiessa tiedon keruuvälineenä on tyypillistä, että tutkijan tulkinnat ja näkökulmat kehittyvät ja tarkentuvat prosessimaisesti tutkimuksen edetessä. Toisaalta prosessiluontoisuus ja joustavuus voidaan havaita tutkimuksen metodissa, sillä tutkimusmenetelmälliset ratkaisut voivat syntyä, muuttua ja täsmentyä tutkimuksen edetessä. Ei ole myöskään pois suljettua, että itse tutkimustehtävä muuttuu tai tarkentuu tutkimuksen edetessä. Jotta joustava ja prosessiluontoinen tutkiminen on mahdollista, on tutkijan oltava tietoinen omassa tietoisuudessa tapahtuvasta kehityksestä ja osattava tarvittaessa tehdä tutkimuksellisia uudelleenlinjauksia. (Kiviniemi 2007, 70, 76-77.) Toinen laadullisen tutkimuksen joustavuudesta kertova ominaispiirre on se, ettei tutkimuksella välttämättä ole ennalta tarkkaan määriteltyjä hypoteeseja. Teorian tai hypoteesien testaamisen sijaan aineistoa tarkastellaan monipuolisesti ja yksityiskohtaisesti. (Hirsjärvi ym. 2005, 155; Eskola & Suoranta 1998, 20; Kiviniemi 2007, 76.) Näin on mahdollista löytää uusia näkökulmia ja odottamattomiakin seikkoja tutkimuskohteesta, ei vain todentaa ennako-oletuksia (Varto 1996, 20).

Tutkittava joukko valitaan yleensä tarkoituksenmukaisesti (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2005, 155). Kvalitatiivisessa analyysissä ei pyritä keskiarvojen, korrelaatioiden tai muiden tilastollisten tunnuslukujen laatimiseen (Alasuutari 1994, 43.) Luonteeltaan laadullinen tutkimus on ainutlaatuinen, mikä tulee ottaa huomioon aineiston käsittelyssä ja tulkinnassa (Hirsjärvi ym. 2005, 155.)

Alasuutari näkee laadullisen tutkimuksen koostuvan kahdesta osasta: havaintojen tuottamisesta sekä arvoituksen ratkaisemisesta. Havaintojen tuottamisella hän viittaa havaintojen pelkistämiseen. Pelkistämällä ja yhteisiä piirteitä etsimällä tuotetaan johtolankoja aineistosta. Laadullista tutkimusta tekevän tutkijan on kuitenkin oltava pelkistämässä ja tyypittelyssä tarkkana, sillä yksikin poikkeustapaus pakottaa tutkijan muotoilemaan yleispäteväksi tarkoitettua säännön uudelleen. Arvoituksen ratkaisuvaiheessa tutkija pyrkii havaintojen ymmärtävään selittämiseen ja tulkintaan viittaamalla teoreettiseen viitekehykseen sekä muihin tutkimuksiin. (Alasuutari 1994, 41-43.)

6.3 Fenomenografinen tutkimusote

Fenomenografia tutkii ympäröivän maailman ilmenemistä ja rakentumista ihmisen tietoisuudessa (Ahonen 1994, 114). Se on kvalitatiivisesti suuntautunut lähestymistapa, jonka keskiössä ovat ihmisten käsitykset eri ilmiöistä ja niiden keskinäiset suhteet. Uljensia (1992) mukailen Ahonen

esittää, että käsitykset nousevat kokemuksista. Nämä kaksi ovatkin aina sidottuja toisiinsa. Ilmiö, eli ihmisen kokemus jostakin ja käsitys ovat saman asian kaksi puolta. Käsitys rakentuu kokemuksen ja ajattelun kautta. (Ahonen 1994, 116-117.)

Fenomenografiassa tutkimuksen kohteena on arki ajattelu, jota pyritään tarkastelemaan toisen asteen näkökulmasta. Toisen asteen näkökulmalla tarkoitetaan ihmisten todellisuutta koskevia käsityksiä. (Nummenmaa & Nummenmaa 1998, 66-67.) Ihmiset muodostavat yhdestä todellisuudesta erilaisia yksilöllisiä käsityksiä (Metsämuuronen 2005, 211). Säljöön ja Uljensiin viitaten Nummenmaa ja Nummenmaa tuovat esiin käsitysten konteksti- ja sisältösidonnaisuuden, joka tekee niistä yhä uudelleen muotoutuvia. Toisen asteen näkökulma eli käsitysten tutkiminen on tärkeää, kun halutaan ymmärtää eri ihmisten tulkintoja todellisuudesta. (Nummenmaa & Nummenmaa 1998, 67.)

Fenomenografiassa on teoreettisia yhtymäkohtia esimerkiksi fenomenologiaan. Myös Piaget'n teorian lapsinäkökulmasta ja hahmopsykologiasta löytyy yhteneväisyyksiä fenomenografisen tutkimustradition kanssa. (Niikko 2003, 8.) Niikko on tarkastellut fenomenografian suhdetta fenomenologiaan. Niiden molempien taustalta löytyy yhden todellisuuden olemassaolon ajatus, joka on jokaisella yksilöllä erilainen. Molemmissa korostuukin juuri yksilö ajatuksineen, mielikuvineen ja havaintoineen. (Niikko 2003, 12-14.) Toisaalta siinä missä fenomenologia tutkii ihmisen kokemuksia erottamatta kokemusta kohteesta, tutkii fenomenografia sekä käsitteellisiä että kokemuksellisia asioita. Kiinnostuksen kohteena olevat käsitteet ja ajatusrakenteet (skeemat, konstruktiot) muodostuvat yksilöllisen kokemuksen ja vuorovaikutuksen kautta saadusta informaatiosta (Ahonen 1994, 132). Fenomenografiassa ollaan kiinnostuneita myös niistä eroista, joita ihmisten välisissä käsityksissä esiintyy. (Nummenmaa & Nummenmaa 1998, 68.) Fenomenografisessa tutkimusotteessa tutkija pyrkii vuorovaikutukseen tutkittavan kanssa ja suuntaa kiinnostuksensa juuri tutkittavan tietoisuuteen ja hänen käsityksiinsä ilmiöistä (Ahonen 1994, 121-122).

Toisen ihmisen kokemusten ja käsitysten ymmärtäminen vaatii tulkintaa, jolloin tutkija tekee tulkintoja tutkimuskohteena olevien henkilöiden kokemuksista, käsityksistä, ilmeistä ja eleistä. (Laine 2007, 29.) Tämä yhdistää fenomenografisen ja hermeneuttisen näkökulman, sillä hermeneutiikka tarkoittaa yleisesti ymmärtämisen ja tulkinnan teoriaa. Hermeneutiikka pyrkii selvittämään tulkinnalle sellaisia sääntöjä, joiden mukaan tulkinta voitaisiin osoittaa oikeaksi tai vääräksi. Tutkittavan henkilön kokemusten ja merkitysten autenttinen välittyminen haastattelutilanteessa tutkijalle on haastavaa. Tutkijan onkin syytä suunnitella ja harkita etukäteen

millainen toiminta auttaisi saavuttamaan tutkittavan henkilön merkitysmaailman mahdollisimman autenttisina. (emt. 2007, 31, 33.)

6.4 Lapsi tutkimuksen kohteena

Kun tutkimuskohteena on lapsi, tulee tutkimuksen tekijän kiinnittää huomiota siihen, miten lapsen erityisluonteisuus verrattuna aikuiseen huomioidaan tutkimusta tehtäessä (ks. esim. Kalliala 1999; Turtiainen 2001, 170-180). Pyrkimys tuoda lapsen ääni esiin lasta itseään haastatteleamalla on kirvoittanut tutkijoilta sekä sitä puoltavia että kritisoivia mielipiteitä. Kritiikki kohdistuu muun muassa lapsen kykyyn tuottaa totuudenmukaista ja luotettavaa tietoa tutkimuksellisiin tarkoituksiin. Myös aikuisen mahdollisuutta saavuttaa lapsen maailma on epäilty. Kritiikin mukaan lapsen ja aikuisen välillä vallitsee ylitsepääsemätön kulttuurinen kuilu, joka estää aikuista ymmärtämästä lapsen maailmaa. (Ritala-Koskinen 2001, 145, 147-148, 161.) Täyteen autenttisuuteen yltäminen ihmistä tutkittaessa on aina mahdottomuus. Tulkintaa tapahtuu niin tutkittavassa, tutkijassa kuin tutkimusraportin lukijassa (Hirsjärvi ym. 2005, 214).

Käsitys lapsista varteenotettavina informanteina saa kritiikistä huolimatta myös paljon puoltavia kantoja tutkijoiden piirissä. Tämä näkyy muun muassa siinä, että 1990-luvulla julkaistiin lisääntyvässä määrin paitsi lapsitutkimuksia yleensä, myös sellaisia tutkimuksia, joissa lapsia käytettiin informanteina (Ritala-Koskinen 2001, 147). Strandelliin (1992) viitaten Ritala-Koskinen (2001, 146) toteaa sosiaalisen todellisuuden näyttäytyvän erilaisena riippuen siitä tutkitaanko sitä alhaalta vai ylhäältä päin. Näin ollen lasten itsensä kuuleminen on myös meidän tutkimuksessamme erityisen tärkeää, sillä olemme ensisijaisesti kiinnostuneita siitä, miten lapset itse kokevat ja käsittävät television sekä television katseluun liittyviä ilmiöitä.

Erään lapsitutkimukseen kohdistuvan näkökulman mukaan tutkija kohtaa hyvin samankaltaisia haasteita sekä lapsia että aikuisia haastateltaessa. Tällaisia ovat esimerkiksi luottamuksen saavuttaminen, haastateltavan motivaation ylläpitäminen, liiallisen vastauksien ohjailevuuden välttäminen sekä toisen ymmärtämiseen pyrkiminen. (ks. esim. Turtiainen 2001, 171; Ritala-Koskinen 2001, 160-161.) Lasta haastatellessa tutkijan on oltava entistä ”herkempi” ja pyrittävä lukemaan lapsen olotilaa. Lapsen haastatteluun liittyvä eettinen luonne tulee esiin siinä, mistä asioista tutkija voi lapsen kanssa keskustella. Tutkijalla on erityinen vastuu siitä, että lapsi tuntee olonsa turvalliseksi ja mukavaksi. Eritoten tämä korostuu arempia asioita tutkittaessa, mutta myös muita arkipäiväisempiä teemoja käsiteltäessä. (Ritala-Koskinen 2001, 159.)

Aarnoksen mukaan tärkeintä lasten haastattelussa on se, millaisen tunnelman tutkija pystyy haastattelutilanteeseen luomaan (Aarnos 2001, 147). Haastattelutilanne ei ole neutraali keskustelutilanne, sillä subjekti-objekti –asetelma tuo väistämättäkin haastatteluun mukaan auktoriteettisuhteen (Hirsjärvi 2005, 196). Aikuisen haastattellessa lasta tämä auktoriteettisuhte korostuu entisestään. Tätä haastattelulle ominaista erityispiirrettä on mahdotonta neutralisoida, mutta sen huomioon ottaminen sekä tiedostaminen kuuluu tutkijan eettisiin velvollisuuksiin. (Lallukka 2003, 80.) Positiivisen tunnelman luomisessa on tärkeää se, että lapsen tutkimukseen osallistuminen perustuu vapaaehtoisuuteen sekä siihen, että haastateltava kokee tutkijan olevan aidosti kiinnostunut haastateltavan sanomisista. (Aarnos 2001, 147-148.) Koko haastattelun onnistuminen voi olla kiinni siitä millainen luottamussuhde haastateltavan ja haastattelijan välille syntyy, sillä luottamuksellisuus mahdollistaa vapaan keskustelun syntymisen. (Eskola & Suoranta 1998, 93; Kalliala 1999, 70; Ritala-Koskinen 2001, 154.) Luottamuksellisen haastattelusuhteen syntyä auttaa esimerkiksi haastattelun aloittaminen helpoilla ja arkipäiväisillä kysymyksillä. Lapsilähtöisen haastattelun kysymysrunko tulee suunnitella myös muilta osin ottaen lapsen ajattelun kehitysvaiheet huomioon. (Aarnos 2001, 144-145.) Eettisesti vahvan kokemuksia tutkivan kvalitatiivisen tutkimuksen perustana on aina tutkijan aito pyrkimys ymmärtää toisen ihmisen kokemus sellaisena kuin toinen sen kokee (Perttula 1996, 97).

7 TUTKIMUKSEN KULKU

7.1 Aiheen valinta ja kohdejoukko

Tutkimusaihetta pohtiessamme kiinnostuimme televisioon liittyvistä kokemuksista, käsityksistä ja television roolista lasten elämässä. Halusimme lähestyä aihetta erityisesti lasten omasta näkökulmasta. Aluksi tutkimuskohteenamme oli alakoulun oppilaita kahdelta eri luokka-asteelta: sekä alakoulun juuri aloittaneita ensiluokkalaisia kuin varhaisnuoruuden kynnyksellä olevia viidesluokkalaisia. Keräsimme aineistoa molemmista ikäryhmistä, mutta tutkimuksen edetessä päätimme keskittyä ja perehtyä syvemmin tutkimuksemme kannalta mielenkiintoisemmaksi osoittautuneeseen vanhempien lasten ikäryhmään. Tutkimuksemme kohdejoukkona on kaksikymmentä 11–12 -vuotiasta alakoulun oppilasta. Lasten lisäksi otimme tutkimukseen mukaan myös heidän vanhempiaan useamman näkökulman mukaan saamiseksi. Elämysmaailmojen, esimerkiksi juuri lasten ja vanhempien käsitysten rinnakkain asettaminen tuottaa usein mielenkiintoisia tulkintoja (Aarnos 2001, 156). Buckingham (1998) sekä Livingstone ja Bovill (2001) tuovat esille lasten elämänpiirin laajemman tarkastelun tärkeyden tehtäessä lasta ja mediaa koskevaa tutkimusta. Koivusalo-Kuusivaara lisää tähän ajatuksen lapsilähtöisyydestä, joka ottaa huomioon myös lapsen tausta- ja ympäristötekijät. (Koivusalo-Kuusivaara 2007, 17.)

Tutkimuksen alkukartoituksen aikana keväällä 2007 olivat tutkimukseen osallistuvat lapset viidesluokkalaisia. Tutkimuksen teon aikana kaikki tutkittavat lapset siirtyivät seuraavalle luokka-asteelle ja olivat siis haastatteluihin osallistuessaan kuudesluokkalaisia. Tämän vuoksi käytämme heistä määritelmää ”11–12 -vuotiaat lapset”.

7.2 Aiheen rajausta ja tutkimusongelmien esittely

Tutkimuksemme lähti liikkeelle tavoitteesta selvittää alakoululaisten televisioon liittyviä käsityksiä ja kokemuksia heidän omasta sekä heidän vanhempiensa näkökulmasta. Hirsjärven (2007, 121–122) mukaan on oltava varautunut tutkimusongelman muuttumiseen tutkimuksen myötä. Paloseen (1988) viitaten Hirsjärvi muistuttaa, että jo alustavista ideoista puhuttaessa on kuitenkin oltava

käsitys tutkimuksen kysymyksenasettelusta, jotta tutkimus ei jäisi vain kerätyn aineiston luokittelun tasolle. (Hirsjärvi 2005, 116-117.)

Alkuun asetimme yhden päätutkimuskysymyksen:

Minkälaisena ilmenee lapsen suhde televisioon tutkittavien kokemusten ja käsitysten valossa?

Suhteella televisioon tarkoitamme tässä sekä katseluun liittyviä käytäntöjä, kuten katselun määrää ja ohjelmavalintoja, että henkilökohtaisia kokemuksia ja käsityksiä television katselusta ja siihen liittyvästä vuorovaikutuksesta. Pääkysymyksen lisäksi määritimme viisi alateemaa, joita käsittelemällä pyrimme vastaamaan pääkysymykseen.

Alateemat:

- 1. Television katselun käytäntö**
- 2. Televisio-ohjelmat**
- 3. Mainokset**
- 4. Television katselun ympärille rakentuvat sosiaaliset suhteet**
- 5. Kontrolli**

Näiden teemojen pohjalta laadimme ensin kartoittavat kyselykaavakkeet (liitteet 1-6) sekä teemoitellut henkilöhaastattelut. Tässä vaiheessa, aineiston alustavassa käsittelyssä, huomiomme kiinnittyi televisioon liittyvään vuorovaikutukseen ja keskusteluun. Muodostimme pääkysymyksen rinnalle vielä kaksi uutta tutkimuskysymystä.

Millaista keskustelua television ympärille rakentuu?

Millainen merkitys keskustelulla on lapselle?

Aiheen rajaaminen on erittäin merkittävää tutkimuksen onnistumisen kannalta. Silvermanin (1994) mukaan aloittelevilla tutkijoilla on taipumus valita toivottoman laajoja aiheita tutkittavakseen (Hirsjärvi 2005, 75.) Oma aiheemme on melko laaja. Se olisi mahdollista jakaa pienempiin osiin, esimerkiksi tutkia vain lasten välistä keskustelua tai vain lasten television katselun syitä. Tämä voisi mahdollistaa entistä syvällisemmän perehtymisen aiheeseen. Koimme kuitenkin mielekkääksi

käsitellä näitä eri osa-alueita yhteisesti. Lapsen suhde televisioon on moniulotteinen ilmiö, jota halusimme lähestyä kokonaisvaltaisesti.

7.3 Aineiston keruu

7.3.1 Kyselykaavakkeet

Aloitimme tutkimuksen tekemisen peruskartoituksella. Tämä on Aarnoksen (2001, 154) mukaan yleinen tapa käsityksiä tutkittaessa. Taustatekijöitä ja käsityksiä kartoitetaan ensin kyselylomakkeella, minkä jälkeen haastateltavat valitaan kartoituksen perusteella. Haastateltavat saavat perustella käsityksiään ja kertoa tarkemmin kokemuksistaan, sillä kokemuksilla on merkittävä asema käsitysten syntyisessä. (Aarnos 2001, 154.) Otimme keväällä 2007 tutkimuskohteena olevien oppilaiden vanhempiin yhteyttä ja pyysimme tarvittavat tutkimusluvut kyselyä sekä haastattelua varten.

Suunnittelimme lapsille suunnatun kyselykaavakkeen (liitteet 1-3) niin, että se antaisi mahdollisimman paljon tietoa television katselun käytänteistä sekä television merkityksellisyydestä lapsen elämässä. Testasimme kyselykaavaketta etukäteen täyttämällä sen neljällä saman ikäluokan oppilaalla, jotka eivät osallistuneet varsinaiseen tutkimukseen. Vastausten perusteella hioimme kyselykaavaketta toimivammaksi ja informatiivisemmaksi.

Tutkittavat vastasivat kyselyyn keväällä 2007 yhdellä etukäteen luokanopettajan kanssa sovitulla oppitunnilla. Ohjeistimme kyselyyn vastaamisen sekä seurasimme vastaustilannetta. Tutkittavat vastasivat kyselyyn huolellisesti keskittyen.

Vanhempien näkökulmaa kartoitimme vanhemmille laaditulla erillisellä kyselyllä (liite 4-5). Kysyimme vanhemmilta heidän television katseluun liittyviä käytäntöjä sekä käsityksiä omasta lapsesta median käyttäjänä. Näin pyrimme selvittämään millaisia käyttötottumuksia lapsen perhepiirissä on sekä millaisena median ja television käyttäjänä vanhempi ymmärtää lapsensa. Toiveenamme oli, että molemmat vanhemmat palauttavat oman kaavakkeen. Vanhemmille suunnattuja kyselyitä palautui yhteensä 23 kappaletta. Neljän perheen molemmat vanhemmat täyttivät kyselyn.

7.3.2 Haastattelut

Teetettyjen kyselyiden perusteella otimme syksyllä 2007 yhteyttä neljään vanhempaan jatkaaksemme tutkimusta haastatteluvaiheeseen. Vanhempien valintaan vaikutti ensisijaisesti se, että he olivat ilmoittaneet kyselykaavakkeen täytön yhteydessä olevansa kiinnostuneita osallistumaan myös haastatteluvaiheeseen. Näiden vanhempien sekä heidän lastensa kyselykaavakkeiden vastausten perusteella haastattelimme kahta vanhempaa sekä heidän lapsiaan. Näin saimme haastatteluissa esiin nouseviin asioihin sekä lapsen että hänen vanhempansa näkökulman.

Laadimme lapsille (liitteet 6-7) sekä heidän vanhemmilleen (liite 8) oman teemoihin pohjautuvan haastattelurungon. Teemarunko salli haastattelussa esiin nouseviin asioihin tarttumisen ja vapaan keskustelun. Toteutimme kaikki haastattelut yhdessä. Käytimme haastatteluissa apuna haastateltavan aikaisemmin täyttämää kyselylomaketta. Haastattelut nauhoitettiin, minkä lisäksi teimme muistiinpanoja haastattelutilanteen kulusta.

Ensimmäiset haastattelut teimme syyskuussa 2007 vanhemmille. Haastattelimme toista vanhempaa opettajankoulutuslaitoksen tiloissa ja toista haastateltavan kotona. Toteutimme lasten haastattelut lokakuussa 2007 lasten koulupäivän aikana. Saimme haastatteluja varten koululta käyttöömmme rauhalliset tilat. Koulu haastatteluympäristönä tuo oman haasteensa haastatteluun. Se asettaa tutkijan erilaiseen auktoriteettiasemaan kuin tutkittavan omassa ympäristössä tehdyissä haastatteluissa. Pyrimme vähentämään ympäristön vaikutuksia esimerkiksi kertomalla haastateltavalle etukäteen, ettei esitettäviin kysymyksiin ole olemassa oikeita tai vääriä vastauksia. (Eskola ja Suoranta 1998, 212-213.) Haastattelut sujuivat rennossa ja avoimessa tunnelmassa. Sekä lasten että aikuisten haastattelut olivat kestoiltaan noin 40 minuuttia.

7.4 Alustava analyysi ja lisäaineiston keruu

Tutkimuksemme muotoutui ja kehittyi joustavasti koko tutkimuksen teon ajan. Laadulliselle tutkimukselle tyypillisesti tutkimusmenetelmälliset ratkaisut sekä tutkimustehtävät täsmentyivät tutkimuksen edetessä. (ks. Kiviniemi 2007, 70.) Käydessämme aineistoa alustavasti läpi nousi mielenkiintoisena aiheena esiin televisio-ohjelmien ja televisiosta katsottavien elokuvien katseluun liittyvä keskustelu.

Varhaisnuoruuden kynnyksellä olevat lapset saattavat usein olla uusien ja hämmentävien asioiden kanssa kasvokkain. Osa näistä asioista tulee lapsen tietoisuuteen television välityksellä. Pohdimme, voisiko vanhemman ja lapsen väliset keskustelut olla avainasemassa lapsen saattamisessa turvallisesti lapsuudesta nuoruuteen. Tähän halusimme kuulla lasten itsensä mielipiteen.

Puretuaksemme aiheeseen teimme kaksi lisähaastattelua ryhmähaastattelujen muodossa. Mielenkiinnon kohteena oli television ja elokuvan ympärille rakentunut vuorovaikutus. Haastatteluissa käytiin läpi esimerkiksi keskustelujen sisältöjä ja merkityksellisyyttä.

7.4.1 Ryhmähaastattelut

Ryhmähaastattelut järjestettiin keväällä 2008. Kutsuimme ryhmähaastatteluun tutkimukseemme jo aiemmin osallistuneita lapsia. Ryhmähaastattelun idea nousi ajatuksesta, että lapset toisivat ajatuksiaan esiin vapautuneemmin kuin henkilöhaastattelussa. Aarnoksen (2001, 158) mukaan ryhmähaastattelu edesauttaa uusien ajatusten rakentumista. Pari- ja ryhmähaastattelua pidetään myös aikuisen ja lapsen välisen auktoriteettisuhteen lieventäjänä (Strandell 2005, 34.) Toiveena oli, että lapset kokisivat tilanteen mukavana yhteisenä keskusteluna ennemmin kuin haastattelutilanteena. Lasten sukupuoleen liittyvän herkän iän perusteella valitsimme toiseen ryhmään viisi tyttöä ja toiseen viisi poikaa. Käytimme molemmissa ryhmähaastatteluissa samaa teemarunkoa (liite 9). Aiemmin yksilöhaastatteluun osallistuneet tyttö ja poika olivat mukana keskusteluryhmissä. Tämän ajattelimme lisäävän entisestään ymmärrystämme heistä television ja median käyttäjinä.

7.5 Aineiston analyysi

Haastatteluaineiston alustava analyysi alkoi heti litterointivaiheessa, kun kirjoitimme aineistot nauhoitusten perusteella sanatarkasti kirjalliseen muotoon. Litteroinnin jälkeen käytössämme oli 76 sivua tekstiä. Litteroidessamme ryhmähaastatteluja annoimme vastaajille luvut yhdestä viiteen. Näin saatoimme myöhemmissä vaiheissa erotella mitä kukin oli vastannut paljastamatta vastaajien henkilöllisyyttä. Tämän lisäksi kaikissa litteroinneissa ja lainauksissa ilmenee vastaajien sukupuoli sekä se, onko kyseessä yksilö- vai ryhmähaastattelu. Lisäksi lasten vanhempien kohdalla on mainittu, onko kyseessä tytön vai pojan äiti.

Litteroinnissa ei ilmennyt suurempia ongelmia. Haastatteluaineistoon perehdyimme sekä omilla tahoillamme että yhdessä lukien ja keskustellen. Vertailimme aineistoamme aikaisempiin televisiota ja mediaa koskeviin tutkimustuloksiin löytäen niistä sekä yhteneväisyyksiä että eroavaisuuksia.

Aineiston analyysin toteutimme aineistolähtöisesti. Tuomen ja Sarajärven mukaan aineistoa voi lähestyä teoriaohjaavan analyysin tai aineistoanalyysin kautta. Aineistoanalyysissä aineistoa tutkitaan avoimin mielin ilman teoreettisia etukäteisolettamuksia. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 98-101.) Vaikka olimme etukäteen suunnitelleet teemat, emme analyysivaiheessa pitäytyneet niissä tiukasti, vaan annoimme aineiston itsessään tuottaa ja muodostaa uusia teemoja. Analyysin seurauksena muodostimme neljä teemaa, jotka eroavat osittain aikaisemmin esittämistämme viidestä teemasta. Television katselun syistä ja television merkityksellisyydestä muodostimme uudet teemat jättäen mainoksia käsitelleen teeman pois. Rajaamalla aihetta pyrimme keskittymään syvällisemmin televisio-ohjelmiin ja elokuvaan. Lisäksi sisällytimme televisio-ohjelmat sekä kontrollin television katselun käytännöt -teemaan. Näin ollen aineistosta nousseita teemoja ovat:

1. Television katselun käytännöt
2. Television katselun syyt
3. Television merkityksellisyys
4. Television ympärille rakentuva keskustelu

Mainittujen teemojen avulla pyrimme löytämään vastauksen siihen, minkälaisena lapsen suhde televisioon ilmenee tutkittavien kokemusten ja käsitysten valossa.

8 TUTKIMUKSEN TULOKSET

8.1 Television katselun käytännöt

Ymmärtääksemme millainen asema televisiolla on lasten arjessa, kiinnitämme huomiota televisioon liittyviin käytäntöihin. Kyselykaavakkeessa selvitimme muun muassa kuinka usein ja paljonko lapset katsovat oman käsityksensä mukaan televisiota ja mitkä ohjelmat ovat lasten keskuudessa suosittuja. Henkilökohtaiset haastattelut sekä ryhmäkeskustelut syvensivät ymmärrystämme television asemasta osana arjen toimintoja.

8.1.1 Television katseluun käytetty aika

Suurin osa vastanneista kertoi television katselun kuuluvan päivittäisiin toimintoihin. Seitsemäntoista kahdestakymmenestä lapsesta ilmoitti katsovansa televisiota joka päivä. Television keskimääräinen katseluaika suomalaisten yli 10-vuotiaiden keskuudessa on vajaa kolme tuntia päivässä (Finnpanel 2008a). Tutkimuksemme osallistuneiden lasten television katselu mukaillee Finnpanelin julkaisemia tilastoja. Lapsista suurin osa ilmoitti katsovansa televisiota yhdestä kolmeen tuntiin päivittäin. Muutama oppilas mainitsi katseluun käytetyn ajan kaksinkertaistuvan viikonloppuisin. Enimmillään televisiota mainittiin katseltavan yli viisi tuntia yhden päivän aikana.

Kyselyn vastauksia on kuitenkin luettava varovaisesti, sillä vastaustilannetta seurattessamme huomasimme kyseisen kysymyksen tuottavan pään vaivaa vastaajille. Muutamat tutkittavat mainitsivat television katseluun käytetyn ajan riippuvan täysin päivästä; toisinaan television ääressä voidaan viettää useita tunteja, toisinaan se pysyy koko päivän suljettuna. Television parissa vietetty aika liittyy kiinteästi siihen mitä ohjelmia televisiosta tulee, kuinka pitkiä ne ovat sekä siihen, katsooko televisiosta tulevan elokuvan. Kysyessämme päivittäin katsottujen televisio-ohjelmien määrää, vastaukset hajaantuivat melko tasaisesti koko skaalalle, nolasta viiteen ohjelmaan päivässä. Hieman muita suosittumia vastausvaihtoehtoja olivat '1-2 ohjelmaa' sekä '2-3 ohjelmaa' päivässä.

Nyyssölä (2004) uskoo television olevan erityisessä asemassa etenkin lasten ja nuorten kohdalla. Tilastokeskuksen vertailuihin viitaten Nyyssölä kirjoittaa yli 10-vuotiaiden koululaisten vapaa-ajasta kolmanneksen kuluvan television ääressä. Se on viidenneksen enemmän kuin 1980-luvun lopulla tehdyssä tilastossa. Aikaa jää tällöin vähemmän esimerkiksi lukemiseen tai liikkumiseen. (Nyyssölä 2004.) Toisaalta Suorannan, Lehtimäen ja Hakulisen mukaan lasten elämiin kuuluu ”mediakulttuuristen harrastusten” kuten television katselun lisäksi vielä paljon perinteisiäkin harrastuksia liikunnasta kulttuuriin. Mediateknologioiden käyttö näyttääkin heidän mukaansa kasautuvan lähinnä tietyille lapsille. (Suoranta ym. 2001. 96-97, 178.)

8.1.2 Lasten suosikkiohjelmat

Suosituimmiksi ohjelmiksi osoittautuivat komediasarjat, jotka lukeutuivat 10 oppilaalla kahden mielekkäimmän ohjelmatyylin joukkoon. Toinen mieluinen ohjelmalaji oli draamasarjat. Yhtä lukuun ottamatta kaikki haastateltavat kertoivat katsovansa urheilua. Kukaan vastaajista ei kuitenkaan pitänyt urheilua lempiohjelmalajinaan. Tytöt ja pojat mainitsivat pitkälti samoja ohjelmia. Tämä eroaa pienempien lasten ohjelmavalinnoista, sillä Garitaonandian, Juaristin ja Oleagan (2001) mukaan 6-7 -vuotiaat pitävät erityisesti piirretyistä sekä sarjoista. Poikia kiinnostaa tyttöjä useammin toimintaa sisältävät ohjelmat. Lapsen varttuessa elokuva-, musiikki- sekä televisioesiintyjät saavat osakseen suurempaa kiinnostusta. (Garitaonandia, Juaristi & Oleaga 2001, 143-152.) Tämä oli huomattavissa myös tutkittaviemme, juuri nuoruuden kynnyksellä olevien lasten suosikkiohjelmavalinnoissa. Tyttöjen ja poikien välillä ei ohjelmavalinnoissa ollut suurta eroa, mutta sen sijaan esimerkiksi lastenohjelmat jakoivat mielipiteitä. Viisi oppilasta eivät enää katso lainkaan lastenohjelmia kun vuorostaan kuusi vastaajaa piti niitä suosikkiohjelmalajinaan. Lastenohjelmista pidettiin jännityksen, hyvän juonen, hauskuuden sekä viihdyttävyyden vuoksi.

Sarjafilmit olivat lähes kaikkien viidesluokkalaisten suosiossa. Suosion mainittiin perustuvan ennen muuta niiden juoneen ja ”koukuttavuuteen” kuten eräs ryhmähaastatteluun osallistuneista pojista asian ilmaisi. Hietala kuvaa television sarjoittumista ilmiöksi, joka kuuluu jo lähes kaikkiin ohjelmatyyppeihin. Sarjoille on ominaista rutinoitunut ja toistuva kaava, joka lisää television turvallisuuden ja tuttuuden tunnetta. (Hietala 1990, 14-15.)

Kesäkuussa 2008 10–24 -vuotiaiden suomalaisista suosituimpia ohjelmavalintoja olivat muutaman elokuvan lisäksi *Salatut Elämät*, *House*, *Simpsonit* ja *Täydelliset naiset* (Finnpanel 2008b). Myös haastattelemamme tytöt kertoivat ryhmäkeskustelussa *Salattujen Elämien* olevan suosiossa heidän luokkalaistensa keskuudessa. Herkmanin mukaan *Salatut Elämät* vetoaa yhteisöllisyytensä vuoksi niin nuoriin kuin vanhempiinkin katsojiin. Yhteisölliselle sarjalle on ominaista se, että siinä seurataan tietyn yhteisön tapahtumia. Yhteisön jäsenet ovat erityyppisiä, jolloin kaikenikäisille katsojille löytyy samastumiskohde. Lisäksi ihmisiä kiinnostaa yleensä ihmissuhteisiin perustuvat juonenkäänteet. (Herkman 2001, 62-63.) Buckingham kirjoittaa saippuasarjojen suosiota lisäävän sen, että lähes päivittäin tavattaviin hahmoihin syntyy jonkinlainen kiintymyssuhde. Heitä ajatellaan, jos ei oikeina ihmisinä, niin usein ainakin hyvin realistisina. Buckinghamin mukaan erityisesti brittiläiset ja australialaiset saippuasarjat mukailevat arkielämää, ja siksi niihin on helppo samastua. (Buckingham 1996, 164.) Myös *Salattujen Elämien* tapahtumapaikkana on arkinen kaupunkimiljöö ja sen henkilöt elävät melko realistisissa puitteissa. Hetkittäin sarjassa koetaan myös fiktiivisempiä tapahtumia, jotka oikeina annoksina lisäävät sarjan kiinnostavuutta.

VI: Musta Salatut Elämät on hyvä, kun se on silleen vähän niinku tosielämää. Ja välillä taa ei oo. - -

(12v. tyttö, ryhmähaastattelu)

Televisio-ohjelman valinta voidaan nähdä moraalisenä valintana. Etenkin vanhempien valitsema ohjelma välittää lapselle kuvaa siitä, minkälaiset ohjelmatyypit ovat kiinnostavia. Ohjelmavalintoja tulee myös lähes poikkeuksetta pystyä perustelemaan tai puolustamaan, sillä toiset ohjelmat ovat yhteiskunnassamme toisia ohjelmia arvostetumpia. Erityisesti selittelyä ja perustelemista on havaittavissa aikuisten keskuudessa. Sarjojen seuraamista saatetaan paheksua, mutta uutisten katsominen hyväksytään automaattisesti. (Alasuutari 1991, 232-248.) Haastattelemamme tytöt kertovat ja katselevat kotimaista sarjaa ”*Salatut elämät*” avoimesti, kun pojat seuraavat sitä lähinnä vaivihkaa. Eräs tyttö kertoo asiasta näin:

VI: - - jos niiltä kysyy, et katotsä Salkkareita, niin ne sanoo, että ”Joo, mutta en kommentoi”. Silleen, et se on niiden mielestä niinku jotenki aika noloo.

(12v. tyttö, ryhmähaastattelu)

Saman voi havaita poikien ryhmäkeskustelusta kun keskustelimme siitä, mitä ohjelmia he yleensä seuraavat. Yksi poika painottaa erityisesti sitä, ettei katso Salattuja Elämiä. Muut myöntävät seuraavansa sarjaa ehkä hieman häpeillen.

V5: Jotkut, joissa on tosi monimutkainen juoni, niitä on kiva kattoo.. Sellaiset koukuttavat, että pitää heti seuraava jakso taas katsoo.

H: Voitko sanoa jonkun sarjan esimerkiksi?

V5: Hmm.. Nyt ei taas tuu mieleen. No Salatut Elämät on yks.

H: Katottekste kaikki Salattuja Elämiä?

V2: Mä en TODELLAKAAN kato.

V1: En kato yleensä...

V3: Niin kyllä niissä vähän menee yli se meininki..

H: Mut te ootte kuitenkin vähän kattonu?

V1: No joo...

V4: No mä katoin yhdessä vaiheessa.

V5: Joo.

(12v. pojat, ryhmähaastattelu)

Sarjojen lisäksi lapset valitsivat televisiosta katsottavakseen elokuvia sekä heidän omasta kiinnostuksen kohteestaan kertovia ohjelmia. Yksi poika kertoi esimerkiksi omaksi suosikkiohjelmakseen autojen tuunausta käsittelevän ohjelman, koska on itse erityisen kiinnostunut autoista. Omien lempiohjelmien alkamisajankohdat tiedettiin hyvin.

8.1.3 Television katselua yksin ja yhdessä

Televisio oli kaikissa tutkittavissa perheissä sijoitettu olohuoneeseen tai siihen verrattavissa olevaan oleskelutilaan. Mikäli televisioita oli useampia, ne oli poikkeuksetta sijoitettu aikuisten tai lasten makuuhuoneisiin. Kyselykaavakkeista selvisi, että seitsemällä lapsella kahdestakymmenestä oli televisio omassa huoneessaan. Poikien ryhmähaastattelussa kävi ilmi, että oman huoneen televisiosta katsotaan lähinnä sarjoja. Muita ohjelmia kuten elokuvia katsotaan mielellään yhdessä yhteisestä televisiosta. Yksin katsominen oli tutkittavien keskuudessa yleisintä. Muutoin

vastaukset jakaantuivat tasaisesti vanhempien, sisarusten tai kavereiden kanssa katseluun. Tulee kuitenkin huomioida, että suurin osa vastaajista oli valinnut kysymykseen ”Kenen kanssa yleensä katsot televisiota?” kaksi vastausvaihtoehtoa, joista toinen oli lähes kaikissa tapauksissa ”yksin”. Myös Suoranta, Lehtimäki ja Hakulinen kirjoittavat lasten yksin katsomisen yleisyydestä tänä päivänä. He puhuvat myös laajemmin lasten mediakulttuurisen arjen olevan yksityistynyttä, sillä mediaa käytetään yhä lisääntyvästi omissa huoneissa. Roberts (1999) tutkimuksen mukaan yhdysvaltalaisen lasten television katselusta neljännes tapahtuu yksin oman huoneen televisiota katsellen. (Suoranta, Lehtimäki & Hakulinen 2001, 27, 178.) Se mitä halutaan katsoa yksin ja mitä yhdessä näyttäisi poikien ryhmäkeskustelun valossa liittyvän lähinnä ohjelman sisältöön. Tätä käsittelemme tarkemmin Televisio tunnemyllynä -kappaleessa.

8.1.4 Television katselun kontrolli

Kyselyiden sekä haastatteluiden perusteella vanhemmat kokivat lasten television katselun valvomisen tärkeäksi. Television katselun kontrollilla vanhemmat sekä suojelevat että kasvattavat lapsiaan. Kasvatusnäkökulma tulee esiin siinä, että median käyttöön liittyvät kiellot ja sallimiset ovat aina myös moraalisia valintoja (Suoranta, Lehtimäki & Hakulinen 2001, 77-78).

Lähes kaikilla haastattelemillamme lapsilla oli jonkinlaiset säännöt tai vanhempien taholta kontrollia, mikä eroaa Suorannan, Lehtimäen ja Hakulisen tutkimuksen tuloksista, joiden mukaan vain 20 prosentille 8-10 -vuotiaista lapsista on asetettu television katselulle rajoituksia. He toteavat mediankäyttöön liittyvien kaikkein tiukimpien sääntöjen koskevan yleensä kaikkein uusimpia mediavälineitä kuten esimerkiksi kännykkää tai internetiä. Uusimpiin medialaitteisiin liittyy paniikki, jonka myötä käyttöön liitetään roppakaupalla sääntöjä. Laitteen arkipäiväistymisen myötä sääntöjen määrä vähenee. (emt., 78-79.) Myös Kytömäki kirjoittaa moraalipaniikista, joka on elokuvista, sarjakuvista ja populaarimusiikista selvittyään kohdistunut televisioon ja nyttemmin internetiin, tietokonepeleihin ja pelikonsoleihin (Kytömäki 1999, 8-9.)

Haastattelemamme vanhemmat ja lapset kertoivat kontrollin perustuvan ohjelmien sisältöön, ohjelmien ikärajoihin sekä kellon aikoihin. Sisällöistä sopimattomina vanhemmat pitivät väkivaltaa, seksiä ja sopimatonta kieltä sisältävät ohjelmat. Säännöt olivat haastattelemiemme lasten kohdilla joustavia ja tilanteen mukaan muokattavissa. Esimerkkinä haastattelemamme tytön perheessä oli sovittu päivittäisestä media-ajasta. Tuosta säännöstä kuitenkin lipsuttiin ja lopulta siitä luovuttiin sen toimimattomuuden vuoksi.

V: Jossain vaiheessa meillä oli sillain että oli tunnin ruutuaika, johon laskettiin telkkari ja tietsikka. Mut se on sitten karsiutunu pois kun sitä rikottiin koko ajan. Et kyllä jos mä oon äitille ja veljelle sanonu, et mä haluun kattoo Talentin sunnuntaina ja piste. Niin kyllä ne sitten yleensä antaa.

(12v. tyttö, yksilöhaastattelu)

Samankaltaista säännöistä repeilyä oli havaittavissa myös muiden lasten kohdalla. Esimerkiksi pojan ja äidin käsitykset televisiosäännön toimivuudesta olivat kovin erilaiset.

V: Semmonen tehtiin joku varmaan vuosi sitten pojan kanssa, että hän ei kato itekseen esimerkiks iltapäivällä ennen ku mä oon tullu kotiin töistä. Hän on hirveen tarkka siitä... Että kerran oli joku, joku elokuva, joka alko sitten ennen neljää iltapäivällä, niin hän soittaa mulle erikseen töihin sitten että voisiko hän nyt kattoo.

(12v. pojan äiti, yksilöhaastattelu)

V4: No kun meillä on sellanen tyhmä sääntö et ei saa avata telkkaria ennen viittä. Mä kuitenkin katon aina aamulla kun iskä on lähtenyt töihin ja heti koulun jälkeen. Paitsi en kato koskaan neljästä viiteen kun äiti on kotona (nyrpiää naamaansa).

(12v. poika, ryhmähaastattelu)

Myös vanhempien kannat television katseluun olivat erilaisia. Yksilöhaastattelussa tyttö kertoi isän ja äidin sallivan hänelle erilaisia ohjelmia.

V: No keväällä me katottiin Kauna 2 ja sit ihan näitä, meidän isä antaa kattoo enemmän näitä K-18 ja K-15 leffoja. Esimerkiks pari vuotta sitten tuli katottuu tää Huuliharppukostaja ja tota... sitten Saha 2 katottiin joskus vuosi sitten.

H: Kenen kanssa.. onko se sitten isän kanssa kun katot näitä? Vai kavereiden kanssa?

V: No kavereiden kanssa ja sitten isän ja veljen kanssa. Äiti ei anna kattoo kyllä..

(12v. tyttö, yksilöhaastattelu)

Samantyyppistä säännöistä joustoa oli havaittavissa myös muiden lasten puheissa. Lapset osaavat myös ennakoida sen, kummalta vanhemmalta kannattaa kysyä lupaa elokuvan katsomiseen. Mikäli vanhemmat eivät ole kotona, lapset saattavat katsoa myös salaa. Yksi poika kielsi kuitenkin

koskaan katsovansa kiellettyjä ohjelmia ja kaksi poikaa kertoivat toisinaan soittavansa vanhemmille ja kysyvän lupaa ohjelman katsomiseen.

V5: Mulla on silleen, et nyt kun.. Palaan vähän taaksepäin kun puhuttiin niistä ikärajoista. Niin isi on hirveen pihi. Mä soitan aina ekaks äidille, kun haluan kattoo jotain. Ja sit jos se ei vastaa mä soitan isälle. Äiti antaa luvan paremmin.

(12v. poika, ryhmähaastattelu)

8.1.5 Suhtautuminen ikärajiin

Haastatteluidemme perusteella ohjelmien ikäraajat toimivat sekä vanhemmille että lapsille viittellisinä. Spontaania keskustelua virisi poikien keskuudessa siitä, miksi jotkut poikien mielestä ”kilit” sarjat, kuten *Lost*, ovat kiellettyjä alle viisitoistavuotiailta ja toiset väkivaltaisemmat tai raaemmat sarjat kuten *CSI* ovat sallittuja jo 13-vuotiaille lapsille. Pojat kertoivat huomioivansa ikärajoituksen, mutta suurimman osan mielestä alle 15-vuotiailta kielletyt ohjelmat olivat heidän ikäisilleen sopivaa katsottavaa. Ainoastaan yksi poika kielsi katsovansa mitään korkeamman ikärajan sisältäviä ohjelmia. Muutamilla lapsilla jotkut K-15 ohjelmat kuuluivat myös suosikkiohjelmien joukkoon.

Eroottisävyisiä kohtauksia sisältävien ohjelmien suhteen pojat eivät pitäneet korkeaa, esimerkiksi K-15 ikärajaa tarpeellisenä, mikäli kyseessä oli normaali seksuaalinen kanssakäyminen. Tätä normaaliutta määriteltiin sellaiseksi, joka ei ole esimerkiksi väkivaltaista. Ikärajaksi seksiä sisältäville materiaaleille pojat ehdottivat K-11. Tätä perusteltiin sillä, että seksiin liittyvistä asioista puhutaan alakoulun viidennellä luokalla, jolloin suurin osa oppilaista on 11-vuotiaita. Pojat tuntuivat ajattelevan median välittämän kuvan seksistä vastaavan pitkälti myös todellisuutta. Heidän puheenvuoroissaan ei esiintynyt pohdintoja tai mielipiteitä esimerkiksi siitä, onko television välittämä kuva vääristynyttä.

Televisiosarjasta ”*Serranon perhe*” puhuttaessa pojat mainitsivat visuaalisuuden, tai oikeastaan sen puuttumisen, sekä huumorin tekevän ohjelmasta lapsille soveltuvan. Sarjassa puhutaan paljon ja suorasukaisesti esimerkiksi seksistä. Koska mitään ei näytetä, ei poikien mielestä ole syytä kieltää heitä katsomasta ohjelmaa. Sarjan viehätys perustuu sen suorasukaiseen ja ronskiin huumoriin, jossa ei kuitenkaan ylitetä kiusallisuuden rajaa. Mustonen kirjoittaa, että yleensä huumorin avulla on hyväksyttävämpää käsitellä muuten kontrolloituja aiheita, kuten seksuaalisuutta tai negatiivisia tunteita (Mustonen 2001, 109).

H: No mikä siinä [Serranon perheessä] on hauskaa?

V2: No ne miehet. Ja kun niillä on sellasia... no, alapäävitsejä.-- Viime jakso oli sellanen missä ne miehet vertaili alapäitään.

H: Onko se sellanen ohjelma mikä sopii teidän ikäsille?

V4: Juu juu, se on tarpeeksi sensuroitu. Ei ne NÄYTÄ mitään.

H: No jos ne näyttäis, olisiko se sitten sopiva teille?

V2,3&4: No ei. (naureskellen)

(12v. pojat, ryhmähaastattelu)

Myöhemmin poikien haastatteluissa nousi esille mielenkiinto myös sellaisia ohjelmia kohtaan, joissa nimenomaan esitetään intiimejä, eroottisävyisiä kohtauksia. Huumori tuntui tekevän kyseisten kohtausten katsomisesta helpompaa. Pojat puhuivat ”eroottisesta komediasta”. Tällä he tarkoittivat kaikkia sellaisia huumorisävytteisiä ohjelmia, joissa esitettiin intiimejä kohtauksia tai paljasta pintaa, kuten romanttiset komediat tai pitkälti seksi-teeman ympärille rakentuvat teinikomediat kuten American Pie.

V2: Jos ois vaihtoehtona joku eroottinen komedia tai väkivalta tai kauhu, niin mieluummin mä kattosin sen eroottisen komedian. - -

(12v. poika, ryhmähaastattelu)

Kahdeksan kymmenestä ryhmäkeskusteluihin osallistuneista lapsista oli myös nähnyt joitakin yli 18-vuotiaille tarkoitettuja elokuvia tai vähintäänkin osan elokuvasta. Tällöin katsominen tapahtui yleensä kodin piirin ulkopuolella ”salaa”, esimerkiksi kaverin luona. Tytöt kertoivat esimerkiksi järjestäneen tyttöjen illan, joissa katsottiin kolme lapsilta kiellettyä kauhuelokuvaa.

Ikärajakeskustelun lopuksi kysyimme pojilta, miten he suhtautuisivat ikärajoihin jos olisivat itse vanhempia. Eräs pojista uskoi, että luottaisi ikärajoituksia enemmän omakohtaiseen katselukokemukseen. Yksi poika ei puolestaan antaisi lapsensa katsoa liian raakoja elokuvia. Samainen poika oli kuitenkin jo itse katsonut toisen mainitsemistaan elokuvista kokonaan ja toisesta osan. Vastauksessa on havaittavissa käsitys siitä, että kyseiset elokuvat voivat olla hänen ikäiselleen vahingollisia.

H: Jos kuvitellaan ja vakavasti mietitään, että te olisitte aikuisia ja teillä ois teidän itsenne ikäisiä lapsia, niin seuraisitteko te esimerkiksi ikärajoituksia?

V5: Mä antaisin kattoo niitä joita mä oon ite kattonu ja tietäisin onko niissä jotain pahaa. Niitä on niin monenlaisia, ja määrittelin sitte sitä kautta että voiko sitä kattoo.

H: Aivan, eli luottasit omaan kokemukseen enemmän kuin valmiiksi annettuihin ikärajoihin.

(12v. pojat, ryhmähaastattelu)

Yhden tytön kommentti vahvistaa sitä käsitystä, että ikäraajat ovat periaatteessa tarpeellisia, mutta että niitä ei ole tarpeellista noudattaa kuuliaisesti. Ikärajaa tärkeämmäksi nousee lapsen henkinen kypsyys.

H: No onks sun mielestä ikäraajat tarpeellisia?

V: No kyllä ne on, mutta jotkut on kyllä sitten mieleltään paljon fiksumpia kuin toiset. Esimerkiks joku 13-vuotias voi olla fiksumpi kuin joku 16-vuotias. Tai sillain jotenkin mieleltään jotenkin kypsempi. Mutta kyllä ne siis pääosin on mun mielestä tarpeellisia.

(12v. tyttö, yksilöhaastattelu)

8.2 Katselun motiivit ja katselukokemukset

Seuraavassa käsittelemme lasten katselukokemuksia sekä heidän katseluvalintojensa motiiveja. Syyt ja seuraukset limittyvät tiukasti toisiinsa, joten kappaleiden sisällöt sekoittuvat toisiinsa yli otsikoiden rajojen.

8.2.1 Televisio tunnemyllynä

Televisio-ohjelmien ja elokuvien valintaa ohjaavat hyvin voimakkaasti tunnetekijät. Ferguson ja Perse (2000) nostavat emotionaalisista mediatarpeista useimpien ihmisten kohdalla tärkeimmiksi viihtymisen, virkistymisen ja rentoutumisen tarpeet. Mustosen mukaan jännitys, huumori, romantiikka ja erotiikka ovat peruselementtejä, jotka tyydyttävät suurimman osan ihmisen mediaan kohdistamista tarpeista. (Mustonen 2001, 77-78.) Nämä elementit olivat myös omassa tutkimuksessamme haastateltujen mielenkiinnon kohteita.

Omassa tutkimuksessamme television viihteellisyys ja sen tuoma mielihyvä korostuivat; kyselykaavakkeiden perusteella lapset ilmoittivat katsovansa televisio-ohjelmia ja elokuvia usein juuri siitä syystä, että ne naurattavat, jännittävät ja ovat hyvää ajanvietettä. Samoin yksilö- ja ryhmähaastatteluissa nimenomaan jännityksen kokeminen ja huvittuminen nousivat merkittävimiksi selityksiksi ohjelmavalinnoille.

H: No mikä on se syy että katsot telkkaria?

V: Noo.. Simpsonsneita seuraan, se on musta hyvä sarja – kun se on tosi hauska ja siinä saa nauraa. Mä tykkään sellatteista missä saa nauraa.

(12v. tyttö, yksilöhaastattelu)

H: Minkälainen on hyvä ohjelma, mitä tykkäät kattoa?

V: No sellaset missä on vähän jännitystä.. mut ei liian raakoja.

(12v. poika, yksilöhaastattelu)

H: Osaattekste selittää, et miks te katotte niitä [aiemmin lueteltuja lempiohjelmia]?

V: Ainakin siin Paossa on se, että se on niin jännittävä. - -

(12v. tyttö, ryhmähaastattelu)

Erityisen jännittävät, hauskat tai muuten voimakkaasti tunteisiin vedonneet ohjelmat ja elokuvat tuntuivat jääneen lapsille paremmin mieleen kuin vähemmän tunnereaktioita aiheuttaneet. Tyypillisenä esimerkkinä tästä ovat jännitys- ja kauhuelokuvat, joista jokaisella sellaisen nähneellä oli edelleen selkeitä muistikuvia. Muistikuvat olivat sekä itse elokuvasta että elokuvan aikaisista tunteista ja tapahtumista. Aihe nostatti usein myös innokasta muistelua. Haastatteluissa lapset kävivät läpi nähtyjen elokuvien ja televisio-ohjelmien mieleenpainuvimpia kohtauksia. Eräs 12-vuotias poika muisti viikkoja aiemmin nähdyn trillerin yhtä elävästi kuin vasta katsottuna, mutta edellisenä päivänä nähdyn kotimaisen draamasarjan tapahtumat eivät olleet jääneet yhtä voimakkaina muistiin. Toisaalta tyttöjen keskuudessa päivittäin seurattu Salatut Elämät -sarja herätti puolestaan suurta innostusta.

Moni haastatelluista muisti monia kertoja, jolloin katsomiskokemus oli muuttunut ahdistavaksi tai pelottavaksi. Tunteen muuttuminen positiivisesta jännittämisestä epämiellyttäväksi tai ahdistavaksi

on joskus vain veteen piirretty viiva. Kyseessä olivat tällöin yleensä lapsilta kielletyt ohjelmat, mutta mahtui joukkoon myös lapsille sallittu piirroselokuva sekä arki-iltana esitettävä rikossarja, jolla ei toistaiseksi ole ikärajoitusta. Myös uutiset ja jotkut dokumentit olivat herättäneet negatiivisia tunteita muutamassa haastattelussa. Televisio-ohjelmiin liittyneitä painajaisia oli nähnyt kolmasosa haastatelluista. Katselukokemus voi muuttua epämiellyttäväksi esimerkiksi silloin, kun raakuus koetaan liian realistisena, eikä siitä etäännyminen enää täysin onnistu. Toisinaan ahdistuksen aiheuttajaa ei osata itsekään täysin määritellä.

V: Mun mielestä jännitys on kivaa, mutta jotkut [tv-ohjelmat ja elokuvat] on turhankin raakoja, sellasia TODELLISEN raakoja. Jos ne ei ois niin raakoja, ne vois olla ihan hyviä.

(12v. poika, ryhmähaastattelu)

H: Mikä siinä elokuvassa on pelottavaa?

V3: - - kun se on sellanen vähän todentuntunen. - - Jos sit menee seuraavana päivänä illalla kävelyllä, niin se voi tulla mieleen.

(12v. tyttö, ryhmähaastattelu)

V3: Joskus mä näin sellasen, oisko ollu jotain K-15, sellanen viidakkojuttu. Se oli niin raaka et meidän iskäki oli ihan paniikissa. - - Se sano et mun pitäis mennä tietokoneelle siitä, et se on niin hirvee. Siinä vaan vedettiin päitä irti koko ajan.

H: No menitkö tietokoneelle?

V: Joo, en ois kyllä halunnu kattoo loppuun.

(12v. poika, ryhmähaastattelu)

V: Mä katoin kerran Terminaattori 3:sta vähän aikaa ja varmaan nään vieläkin painajaisia.

(12v. poika, ryhmähaastattelu)

Jännittävien ja pelottavien ohjelmien katsomiseen sisältyy riski, että oman sietokyvyn raja ylittyy. Kuitenkin halu katsoa näitä materiaaleja on usein niin vahva, että huonoistakin kokemuksista huolimatta niiden pariin palataan yhä uudestaan. Eräs tärkeä katsomista motivoiva tekijä oli haastateltavien mukaan kiihtyneestä olotilasta syntyvä nautinto. Koetut positiiviset ja negatiiviset tunteet lisäävät katselun viihdyttävyyttä (Mustonen 2001, 97). Säikähtämisen tai muun väkevän tunnekokemuksen odottaminen pitää piinaavassa koukussa, jolloin katselua ei haluta keskeyttää.

V: Mä tykkään jännityksestä, mut eniten sillain, et jos mä aattelen vaikka et mä meen johonkin pimeeseen käytävään niin en mä pelkää et sieltä tulee vaikka joku hullu tyyppi sahan kanssa vaan eniten mä pelkään sitä pelästymistä. - - Just näissä kauhuelokuvissa mä tykkään tästä jännityksestä.

(12v. tyttö, yksilöhaastattelu)

V1: - - Jos mä oon kattonu jonkun elokuvan jo vaikka puoleenväliin, niin en viitti lähtee siitä enää pois.

V3: Niin, sitten jäis vaivaamaan että mitä siinä sitten tapahtuu.

(12v. pojat, ryhmähaastattelu)

Televisio vetoaa katsojaan monen aistin kautta: se tarjoaa kuvaa, ääntä ja kieltä. Kuvakulmat, värit, äänet, tehosteet, liikkeen rytmi ja tempo ovat kaikki keinoja, joilla katsojan tulkintaan, havaintoon ja tunteisiin voidaan vaikuttaa. (Mustonen 2001, 98-99.) Lasten haastatteluissa ilmenee myös, miten eri tekijät vaikuttavat tunnekokemuksen syntyyn.

H: Mikä siinä [Kauna-elokuvassa] oli pelottavaa?

V3: Se tunnelma..

V5: Se musiikki. Musiikki teki sen vielä pelottavammaks. (muiden myöntelyä)

(12v. tytöt, ryhmähaastattelu)

V4: Mulla on silleen, et jos mä oon kattonu vaikka jotain väkivaltasta, niin ennen kuin mä nukahdan mä alan näkeen niitä kuvia, välähdyksiä siitä mitä mä oon nähny.

(12v. poika, ryhmähaastattelu)

8.2.2 Tiedostava katsoja

Haastatteluissa kävi ilmi miten lapset kiinnittivät juonen ja hahmojen ohella huomiota myös elokuvien ja ohjelmien lavasteisiin, tehosteisiin ja tekotapaan. He muun muassa vertailivat elokuvien jännittävyyttä tehosteiden uskottavuuden perusteella. Trikkien uskottavuudella arvioidaan ohjelman modaliteettia (Ks. Kytömäki 1991, 61-62, 65). Vanhat tai liioitellut lavasteet ja tehosteet herättävät tutkittavissa jännityksen sijaan enemmänkin huvittuneisuutta, kun taas aidon näköiset tehosteet herättivät helpommin kiihtymystä. Esimerkiksi miettimällä kohtausten tekotapoja oli mahdollista ottaa etäisyyttä elokuvan maailmaan ja näin hallita tunteitaan.

VI: Mulla on silleen että jos on joku elokuva, esimerkiksi just ne Agathan Christiet, et niissä näkyy sitä verta, niin äiti on silleen että hyi niin mä oon silleen että toihan on vaan ketsuppia. Et ne ei osaa kuvitella että se ois vaan jotain väriä, että sehän vähän tuntuu sellaselta todentuntuselta.

(12v. tyttö, ryhmähaastattelu)

Kirjassaan ”Moving Images” vuodelta 1996 Buckingham kirjoittaa havainnoistaan, joiden mukaan eräs poika muutti jatkuvasti perspektiiviään elokuvan mukana. Hän asettui eri hahmojen rooleihin ja tarkasteli välillä elokuvaa myös ulkopuolisen silmin kiinnittäen huomiota esimerkiksi kohtausten tekotapoihin. Buckinghamin mielestä tällainen roolinottamisen kyky ja elokuvan monitasoinen tarkastelu edellyttää huomattavaa tiedollista aktiivisuutta (Buckingham 1996, 122-123). Tämä kertoo siitä, että katsomiskokemus on usein hyvin monitasoinen tapahtuma. Tunnekokemusten lisäksi katselu usein virittää pohdintaan ja ajatteluun.

8.2.3 Jaettu katselukokemus

Lasten puheissa television sosiaalinen ulottuvuus oli merkittävä. Televisiota katsottiin vanhempien, sisarusten ja kavereiden kanssa. Joskus televisio-ohjelmat saivat varsinaisen merkityksensä yhdessä katselun kautta, kuten esimerkiksi yhdessä perheen kanssa rituaalisesti seuratut televisio-ohjelmat. Kuitenkin tiettyjä ohjelmia tai elokuvia oli haastateltavien mukaan mukavampi katsoa yksin kuin esimerkiksi vanhempien kanssa. Ohjelman sisältö ja muoto vaikuttivat siis siihen, haluttiinko kokemus jakaa ja kenen kanssa.

H: Katottekste yleensä yksin vai yhdessä telkkaa?

VI: Mä katon välillä yksin mun huoneessa, niinku sarjoja.. Mut elokuvat me katotaan yleensä yhdessä.

(12v. tyttö, ryhmähaastattelu)

H: Katottekste te perheen kanssa [televisiota]?

V4: Joitain [ohjelmia] haluais kattoo omassa rauhassa. Sisko kattoo aina omassa huoneessa... Riippuu siis mitä mä haluan kattoo. - -

(12v. poika, ryhmähaastattelu)

Myöhemmin samassa keskustelussa poika tarkentaa kommenttiaan:

V4: No jos se on vaan joku CSI niin kyl mä sen vois in kattoo isän ja äidin kanssa, mutta jos mä haluan kattoo jotain, no vaikka missä on jotain eroottista, niin sen mä haluan katsoa yksin.. Ja jos on raaka niin isän kans, koska muuten se pelottaa.

(12v. poika, ryhmähaastattelu)

Buckingham on oman tutkimuksensa yhteydessä kirjoittanut pelon tunteen päihittämisen kokemuksesta, joka voi itsessään tuoda katsojalle nautintoa. Yhteiset katselutilanteet ovat tyypillinen tapa lapsille ja nuorille nauttia kauhusta ja jännityksestä sekä oppia pelon hallinnan keinoja. (Buckingham 1996, 110-111.) Omassa tutkimuksessamme haastateltavat kertoivat niin ikään katsovansa pelottavia ohjelmia ja elokuvia mieluiten seurassa. Tästä on esimerkkinä tyttöjen järjestämä elokuvailta, jossa he katsoivat lapsilta kiellettyjä kauhuelokuvia. Kokemus innosti tyttöjä edelleen muistelemaan elokuvia ja katselun aikaisia tunnelmia. Pelko oli ollut hallittavissa, kun tilanteessa oltiin yhdessä. Vaikka jälkeinpäin osa tytöistä oli kokenut epämiellyttävää pelkoa elokuvaan liittyen, jäi katselukokemuksesta ja sitä kautta elokuvista pääosin positiivinen mielikuva. Kytömäen mukaan katselukokemus ja tilanteen vuorovaikutus voivat määrittää pitkälti sitä, kuinka hyväksi jokin ohjelma tai elokuva koetaan (Kytömäki 1999, 158).

Intiimejä tai eroottisia kohtauksia sisältäviä ohjelmia lapset katselivat mieluummin yksin, tai ainakin ilman vanhempien läsnäoloa. Vanhempien läsnäolo koettiin näissä tilanteissa melko kiusalliseksi. Esimerkiksi tilannetta, jossa vanhempien kanssa katsotussa elokuvassa tulee seksiin liittyvä kohtaus, kuvailtiin muun muassa seuraavasti:

V5: Mä katon vaan sohvaa... Kun alkaa heti nolottaa kun äiti kattoo silleen. (Näyttää alta kulmain -ilmeen.)

V4: Mulla on silleen et ei oikein viitti kattoo, vaikka haluis kattoo, mut jos kattois näin (esittää silmät suurina tuijottavaa, innostunutta ilmettä) niin äiti olis heti että ”jaaha”...Niin sit mä katon muka ihan välinpitämättömästi.

(12v. pojat, ryhmähaastattelu)

V1: Jos on joku.. Semmonen kohtaus, niin mä vaan aina oon silleen et ”kauheen näkönen toi tyyppi” tai ”hirveet vaatteet”, et mä yritän kiinnittää niiden [vanhempien] huomion muualle.

(12v. tyttö, ryhmähaastattelu)

Television yhteisessä katselutilanteessa oli lähes kaikkien haastateltujen lasten mielestä tärkeää, että kaikki televisiota seuraavat ovat virittäytyneet samaan tilaan ja osoittavat kiinnostusta ohjelmaa kohtaan. Toisen henkilön nukahtaminen tai muu osoitus kiinnostumisen herpaantumisesta ohjelmaa kohtaan koettiin ärsyttäväksi.

V2: -- kun mä katon vanhempien kans elokuvia, niin ne välillä nukahtaa, ja sit siit [yhdessä katsomisesta] ei oo mitään hyötyä.

(12v. tyttö, ryhmähaastattelu)

Vastaus antaa ymmärtää, että jaettu elokuvan katselu on muutakin kuin elokuvan katsomista, se on yhdessä tekemistä ja vuorovaikutuksellisuutta muiden läsnäolijoiden kanssa. Katselutilanteeseen saattaa liittyä myös esimerkiksi keskustelua itse katsottavan ohjelman sisällöstä.

Ohjelman katsomisen aikana toisten reaktiot syvensivät omia tuntemuksia. Esimerkiksi toisten nauru voi lisätä omaa viihtymistä katselutilanteessa.

V3: -- Jos on vaikka joku komedia niin alkaa paljon enemmän naurattaa kun muut nauraa. Ei sellasta oo kiva kattoo yksinään.

(12v. poika, ryhmähaastattelu)

Katselutilanne koetaan yhteiseksi silloin, kun kaikki ovat suunnanneet huomionsa televisio-ohjelmaan ja ovat tavallaan virittäytyneet samalle aaltopituudelle. Jos toinen esimerkiksi lukee tai puuhaa muuta katselun aikana, tämä koetaan ärsyttäväksi.

8.2.4 Keskustelu

Televisio-ohjelmien ja elokuvien ympärille rakentuva keskustelu on vastausten perusteella tärkeä osa lasten ja nuorten välistä vuorovaikutusta. Keskusteluissa käsitellään esimerkiksi jonkin sarjan juonenkäänteitä, nähdyn elokuvan vaikuttavimpia kohtauksia tai yleisemmin ohjelman esittämiä aihepiirejä. Pääasiassa keskusteluja käydään toveripiirissä, mutta myös sisarusten ja vanhempien kanssa. Toveripiirissä käytävä keskustelu voi lisätä ryhmään kuulumisen tunnetta, sillä samojen ohjelmien ja elokuvien parissa varttuminen luo yhteistä kokemuspohjaa (Kytömäki 1999, 149; Mustonen 2001, 79). Tytöt kertoivat esimerkiksi seuraavansa päivittäin *Salatut Elämät* -sarjaa. Ohjelman viehätystä näytti lisäävän se, että tytöt keskustelevat sen tapahtumista koulussa ja

esittävät pieniä näytelmiä sarjan tapahtumista. Tytöt olivat muodostaneet Salatut Elämät -sarjan ympärille oman keskustelu- ja toimintakulttuurinsa, joka näytti lisäävän ystäväysten ryhmähenkeä.

H: Puhuttekske usein, ihan päivittäin noista telkkariohjelmista?

V3: Salkkareista ainakin puhutaan koulussa aika usein.

V4: Ja niitä välillä näytelläänki.

V3: Jos siinä on jotain yliteatraalisia kohtia, niin näytellään niitä. (yhteistä hihittelyä)

(12v. tytöt, ryhmähaastattelu)

Joskus keskustelulla on suurempi merkitys kuin itse katselukokemuksilla. Tyttö, joka ei itse juurikaan katso Salattuja Elämiä, ottaa osaa ohjelman ympärillä pyörivään keskusteluun ja toimintaan katselijana ja kuuntelijana.

H: Tuntuuko susta, kun sä et itse katso niitä Salkkareita, että sä oisit välillä vähän pihalla näistä keskusteluista ja muusta?

V3: No ei.. Kyllä mä aina kuuntelen niitä keskusteluja ja niitä näytelmiä on hauska kattoo, vaikkei aina tietäiskään mistä ne puhuu.

(12v. tyttö, ryhmähaastattelu)

Tyttöjen keskustelut koskivat monipuolisesti ohjelmien sisältöjä, hahmoja ja ohjelmien herättämiä tunteita. Poikien keskusteluissa enemmänkin kerrattiin ja uudelleen elettiin parhaimpia ja vaikuttavimpia katselukokemuksia, eikä heidän keskuudessaan ilmennyt vastaavaa pienoiskulttuuria. Poikien keskuudessa saatettiin myös kehuskella nähdyillä voimakkailla kohtauksilla. Tämä synnyttää myös ryhmäpainetta.

V5: - - Kun oon vaikka jossain kaverilla ja soitan äidille et saanko kattoo tän ja tän ja tän, mut sit siin on myös jotain leffoja mistä en saa sanoo, vaikka tekis mieli, kun se toinen leveilee sitten siinä mitä se on nähny.

(12v. poika, ryhmähaastattelu)

H: Jos kuvitellaan et oisitte aikuisia ja teillä olisi omia lapsia, niin mitä luulette, seuraisitteko te ikärajoituksia?

V4: En antais ainakaan kattoo Virusta tai Teksasin moottorisahamurhaajaa, en mitään noin raakaa antaisi kattoo.

VI: Jos jollain kaverilla on... jotain elokuvia, niin ne näkis niitä kuitenkin jollain kaverilla.

V4: No joo.. Mä ainakin antaisin luvan et saa kaverilla kattoo, koska muuten se vois vaikuttaa vähän nössöltä.

VI: No riippuu siitä onko se poika vai tyttö.

H: Miten se riippuu?

VI: No tytöt nyt ei tykkää mistään poikien jutuista...

(12v. pojat, ryhmähaastattelu)

Keskustelusta käy ilmi, että pojat kokevat rajut elokuvat enemmän poikien kuin tyttöjen jutuksi. Kuitenkin tytöt osoittavat myös mielenkiintoa kauhuelokuvia kohtaan. Tyttöillä on tapana puhua avoimemmin siitä, etteivät uskalla tai halua katsoa jotain heille sopimatonta ohjelmaa. Uho ja oman rohkeuden korostaminen näyttäisi olevan tyttöjen keskuudessa vähäisempää. Kytömäki on tutkimuksessaan havainnut lasten keskuudessa esiintyvää ryhmäpainetta - tai oikeammin omaehtoista tahtoa - katsoa tietty ohjelma, jotta voisi myöhemmin osallistua ohjelmasta käytävään keskusteluun. Keskusteluihin osallistuminen koetaan yleensä palkitsevaksi. (Kytömäki 1999, 148-149.)

Keskustelu on sekä poikien että tyttöjen kesken vilkasta kavereiden keskuudessa. Tytöt mainitsivat kavereiden kanssa keskustelun luontuvan mistä asiasta vain, kun taas vanhempien kanssa keskusteltaessa saatetaan vaivaantua.

V3: Kavereiden kans voi puhua niinku mistä vaan. Et sitä on kavereiden kans samalla aaltopituudella, niin ne ymmärtää paremmin. En ainakaan haluis puhua vanhempien kans jostain pojista..

(12v. tyttö, ryhmähaastattelu)

V4: Kavereiden kans pystyy puhuun paljon useemmista asioista kuin vanhempien.

(12v. tyttö, ryhmähaastattelu)

Ajatus siitä, että voisi huonon tai hämmentävän televisiokokemusten jälkeen ottaa asian puheeksi perheenjäsenen tai vaihtoehtoisesti ystävän kanssa, tuntui monesta haastatellusta lohdulliselta.

H: Mitä siitä seuraa jos sä katsot sellasia raakoja ohjelmia?

V: Painajaisia.

H: Eli sulla on tästä kokemusta?

V: No mä katoin vähän vahingossa Dexterii ² ja siitä tuli vähäks aikaa painajaisia.

H: No puhuitko sä jonkun kanssa siitä, että oli tullut painajaisia?

V: No äidin kanssa. Sit seuraavana yönä vielä vähän pelotti ennen kun sai unta, mut sitten seuraavana iltana ei suurin piirtein edes muistanu mitään siitä.

(12v. poika, yksilöhaastattelu)

Myös pojan äiti kertoo poikansa ottavan puheeksi epämiellyttäviä katselukokemuksia.

H: Mistä sitä keskustelua [televisioon liittyen] sitten syntyy?

V: No jos siinä ohjelmassa on ollut joku yllättävä tai säikäyttävä juttu, joku pelottava, niin siitä puhutaan kyllä.

H: Tuleeko hän [haastateltavan poika] itse puhumaan?

V: Joo, kyllä. Että hakee sellaista tukea siinä, että voiko näin olla.

(12v. pojan äiti, yksilöhaastattelu)

Muutamit haastatellut kertoivat kääntyneensä joskus vanhemman puoleen nähtyään jotain hämmentävää tai pelottavaa. Toisaalta he myös kertoivat vanhempien kanssa käytävän keskustelun määrän jääneen viimeisten vuosien aikana vähäisemmäksi. Keskustelu ja vuorovaikutus toveripiirissä koettiin tärkeämmäksi. Tämä liittyy vahvasti lasten kehitykseen ja ikään, jossa vähitellen suuntaudutaan yhä voimakkaammin pois perhepiiristä ja pyritään lisäämään omaa itsenäisyyttä 12-vuotiaiden elämässä (Nurmi ym. 2006, 130.) Joskus keskustelua vanhempien kanssa ei haluttu käydä siksi, ettei vanhemmilta haluttu saada toruja.

H: Sanoit että sua ahdistaa noi kauhuelokuvat joskus. Voisko sellasesta mennä puhumaan vanhemmille? Auttaisko sellanen?

V4: No joo, auttais. Paitsi jos mä oon kattonu vanhempien kanssa jonkun niin en mä sen jälkeen viitti mennä sanomaan jos ahdistaa, kun sit ne kysyis et miksen mä siinä elokuvan aikana lähteny pois.

² Myöhäisillassa näytettävä K-15 televisiosarja, jossa sarjamurhaaja toimii poliisina etsien muita sarjamurhaajia. Ohjelma sisältää erittäin voimakkaita kohtauksia.

(12v. poika, ryhmähaastattelu)

V5: Mulle on joskus jääny silleen.. levoton olo noista sotalaivoista, missä ammutaan koko ajan. Äiti aina kysyy, et haluuskä oikeesti kattoo tällasta ja mulle tulee siitä aika tukala olo. Kun en mä osaa selittää miks mä haluan kattoa sellasta.

(12v. poika, ryhmähaastattelu)

Keskustelu toisen kanssa voi auttaa tulkitsemaan ja ymmärtämään sellaisia mediaesityksiä, mitä ei itse ole täysin ymmärtänyt. Esimerkiksi eräs poika kertoi, että vielä muutamaa vuotta aiemmin hän usein kyseli äidiltään näkemistään ohjelmasisällöistä. Varhaisnuorten hämmentävään ikään helposti liittyvä nolaantuminen tuntui kuitenkin tehneen tämän kommunikoinnin vaikeaksi, vanhempien lähestymisyritykset voidaan kokea hämmentävinä.

H: Onko teillä edelleen niin että sä voit mennä kysymään, kun joku mietityttää?

V5: No en mä enää hirveesti kehtaa kysellä.. Mutta välillä.

H: Mikä siinä on, että ei kehtaa tai ei uskalla?

V5: No mä pelkään et äiti... Et se suuttuu.

V1: Ja sitten ne alkais kysellä et ”Missäs sä oot tollasta nähny” ja niin edelleen.

(12v. pojat, ryhmähaastattelu)

Tytöt kertoivat kääntyvänsä hämmentävissä tilanteissa mieluummin kavereidensa kuin vanhempinsa puoleen. On kuitenkin huomattava, että vaikka lapsilla on paljon tietoa asioista, voivat median vääristämät kuvat todellisuudesta hämätä heitä. Keskustelu toveripiirissä voikin saada epärealistisia ulottuvuuksia. Herkässä iässä uudet asiat alkavat kiinnostaa, ja televisio tarjoaa helposti toiminta- ja ajattelumalleja. Aikuisen kanssa käytävä keskustelu voisi vahvistaa käsitystä siitä, mikä on realistista ja todellista.

Kotilainen (1999, 38) viittaa Mäntylä-Kontkaseen ja Saarelaan (1997), jotka ovat tutkineet merkityksellistämisen tasoja, eli onko lasten medialukutaito teknistä, käytännöllistä vai luovaa. Mitä enemmän tutkittavilla lapsilla oli vuorovaikutusta vanhempiansa kanssa mediankäyttötilanteissa, sitä korkeampi oli heidän merkityksellistämisen tasonsa. Tässä yhteydessä

voidaan ajatella lasten kehittyvän lähikehityksen vyöhykkeellä, eli oppivan nopeammin ja ymmärtävän enemmän ollessaan välittömässä vuorovaikutuksessa vanhempiansa tai itseään edistyneempien katsojien seurassa.

Lähikehityksen vyöhykkeellä tarkoitetaan aluetta, joka on henkilön sen hetkisen kehitystason ja mahdollisen kehityksen välillä. Henkilö, lapsi tai aikuinen, voi toimia itsenäisesti sen hetkisillä taidoillaan. Vuorovaikutuksessa itseään kehittyneemmän tai osaavamman henkilön kanssa on mahdollista saavuttaa edistyneempi kehityksen taso, johon ei itsenäisesti vielä kykenisi. Vygotskyn mukaan kehitys tapahtuu näin sosiokulttuurisesti eikä vain yksilöstä itsestään lähtöisin. (Hänninen 2004, 362-363; Säljö 2001, 122-123.)

8.3 Television merkitys

8.3.1 Televisio luonnollisena ja merkittävänä osana arkea

Kyselykaavakkeiden, henkilöhaastatteluiden sekä ryhmähaastatteluiden perusteella television katselu näyttäytyy luonnollisena päivittäisenä yksin tai yhdessä ”tekemisenä”. Televisiota katsellaan lähinnä viihtymistarkoituksessa muutaman tunnin ajan päivässä. Lisäksi televisio toimii kuin huomaamatta arjen rytmittäjänä, sillä television ohjelmatarjonta on pääosin samoilla tutuilla paikoillaan päivästä toiseen. Television asema erityisesti aamujen rytmittäjänä tulee esille myös haastattelemamme vanhemman vastauksessa. Vanhempi kertoo aamu tv:n vilkuilemisen kuuluvan perheen joka aamuisiin rutiineihin. Television katselun arkisuudesta johtuen sen katselu voi tapahtua tavallaan huomaamattomasti ilman sen suurempaa ajatusta.

Television merkityksellisyyden lapsen elämässä voi havaita yksilöhaastattelussa sekä ryhmäkeskustelussa esitetyistä vastauksesta pyytäessämme heitä kuvaamaan elämää ilman televisiota.

H: Mitä jos teiltä otettais kokonaan televisio pois, mitäs sitten?

V: No sit ois tylsää. Ei ois niin paljon tekemistä. Viikonloppuisin on kivaa herätä ja mennä alas kattoon telkkaria.

(12v. poika, yksilöhaastattelu)

Ryhmäkeskustelun vastaus oli hyvin samansuuntainen:

H: Vielä heitän sellaisen kysymyksen, että millaista olisi elämä ilman televisiota?

V yhdessä: Tylsää!

V4: No jos on hyvä tietsikka... jos pitäis valita että huono tietsika ja telkkari tai vaan hyvä tietsikka, niin kyl mä mieluummin otan sen hyvän tietsikan, jos siitä pystyy sit kattoon niitä ohjelmiakin.

(poikien ryhmähaastattelu)

Vastauksesta voidaan havaita tekniikan kuuluvan merkittävänä ja luonnollisena osana lapsen arkipäivää. Television ominaisuuksilla ei näytä olevan suurta merkitystä. Merkitys muodostuu ohjelmasisältöjen kautta.

Herkman toteaa median välittämän viihteellisyyden ja informaation olevan suurimmalle osalle ihmisiä väistämättä tärkeä osa elämää. Etenkin nuorille mediakulttuuri toimii myös sosiaalisten suhteiden tilana. Hän mainitsee nuorten merkittävänä viestintävälineinä kännykän, chattailyn ja sähköpostin sekä kaveriporukan yhdistäjinä television, elokuvat ja internetin. (Herkman 2002, 177.) Sen lisäksi, että pojat yhteen ääneen mainitsevat elämän ilman televisiota olevan tylsää, mainitsee eräs pojista televisionkatselun vähentymisen mahdollistavan nukkumaan menemisen normaalia aikaisemmin.

VI: No mulla oli vähän sellanen tilanne, kun multa lähti omasta huoneesta se kaapeli eikä ollu digiboksia. Niin menin kyllä aikasemmin nukkuun, kun tavallisesti ois vaan valvonu ja kattonu telkkaa.. South Parkeja ja muita.

(12v. poika, ryhmähaastattelu)

Vastaja ei ollut ilmeisesti kokenut tätä kuitenkaan niin positiiviseksi vaikutukseksi, etteikö olisi myöhemmin jättänyt asentamatta digiboksia oman huoneensa televisioon. Haastatelluista pojista kolme mainitsee viivyttelevänsä nukkumaanmenoja vielä pitkään sovitun nukkumaanmenoajan jälkeen, pääasiassa halutessaan katsoa jotakin myöhään alkavaa televisio-ohjelmaa. Tytöistä vain yksi mainitsee haluavansa valvoa usein myöhempään jonkin televisiosarjan vuoksi. Kuitenkin hänellekin on asetettu raja, jota tyttö ei halua ylittää.

Postmodernille ajalle tyypillinen individualistinen, kiireinen ja joustava elämäntapa tulee esiin pojan yksilöhaastattelussa. Hän kertoo katsovansa esimerkiksi Idols -musiikkiohjelmasta

ainoastaan alkukarsinnat sekä lopuksi finaalin, jotta näkee kaikkein heikoimmat ja toisaalta myös parhaimmat suoritukset. Vastaava asetelma toistuu myös Talent-ohjelman kohdalla.

H: Aiotsä kattoa sitä [Talentia] vielä, et olik se kuitenkin hauskaa katsottavaa?

V: No mä otan sen nauhalle ja katon pikakelauksella ja jos siinä on joku hyvä niin mä katon sen.

(12v. poika, yksilöhaastattelu)

Ohjelmien tallentaminen mahdollistaa television katselun tehokkuuden ja mahdollistaa katselun sovittamisen joustavasti omaan, mahdollisesti hektiseen, elämänrytmiin. Ajan ”hukkaan kulumisesta” oli kyse myös kysyttäessä pojan lukemisinnosta.

V: En tykkää lukemisesta.

H: Osaatko sanoa mikä siinä lukemisessa on tylsää? Onko se ehkä se kun se on niin hidasta?

V: No jos vois lukee sillain pikakelauksella nopeesti niin se ois ehkä hauskempaa.

(12v. poika, yksilöhaastattelu)

8.3.2 Hyvä paha televisio

Nykyisessä yhteiskunnassa tietoa arvostetaan ja television tiedollinen ja opettavainen funktio koetaankin usein positiiviseksi. Toisaalta etenkin iltaisin televisiolähetykset ovat lähinnä viihteellisiä. Televisiolla onkin suuri merkitys kansan viihdyttäjänä. Television viihteellisyyttä on Hietasen mukaan pidetty paheellisena jo television alusta alkaen (Hietala 1990, 9). Televisio on pääsääntöisesti koettu passivoivana ja erityisesti lapsia ja nuoria turruttavana mediavälineenä. Televisiota on kuitenkin sen laajan ohjelmiston vuoksi vaikea määritellä yksioikoisesti hyväksi tai pahaksi. Se mikä on ”hyvää” ja mikä ”pahaa” määrittyy arvojen mukaan. Seuraavassa erittelemme haastatteluissa esiin nousseita television hyviä ja huonoja puolia.

Haastattelemamme vanhemmat pohtivat television hyvyttä ja pahuutta television välittämien arvojen sekä television synnyttämien konkreettisten ostotarpeiden kautta. Lapsille televisio näyttäytyi vanhempia neutraalimpana, eikä sen välittämästä arvomaailmasta virinnyt juurikaan keskustelua. Lapset pohtivat arvojen sijaan lähinnä eri televisio-ohjelmien sopivuutta itselle ja

heidän ikäisilleen. Huono ohjelma oli esimerkiksi liian raaka heidän ikäisilleen. Hyväksi ohjelmaksi lukeutuivat puolestaan hauskat, viihdyttävät ja jännittävät ohjelmat.

Vanhempien vastauksissa korostui lapsia enemmän tiedolle ja oppimiselle annettava arvo.

V: - - Mä en tykkää itte semmosista niin kuin opetusohjelmista, missä sormella osotetaan että näin ja näin. Mutta jos vois siihen ohjelman sisälle ympätä semmosta, semmosta tavallaan opetusta ja ohjausta, mutta ei niin että se laps ajattelee heti että yäk, että tää on opetusohjelma. Että sen pitäis olla jotenkin kivasti siellä sisällä. Mutta tietysti sen pitää olla sitten hauska ja viihdyttävä, että eihän se lapsi jaksa katella sitten jos se on tylsä ja pitkäveiteinen.

(12v. pojan äiti, yksilöhaastattelu)

Lapselle sopivan ohjelman kriteeriksi riitti pojan äidille se, ettei ohjelma sisällä lapselle sopimattomia sisältöjä.

H: Mitä näissä ohjelmissa, mitä poikasi katsoo, on sun mielestä hyvää?

V: Hyvää. Hmm. Mä en oo kauheesti kattonu niitä piirrettyjä mitä se sieltä Disneylta kattelee. ...Varmaan ajattelen kai niin, että niissä ei oo mitään erityisen paha.

(12v. pojan äiti, yksilöhaastattelu)

Pojan äiti mainitsi television huonoksi puoleksi television synnyttämät konkreettiset ostotarpeet. Äiti ei tosin ollut vielä havainnut tällaista pojassaan, mutta uskoi esimerkiksi merkkitietoisuuden lisääntyvän pojan kasvaessa. Tytön äiti oli puolestaan huomannut konkreettisia vaikutuksia lapsessaan. Tyttö saattaa esimerkiksi toivoa tiettyä deodoranttimerkkiä televisiomainosten perusteella. Mainosten vaikutuksia enemmän äiti oli huolissaan televisio-ohjelmien vaikutuksista lapsiin. Hän näki television välittävän arvoja ja vaikuttaa näin lapsen arvomaailmaan ja maailmankäsityksen muodostumiseen.

H1: Millaisia negatiivisia vaikutuksia sitten?

V: No ehkä ainakin sit sellaset, no sellaset, ehkä tyhmät toimintamallit, mitä saattaa tämmöseen nuorisokulttuuriin liittyä. Siis järjetön rahan tuhlaus, kulutushysteria, ulkonäön ihannointi, että kaikkien pitää olla niinku samasta puusta, samanpainosia ollakseen hyväksytyjä. Kauneusihanteet on ehkä ne, mitkä on niin salakavalialia. Ne tulee sieltä niin syvältä. Ja tytöt on mun mielestä enemmän siinä vaaravyöhykkeessä kuin pojat. Että tytöillä on jotenkin se, että jos

olis edes nätti, niin mä pärjäisin. Pojat saattaa ajatella toisin, että jos ne on reiluja ja fiksuja ja suosittuja, niin pärjäävät.

(12v. tytön äiti, yksilöhaastattelu)

Tytön äiti näki televisiolla olevan paljon myös positiivisia vaikutuksia. Hyvinä arvoina hän mainitsi klassiset arvot, sukupuolisen tasavertaisuuden, naisenergian sekä ongelmista selviämisen mallit. Vastauksissa voidaan nähdä vastaajan oma elämäntilanne yksinhuoltajana.

V: No ehkä semmosia pärjäämisen malleja. Että jos on vaikka joku ohjelma, jossa jollain ihmisellä menee huonosti ja sit löytää voimavaransa. Ja sit semmosta naisenergiaa, semmosta että tytöt on yhtä hyviä kuin pojat, vaikka ne tykkäis eri asioista. niin se on musta se, mikä on kivaa. Tai sithän esitetään nykyään hirveen voimakkaina avioerot. Ja se ei nyt näinä eroperheaikoina oo pelkästään hyvä juttu, koska se voi korostaa sitä, että naiset ei tarvii miestäns rinnalle, että se on se kääntöpuoli siinä. Toisaalta kyllähän tytön on hyvä olla itsenäinen ja luottaa siihen, että pärjää tilanteessa kuin tilanteessa.

(12v. tytön äiti, yksilöhaastattelu)

H: Koetko sä, että televisio välittää semmosia arvoja, mitkä teidän perheessä on hyväksytyjä tai samansuuntaisia arvoja?

V: Kyllä ainakin kulttuuriarvoja, että onhan siellä paljon sellasta niinku klassismiin liittyvää. Semmosta menneisyyttä, mikä on niinku jo tän ikästen lasten mielestä ihan mielettömän kaukana. Vaikkei se oikeesti oookkaan. Kyllä sieltä niinku semmosia. Ja kyllä mä haluan pitää sen telkkarin, että en mä siitä kokonaan halua luopuu. Jotenkin se on kiva kun se on.

(12v. tytön äiti, yksilöhaastattelu)

Arvokeskustelun lopuksi äidin esittämästä kommentista voi havaita sen vaikeuden, mikä television määrittelyssä joko hyväksi tai pahaksi liittyy.

V: - - ja musta se [televisiosta luopuminen] olis hirveen voimakas kannanotto siihen, että mä en niinku pidä mitään, mitä televisio tarjoaa [hyvänä], jos mä luopuisin siitä kokonaan. Enkä mä sit kuitenkaan sellanen oo, että mä haluisin sitten niinku joistain syistä. Että niin voimakasta kannanottoa mulla ei oo vastaan, että se ois tarpeen.

(12v. tytön äiti, yksilöhaastattelu)

8.3.3 Televisio ja lapsuuden käsite

Yhtenä median vaikutuksena on esitetty lasten aikuistuminen yhä aikaisemmin. Aiheesta käydään aika ajoin keskustelua myös julkisuudessa. Esimerkiksi Helsingin Sanomat (HS 18.1.2008) kirjoitti lapsien muuttumisesta pikkuaikuisiksi ja lapsuuden turhan aikaisesta loppumisesta artikkelissa Lapsetkin ottavat mallia muotimaalimasta. Postmanin mukaan muun muassa median välittämät aikuisuuden elementit tunkeutuvat lasten arkeen ja pakottavat lapset luopumaan lapsuudestaan yhä aikaisemmin. (Ks. Postman 1985.)

Kysyimme tutkittaviltamme heidän käsityksiään siitä, milloin lapsuus päättyy sekä siitä, mieltävätkö he itsensä vielä lapsiksi. Lapsuuden loppumisen ikäraja nähtiin hyvin vaihtelevana. Poikien mielestä lapsen ja aikuisen raja menee noin kymmenen vuoden iässä.

H: Oottekste nuoria vai varhaisnuoria?

V kaikki yhdessä: Varhaisnuoria.

H: Te ette missään nimessä oo lapsia?

V1: Ei.

V4: Lapsuus loppuu kymmenen vuotiaana.

H: Lapsuus loppuu kymmenvuotiaana, no mitä te muut sanotte?

V3: Kun tulee kaks numeroa ikään niin siihen loppuu lapsuus.

V1: Kaikki nää energiajuomatkin, Edit ja nää, niin niissähän on lapsen ikäraja kakstoista vuotta.

H: Aika jännästä paikasta otit ton ikärajan!

V2: No mä oon siitä saakka kun mä oon tullu kouluun niin ollu mielestäni varhaisnuori. Sen takia kun koulussa tuli aina se varhaisnuorille tarkotettujen seurakuntien ilmaiskerhojen mainos. Mä aina ajattelin et oonhan mä jo varhaisnuori.

(12v. pojat, ryhmähaastattelu)

Kaikkien tyttöjen mielestä aikuisuus alkaisi poikien vastauksia myöhemmin, vasta aikaisintaan muutaman vuoden kuluttua.

H: Millon teidän mielestä lapsuus loppuu ja lapsesta tulee nuori? Minkä ikäsenä? Suurin piirtein?

V1: Mulle tulis mieleen joku kaheksantoista vee.

H: Kahdeksantoista. Et sillon loppuu lapsuus ja ihmisestä tulee nuori.

V3: Mun mielestä ihmisestä tulee nuori ku se on jotain 15 tai silleen niin.. ihminen ei oo enää lapsi, mutta ei viel aikuinenkaan. Että 18-vuotiaana on nuori aikuinen.

V2: Mä sanoisin ehkä kuustoista.

V4: Mun mielestä ehkä viistoista.

(12v. tytöt, ryhmähaastattelu)

Kaikki haastateltavat niin tytöt kuin pojatkin mielsivät itsensä lapsuuden ja aikuisuuden väliin kun heille annettiin mahdollisuus mieltää itsensä väliin sijoittuvaan varhaisnuorten ryhmään.

8.3.4 Televisio ja identiteetti

Kuinka paljon television katselulla on tai voi olla vaikutusta identiteetin muotoutumiseen? Mustonen on todennut television vaikuttavuuden olevan useimmiten verrannollista siihen, kuinka vahvoja sosiaalisia suhteita henkilöllä on. Mitä enemmän viettää median parissa aikaa ja mitä vähemmän ja heikompia vuorovaikutussuhteet ovat, sitä suurempi on median vaikuttavuus. (Mustonen 2001, 123.)

Television vaikuttavuutta identiteettiin on vaikeaa tutkia, sillä identiteetin rakennus tapahtuu osittain tiedostamattomasti ja sen aineksia ammennetaan ympäristöstä jatkuvasti. Pyrimmekin selvittämään television ja identiteetin suhdetta kysymällä haastateltavilta heidän ammattihaaveistaan sekä tavoiteltavasta ja ihailtavasta elämästä. Näin saimme käsitystä siitä, mitä lapset pitävät kiehtovana ja millaisena he näkevät itsensä ja oman tulevaisuutensa.

H: Mikä ois teidän tulevaisuuden ammatti?

V1: Jääkiekkoilija tai joku tutkija. Jotain historiaa.

V2: Businessmies.

V1: Mullaki toi businessmies.

V3: Yrittäjä.

V4: Jääkiekkomaalivahti tai liikunnanopettaja.

V5: Mullakin ois toi liikanope, arkeologi tai tietokoneihminen.

(12v. pojat, ryhmähaastattelu)

Poikien ammattisuunnitelmat seurailivat omia kiinnostuksen kohteita; urheilua, tietokoneita ja historiaa. Toisaalta kiinnostus jääkiekkoilijan, businessmiehen ja erityisesti arkeologin ammattikuntia kohtaan voisi mahdollisesti ymmärtää juontuvan television ja median välittämästä kuvasta alan kiehtovuudesta. Kukapa ei joskus olisi haaveillut Indiana Jonesin seikkailuista? Tyttöjen vastausten kohdalla median vaikutus tulevaisuuden ammattihaaveisiin oli havaittavissa selvemmin.

V5: Mulla on silleen tosi monta, että se näyttelijän ura on ollu aika usein mielessä. Ja sit kirjottajan ura. Ja laulajakin joskus. Et sekin on vähän niinku..

(12v. tyttö, ryhmähaastattelu)

Julkisuuden ammatit kuten näyttelijä, kirjoittaja ja laulaja olivat yhden tytön tulevaisuuden ammattisuunnitelmia. Myös kaksi muuta tyttöä olivat haaveilleet näyttelijän urasta. Lisäksi tytöt kertoivat eläinlääkäriin, stand up –koomikon, uutistoimittajan ja kokin uran kiinnostavan. Omaa identiteettiä rakennetaan vertailemalla mediassa esiintyviä malleja, asenteita, ideoita ja käyttäytymistapoja. Tämä voi johtaa ihanneminän kapeutumiseen tai toisaalta minuuden rajojen laajentumiseen. (Mustonen 2001, 199.) Vaikka television vaikutusta oman ammattihaaveen syntyyn on yleensä vaikeaa arvioida, kertoi yksi tytöistä kiinnostuneen kokin ammatista seuraamansa televisiosarjan myötä.

H: Onks tv:llä ollu teidän mielestä vaikutusta noihin teidän ammatinvalinta-ajatuksiin?

V5: No mulla on silleen, että kun mä katon semmosta tv-sarjaa ku Frennit ja sitku siinä on semmonen Monica ja sit kun se on kokki, niin mä aloin haluan joskus pienenä, pienestä pitäen olla niinku se.

(12v. tyttö, ryhmähaastattelu)

Kokin ammatista haaveileva tyttö kertoi pitävänsä ruuanlaitosta ja leipomisesta, joten samastuminen televisiosarjan kokkiin on luontevaa. Näin hän on voinut sijaiskokea sen, millaista kokin arki voisi olla. Frennit-sarjan Monica on positiivinen esimerkki. Identifioitumalla

ihailemaansa henkilöön on mahdollista ”sisällyttää” hahmoa omaan identiteettiin. Tällöin mediasankarin arvot ja toimintatavat toimivat tavoiteltavina esimerkkeinä. Ihminen voi vahvistaa omaa identiteettiään samastumalla mediassa esiintyviin hahmoihin. (Mustonen 2001, 121, 124.)

Haastateltavien mainitsevat eläinlääkäri, jääkiekkoilija, kampaaja, laulaja, näyttelijä ja kokki kuuluvat suomalaisten lasten kymmenen toiveammattin joukkoon. (Suoranta, Lehtimäki & Hakulinen 2001, 107.) Huomioitavaa on, että toiveammatit ovat selkeän työnkuvan omaavia ammatteja, joista lapsille on muodostunut selkeä käsitys. Tämän mielikuvan syntyymiseen on myös televisiolla voinut olla vaikutusta. Toinen kysymys on, onko median välittämä kuva esimerkiksi laulajan tai juristin urasta yhtäpitävä todellisen työnkuvan kanssa. Yhden haastatellun tytön esittämässä kuvailussa on havaittavissa piirteitä amerikkalaisista oikeussalidraamoista.

V2: No mä oon aika kauan halunnu kampaajaks tai sit kosmetologiks. Mut nytte mulla on toi juristi tai niinku semmonen mielessä.

H: Mitä sä luulet, että siihen on vaikuttanut että se on muuttunut se ihanne?

V2: Hmm..

H: Mistä sä oot saanu ton idean et se ois joku juristi?

V2: Mmm.. noo mä en tiedä.

H: Se on vaan sit tullu jostain mieleen. Tunneks sä jotain juristeja tai oot sä nähny niiden työtä?

V2: En tunne ketään, mutta niinku, just sitä oon nähny.. sitä työtä.. tai silleen että.. semmonen asianajaja tai semmonen niinku, että niinku ne hoitaa sitä.. että niinkun esimerkiks.. jos joku väittää jotain, että ei oo kuullu jostain murhasta yhtään mitään kun on ollu vaik suihkussa. Ja ollu kampaajalla sitä ennen ja menny suihkuun. Niin esimerkiks, että kuka tyhmä menee kampaajalta suoraan suihkuun? Että niinku niitä on hauska silleen niinku ratkoo.

(Tyttö 12v., ryhmähaastattelu)

Mainittujen ammattisuunnitelmien ja -haaveiden lisäksi lapset kertovat tavoittelevansa normaalia ja turvallista elämää. Televisiohahmoista tytöt kertovat ihailevansa lähinnä ”hyviä” hahmoja. Esimerkiksi yksi tyttö mainitsi Simpsonien Lisan suosikkiahmoksi tämän fiksuuden vuoksi. Myös Salattujen Elämien tietyt hahmot keräävät sympatiaa ja ovat helppoja samastumisen kohteita.

H: Niissä televisio-ohjelmissa, mitä te ootte täs maininnut, esimerkiks Salkkarit ja Täydelliset naiset. Niin onks se siinä näytetty elämä teidän mielestä ihailtavaa?

V1: No joo jotku mitkä on niinku normaalia. Et on joku henkilö, mikä on ihan normaalia, ettei oo ihan mitään niinku.. Että esimerkiks kun se Laura on semmonen vähä pimee, et ei mikään semmonen. Mut esimerkiks se Sofia, niin kyl se ihan silleen on hyvä se sen elämä paitsi et sen isä on semmonen.

(12v. tyttö, ryhmähaastattelu)

Vaikka useilla eri tahoilla ollaan huolissaan television ja median negatiivisista vaikutuksista lasten identiteetin, arvokäsitysten ja tavoiteltavan elämän muodostumiseen, kertovat kaikki haastattelemamme tytöt toivovansa tulevaisuudelta hyvin perinteisten arvojen mukaisia asioita.

V1: No ainakin et pitää olla läheisiä ja hyvä koti ja silleen.

V3: No silleen ettei oo liikaa mitään menoo. Ettei oo kokoajan ihan väsyny. Ja sit et on hyvät kaverit ympärillä.

(12v. tytöt, ryhmähaastattelu)

Hallin mukaan yhtenäisen ja vakaan subjektin luominen on yhä haastavampaa yhteiskunnassa, jossa rakenteelliset ja institutionaaliset muutokset sekä identifikaatioprosessin avoimuus ja moninaisuus ovat ajalle tyypillisiä. (Hall 1999, 22- 23, 39.) Läheisiin, kotiin ja rauhalliseen elämään liittyvien toiveiden voi nähdä luovan turvallisuuden tunnetta vielä tuntemattomaan ja jatkuvassa muutostilassa olevaan tulevaisuuteen.

8.4 Vanhempien näkökulma

Teetimme tutkittavien lasten vanhemmilla kyselykaavakkeen, jossa kysyttiin heidän näkemyksiään omasta ja lapsensa television katselusta, yleisemmin median osuudesta heidän perheensä arjessa sekä heidän mielipidettään mediakasvatuksen tarpeellisuudesta.

Kyselykaavakkeeseen vastanneista vanhemmista 14 oli jokseenkin samaa mieltä ”Lapseni on taitava median käyttäjä” -väittämän kanssa. Neljä vanhempaa oli täysin samaa mieltä kun taas viisi vanhempaa ei osannut sanoa.

Kyselyiden perusteella vanhemmat uskoivat lastensa ymmärtävän eron todellisen ja keksityn välillä televisiota katsellessaan. Lähes kaikkien mielestä kaikki televisio-ohjelmat eivät kuitenkaan sovellu lapsille ja ohjelmien ikärajoituksia pidettiin tärkeinä.

Kysyimme vanhemmilta myös sitä, mitä he käsittävät mediakasvatuksella. Useimmilla oli jonkinlainen käsitys siitä, mitä mediakasvatus voisi olla. Useimmiten vanhemmat mainitsivat mediakasvatuksella pyrittävän mediaan kohdistuvan kriittisyyden opettamiseen ja informaation valikoimiseen. Muutamalla vanhemmalla oli hatarampi käsitys mediakasvatuksesta, yksi vanhempi uskoi mediakasvatuksella avarrettavan lapsen maailmaa välillä liian aikaisin. Kymmenen vanhempaa ei halunnut tai osannut määritellä mediakasvatuksen tarkoitusta. Vanhemmista 17 piti mediakasvatusta tärkeänä. Kuitenkin viisi vanhempaa ei osannut sanoa, onko mediakasvatus tarpeellista. Tämä viittaa siihen, että median läsnäolo on niin luonnollinen, ettei sen tulkintaan tai ymmärtämiseen välttämättä aina ajatella tarvittavan erityistä taitoa.

Haastattelemillamme äideillä oli paljon ajatuksia television katselusta ja elokuvista. Ikärajojen tarpeellisuus myönnettiin ja niihin uskottiin, vaikka niitä silloin tällöin kierretään. Oman lapsen tuntemus nousi tärkeimmäksi tekijäksi. Kyselykaavakkeiden ja haastatteluiden perusteella vanhemmilla ei ollut käsitystä siitä keskustelukulttuurista ja vuorovaikutuksen merkityksellisyydestä, joka liittyy television tarjoamiin materiaaleihin. Myöskään mahdollisuutta pitää televisio-ohjelmia kevyttä kommentointia syvällisempien keskustelujen alustuksina ei perheissä ollut ajateltu.

9 TUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUS

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa aineiston analyysi ja luotettavuuden arviointi eivät erotu toisistaan yhtä selkeästi kuin kvantitatiivisessa tutkimuksessa. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa tutkija itse on keskeinen tutkimusväline ja pääasiallinen luotettavuuden kriteeri. Tutkija joutuu omiin ennakkoletuksiinsa, arkiajatteluunsa ja teoreettiseen perehtyneisyyteensä nojaten pohtimaan jatkuvasti tekemiään valintoja ja ottamaan kantaa työnsä luotettavuuteen. Luotettavuus perustuu avoimeen, tarkkaan ja analyttiseen tutkimusprosessin raportointiin. (Eskola & Suoranta 1998, 208, 210.)

Tutkija voi lisätä tutkimuksen luotettavuutta selostamalla tarkasti ja totuudenmukaisesti tutkimuksen toteuttamisen vaihe vaiheelta, pohtien ja arvottaen omia ratkaisujaan sekä mahdollisia ongelmia, joita hän on kohdannut tutkimuksen aikana. Janesickiin (2000) viitaten Hirsjärvi, Remes ja Sajavaara kirjoittavat kvalitatiivisen tutkimuksen luotettavuutta parantavan erityisesti henkilöiden, paikkojen ja tapahtumien tarkat kuvaukset. (emt. 2005, 216.) Tutkimusraporttia lukevan on voitava seurata tutkimuksen kulkua ja tutkijan päättelyä (Hirsjärvi 2007, 227). Olemme pyrkineet ottamaan huomioon tutkimuksen luotettavuustavoitteet kuvailemalla tutkimuksen kulkua sekä päättelymme etenemistä mahdollisimman objektiivisesti ja tarkasti Tutkimuksen kulku -kappaleessa sekä muissa kappaleissa niiltä osin kuin ne liittyvät käsiteltävään asiaan.

Tutkimusmenetelmien luotettavuutta on perinteisesti kuvattu termeillä *validiteetti* ja *reliabiliteetti*. Reliabiliteetilla tarkoitetaan luotettavuuden toistettavuutta eli sitä tuottaako tutkimustekniikka samalle kohdejoukolle saman tuloksen vastaisuudessakin tai onko kaksi arvioijaa päätynyt samaan lopputulokseen. Validiteetilla viitataan puolestaan siihen, kuinka hyvin tutkimusmetodi sopii tutkittavan ilmiön tutkimiseen ja tuottaa tarkoituksenmukaista tietoa. (Hirsjärvi ym. 2005, 216.)

Validiteetti ja reliabiliteetti käsitteiden alkuperä on kvantitatiivisen tutkimuksen piirissä, ja niiden siirtämistä suoraan kvalitatiivisen tutkimuksen piiriin on kritisoitu. Kvalitatiivisessa tapaustutkimuksessa kuvaukset ihmisistä ja kulttuurista ovat ainutlaatuisia, joten perinteisten luotettavuuden mittareiden, validiteetin ja reliabiliteetin käyttäminen ei ole tarkoituksenmukaista.

(emt. 2005, 216.) Omassa luotettavuuden arvioinnissamme käytämme validiteetti ja reliabiliteetti - käsitteiden sijaan Eskolan ja Suorannan (1998, 212-213) esittämiä termejä *uskottavuus*, *siirrettävyys*, *varmuus* ja *vahvistuvuus*.

Uskottavuudella tarkoitetaan tutkijan tulkintojen ja tutkittavien käsitysten vastaavuutta (emt. 1998, 212-213). Uskottavuuteen pyrimme perustelemalla tulkintamme ja tuomalla esille myös esimerkkejä varsinaisesta aineistosta, jotta tutkimusraportin lukija voi nähdä yhteyden tulkinnan ja haastateltavan esittämän vastausten välillä. Haastatteluissa toimimme selkeästi esille sen, mitä kullakin käytetyllä käsitteellä tarkoitamme. Lisäksi olimme läsnä lasten täyttäessä kyselykaavakkeita, jotta vastaajilla oli mahdollisuus saada tarkennuksia mahdollisiin kysymysten epäselvyyksiin. Kyselykaavakkeiden luotettavuutta paransimme testaamalla ne kertaalleen saman ikäluokan oppilailta ja muuttamalla niitä testauksen jälkeen informatiivisemmiksi.

Siirrettävyys tarkoittaa, että sama tutkimus on mahdollista toteuttaa toisessa ympäristössä (emt. 1998, 212-213). Tutkimuksemme on mahdollista toistaa, mutta laadulliselle tutkimukselle ominaisesti tutkimuksemme kohdejoukko on ainutlaatuinen ja aineiston analyysiin ja tulkintaan vaikuttavat tutkijat. Näin ollen tutkimustulokset voisivat vaihdella suurestikin. Tutkimuksen siirrettävyyttä edistää edellä mainittu tarkka tutkimusprosessin raportointi.

Varmuutta tutkija voi lisätä tuomalla esille tutkimuksen kulkuun vaikuttaneita ennalta arvaamattomia tekijöitä (emt. 1998, 212-213). Tutkimuksemme tutkimuskysymykset tarkentuivat tutkimuksen edetessä ja myös tutkimuskohteemme tarkentui tutkimuksen edetessä. Alkuperäisestä suunnitelmasta poiketen teimme myös kaksi ryhmähaastattelua lisää. Tutkimuksen vaiheita olemme kuvailleet luotettavuusosion lisäksi Tutkimuksen kulku –kappaleessa.

Vahvistuvuudella viitataan siihen, että tehdyt tulkinnat saavat vahvistusta vastaavaa ilmiötä tarkastelleista tutkimuksista. Vaikka emme pyrkineet hankkimaan yleistettävää tietoa, olivat tulkintamme samoilla linjoilla muiden lapsia ja televisiota käsitelleiden tutkimusten tulosten kanssa, joten voimme sanoa vahvistuvuuden toteutuneen. (emt. 1998, 212-213)

Mäkelä (1990) nostaa kvalitatiivisen aineiston arvioinnissa esille aineiston yhteiskunnallisen merkittävyyden ja analyysin kattavuuden, arvioitavuuden ja toistettavuuden (Eskola & Suoranta 1998, 215.) Omassa aineistossamme merkittävyys syntyy aiheen ajankohtaisuudesta. Media ja erityisesti visuaalinen media muodostaa tärkeän osan lasten ympäristöä. Sen vaikutuksia ja asemaa

lasten kasvussa ja kehityksessä on hyvä pyrkiä kartoittamaan. Tieto lasten kokemismaailmasta lisää ymmärrystä lapsesta kokonaisuutena. Taito kohdata lapsi aitona ihmisenä, omine kokemuksineen ja käsityksineen, on kasvatusalan ammattilaiselle ensiarvoisen tärkeää.

Luotettavuutta voi lisätä myös triangulaatiolla. Triangulaatio tarkoittaa tutkimusmenetelmien yhteiskäyttöä tutkimuksessa. Hirsjärvi, Remes ja Sajavaara viittavat Denziin (1970), joka on jaotellut triangulaation metodologiseen triangulaatioon, teoreettiseen triangulaatioon sekä aineisto- ja tutkijatriangulaatioon (Hirsjärvi ym. 2007, 228). Useampaa triangulaatiota yhdistettäessä samassa tutkimuksessa voidaan puhua monitriangulaatiosta (Tuomi & Sarajärvi 2003, 143).

Omassa tutkimuksessamme yhdistyvät aineisto- ja tutkijatriangulaatio. Pyrimme keräämään monipuolisen aineiston, joka kuvaa tutkimuskohdetta mahdollisimman kattavasti. Aineistoa keräsimme sekä kirjallisesti kyselykaavakkeiden muodossa että suullisesti teemoitetuin henkilöhaastatteluin ja myöhemmin ryhmähaastatteluin. Lasten kyselykaavakkeet olivat sopivan pituiset ja lapset jaksoivat täyttää ne keskittyneesti loppuun asti. Vanhempien kyselyt lähetettiin kotiin täytettäväksi.

Haastatteluihin varattu aika osoittautui riittäväksi kaikissa muissa tilanteissa paitsi ryhmähaastattelutilanteissa. Haastatteluiden teemoihin pureuduimme yksittäisten kysymysten avulla, mutta jätimme teemarungot melko avoimiksi ja väljiksi, sillä halusimme antaa mahdollisuuden tärkeiden asioiden nousemiseen itse tutkittavilta. Näin myös oma vaikutuksemme vastauksiin jää mielestämme melko pieneksi. Aihepiirejä olisi ollut mahdollista käydä ryhmähaastatteluissa perusteellisemmin läpi, mikäli aikaa olisi ollut enemmän kuin yksi oppitunti. Nyt aikaa varsinaiselle pohdinnalle ja ajatusten kehittelylle ei ollut. Koimme ryhmähaastattelut kuitenkin hyväksi keinoksi lisätä informaatiota. Pääsimme seuraamaan lasten välistä vuorovaikutusta ja keskustelua, joka oli myös haastattelun eräs teema. Kaiken kaikkiaan keräämämme aineisto oli mielestämme riittävän kattava tutkimuskysymyksiin vastataksemme, vaikka laadullisessa tutkimuksessa säilyykin usein mahdollisuus sukeltaa vielä entistä syvemmälle tutkittavaan ilmiöön.

Tutkimuksemme kannalta hyvin keskeinen tekijä oli kahden tutkijan työpanos. Tällä oli vaikutusta koko tutkimusprosessiin. Koko prosessin ajan olemme käyneet aktiivista keskustelua tutkimuksen aikana tehdyistä valinnoista. Tämä on ollut erittäin tärkeää, sillä laadulliselle tutkimukselle tyypillisellä tavalla tutkimusongelma on täsmentynyt koko prosessin ajan. Aineiston keruuvaiheessa

olimme molemmat paikalla lasten täyttäessä kyselykaavakkeita sekä kaikissa haastatteluissa. Molemmat tekivät itsenäisesti muistiinpanoja haastatteluiden aikana, ja molempien tulkinnat osoittautuivat hyvin samanlaisiksi. Tässä mielessä uskomme kahden tutkijan läsnäolon lisänneen tutkimuksen objektiivisuutta. Suhde aineistoon oli molempien osalta autenttinen, mikä helpotti aineiston käsittelyä. Hankaluuksia aiheutti jossain määrin se, että haastattelutilanteessa olimme molemmat varsinaisen haastattelijan roolissa. Tämä tuli ilmi tilanteessa, jossa tutkittavan vastaus on herättänyt kahden tutkijan mielessä toisistaan poikkeavat jatkokysymykset. Näin ollen olisikin ollut aiheellista jakaa roolit ennen haastattelua niin, että toinen olisi ollut johtavassa asemassa ja toinen taustatarkkailijana. Toisaalta ilmapiirin luomiselle molempien aktiivinen osallisuus teki mielestämme hyvää, ja haastatteluissa vallitsikin pääosin keskustelunomainen ja vapautunut tunnelma. Haastatteluista tehdessämme myös herkkyys tilanteille kasvoi niin, että yhteistoiminta tutkijoiden kesken sujui ensimmäisiin haastatteluihin verraten aina vain paremmin.

Aineiston teemoittelun olemme toteuttaneet yhdessä keskustellen. Teemoittelun kautta meidän oli mahdollista tarkastella aineistoamme sekä osa-alueittain että kokonaisuutena. Teoriaa olemme rakentaneet yhtäaikaaisesti koko tutkimuksen teon ajan, ja jatkuva neuvotteluyhteys on ollut tärkeä. Molemmat kirjoittivat myös tutkimuksen tekoon liittyviä ajatuksia ylös pitkin tutkimuksen etenemistä. Tutkimusraportin kirjoittamisessa olemme toimineet osittain yhdessä, osittain erikseen, kuitenkin niin, että erikseen kirjoitetut tekstiosiot on liitetty yhteisellä päätöksellä osaksi tutkimusraporttia. Perspektiivi on ollut laajempi kuin tilanteessa, jossa tulkintoja tekee yksi tutkija.

10 TULOSTEN KOONTI

Tässä esitämme tutkimuksen päätulokset asetettuihin tutkimuskysymyksiin. Tulokset ovat tulkintoja tutkittavien käsityksistä ja kokemuksista. Myös vanhempien ajatuksia on otettu osaksi tulkintaa. Tulokset eivät ole yleistettävissä koskemaan lapsia yleisesti, mutta ne rakentavat käsitystämme siitä, millaisia lasten televisiosuhteet ja niihin kytkeytyvä vuorovaikutus voivat olla.

1. Minkälaisena ilmenee lapsen suhde televisioon tutkittavien kokemusten ja käsitysten valossa?

Lasten televisionkatselu ilmeni kyselykaavakkeiden ja haastatteluiden perusteella pääasiassa aktiivisena. Televisiosta katsotaan lähinnä tiettyjä ohjelmia, joiden esitysajat tiedetään hyvin. Katselu koetaan pääsääntöisesti positiivisena toimintana. Tutkittavien television katseluun käytetty aika mukailee Finnpanelin tietoja. Jonkin verran esiintyy myös ”katsomista katsomisen vuoksi”, eli televisio avataan samalla kun esimerkiksi syödään aamu- tai iltapalaa tai tekemisen puutteessa. Tällöin katsottavalla sisällöllä ei ole suurta merkitystä.

Pääasialliseksi syyksi katsoa televisiota, sekä tytöt että pojat mainitsivat viihtymisen. Viihdyttävä ohjelma oli tutkittavien mielestä joko hauska tai jännittävä. Toinen tärkeä syy television katsomiseen oli television katselun sosiaalinen luonne. Televisiota katsotaan mielellään yhdessä ystävien tai perheenjäsenten kanssa. Haastatteluiden perusteella ainakin yhden pojan kohdalla erityisesti jännittävien sarjojen ja elokuvien katsomista motivoi toveripiiri, jossa hän ei halua kokea itseään ulkopuoliseksi tai muita herkemmäksi. Televisiota katsotaan siis pääosin tunnepohjaisista ja sosiaalisista syistä. Kukaan lapsista ei maininnut syyksi tiedonsaantia. Katsomisen motiivit sekoittuvat kuitenkin usein toisiinsa. Samalla kun lapsi viihtyy katsomalla mielisarjaansa, hän saattaa poimia siitä tiedollisia aineksia, kuten pukeutumis-, käyttäytymis- ja ajattelutapoja sekä ongelmanratkaisumalleja.

Kaikki vastaajat suhtautuivat periaatteessa ymmärtäväisesti ikärajoihin ja ne vaikuttivat viitteellisesti ohjelmavalintoihin. Monet vanhemmat ilmoittivat seuraavansa ikärajoja. Kuitenkin

kaikki tutkimukseen osallistuneet lapset olivat katselleet kiellettyjä ohjelmia tai elokuvia. Lapset esittivät myös kritiikkiä ikärajojen perusteluja kohtaan. Kynnys ohittaa ikärajoitukset näyttäisi olevan matala.

Television merkityksellisyys ilmeni ajatuksesta, ettei sitä ilman osata tai haluta olla. Itse välineeseen ei juurikaan kiinnitetä huomiota, eikä sen ominaisuuksilla näyttänyt olevan suurta väliä. Merkitys perustui television välittämiin sisältöihin. Verrattuna kirjaan tai sanomalehteen televisiolla näytti olevan suurempi sosiaalinen merkitys lapselle. Myös uudemmat mediat, kuten tietokoneet ja kännykät, kuuluvat television ohella luonnollisena osana lasten arkipäivään. Television parissa viihdytään päivittäin, mutta se ei korvaa oikeita ystäviä. Se voi kuitenkin olla merkittävässä asemassa yhdistämällä ja lujittamalla ystävyyttä. Erityisesti toveripiirissä käydyt televisioon liittyvät keskustelut olivat tärkeä sosiaalisuuden muoto. Haastatelluilla vanhemmilla ei ollut selkeää käsitystä siitä, miten suuressa roolissa televisio-ohjelmat ja elokuvat lasten toverisuhteissa ovat.

2. Millaista keskustelua television ympärille rakentuu?

Keskusteluiden sisällöt määrittyvät keskustelutilanteen ja keskustelijoiden mukaan. Tutkittavat mainitsivat, että vanhempien kanssa käytiin aikaisemmin enemmän keskustelua ja ne liittyivät yleensä television esittämien viestien ja asiasisältöjen selittämiseen. Lapset olivat tehneet yleensä aloitteen ja kysyivät vanhemmiltaan tapahtumista, joita eivät ymmärtäneet. Keskustelu vanhempien kanssa oli sittemmin jäänyt vähäisemmäksi. Nykyään keskustelut liittyvät lähinnä sääntöihin tai ohjelmien kommentointiin. Keskustelun vähenemisen syitä pohtiessaan lapset mainitsivat omat muuttuneet kiinnostuksen kohteensa ja tietynlaisen nolaantumisen vanhempien seurassa esimerkiksi eroottissävyisten ohjelmasisältöjen suhteen. Ohjelmien sisältöjen herättämistä tunteista tai ajatuksista ei vanhempien kanssa enää juuri puhuta. Vain yksi poika kertoi joskus purkavansa ajatuksiaan äidilleen, esimerkiksi epämiellyttävien ohjelmasisältöjen jäädessä ahdistavina mieleen.

Erityisesti tytöt kertoivat keskustelevansa televisio-ohjelmista toveripiirin kesken vilkkaasti. Keskustelut liittyvät sekä ohjelmien sisältöihin että laajemmin niissä käsiteltyihin aiheisiin ja niiden herättämiin tunteisiin. Ohjelmat toimivat keskusteluiden ja ajatusten rakennusaineina. Tyttöjen keskusteluissa painottuvat tunne- ja ihmissuhdeasiat.

Pojat kertaavat puheissaan näkemiään elokuvia ja ohjelmia, ja arvioivat niitä. Tunteista ei toveripiirissä puhuta samalla tavalla kuin tyttöjen keskuudessa. Lähinnä keskustelua syntyy

erityisen pelottavien, epämiellyttävien tai kuohuttavien ohjelmien yhteydessä. Tämä mukailee Kytömäen (1999) tutkimustulosta, jonka mukaan rankkoja mediakokemuksia voidaan käyttää henkilökohtaisen arvostuksen saamiseen toveripiirissä. Erityisesti tämä uho tulee esiin poikien välisessä vuorovaikutuksessa. (Herkman 2001, 68.)

3. Millainen merkitys keskustelulla on lapselle?

Katsomisen yhteydessä tai sen jälkeen tapahtuvalla keskustelulla oli merkitystä sille, koettiinko television katselu yhteiseksi tekemiseksi. Keskustelu näyttää lisäävän yhdessäolon tunnetta. Ohjelmiin liittyvät keskustelut saattavat vaikuttaa tulkintoihin ja ymmärrykseen ja näin myös todellisuuskäsityksen muotoutumiseen.

Keskusteluiden merkitys oli suurin toverisuhteissa. Samoja ohjelmia katselemalla ja niistä keskustelemalla joukkoon kuulumisen tunne vahvistuu. Keskustelu nousee ajoittain katselukokemuksia tärkeämmäksi, ja ohjelmien ympärille rakentuva vuorovaikutus voi jatkua pitkään. Television tarjoamat elämisen mallit ja muu sisältö herättävät kysymyksiä ja mielipiteitä. Keskusteluissa eletään uudelleen katselukokemuksia, verrataan omia käsityksiä muiden käsityksiin muun muassa itsestä, maailmasta ja sen ilmiöistä sekä rakennetaan omaa ymmärrystä ja mielipiteitä näihin liittyen. Tyttöjen kohdalla asioiden pohtiminen kaveripiirissä on laaja-alaisempaa kuin pojilla.

Vanhempien kanssa käydyn keskustelun merkitys liittyy rajoihin ja sillä on käytännön merkitystä esimerkiksi vanhemman ja lapsen välisessä auktoriteettisuhteessa. Aikaisemmin lapset kertoivat keskustelun vanhempien kanssa olleen vilkkaampaa ja sillä oli tiedollista merkitystä lapsille. Haastatelluista tytöistä vain yksi toivoi voivansa käydä ”kaverillisia keskusteluja” vanhempiensa, lähinnä äitinsä, kanssa. Pojat osoittivat yksimielisempää myöntymystä sen suhteen, että vanhempien kanssa olisi mukava keskustella tunnetason asioista ohjelmiin liittyen. Tytöt hakevat hämmäntävissä tilanteissa neuvoa ja tukea herkemmin toveripiiristä.

11 POHDINTAA JA JATKOTUTKIMUSEHDOTUKSIA

Televisio on osa arkipäivämme struktuuria. Koska television katselu on suurelle osalle lapsista jokapäiväistä toimintaa, emme voi väheksyä sen välittämien sisältöjen mahdollisuuksia vaikuttaa lapsiin. Erityisesti kasvattajien sekä kotona että koulussa olisi hyvä tietää niistä sisällöistä, joita televisio ja muut mediat välittävät. Pyrittäessä lapsen kokonaisvaltaiseen kohtaamiseen myös tällä elämänalueella on merkitystä. Tulevina opettajina meistä on tärkeää tietää lapsen elämässä vaikuttavista tekijöistä. Keskustelu voi lisätä kasvattajien ymmärrystä lapsen maailmasta.

Kirjoittaessamme visuaalisesta mediakulttuurista nostimme esille Silverstonen mainitseman amoraalisuuden ja arvojen puuttumisen nyky maailman mediasta. Elämme subjektiivisten moraalikäsitteiden aikaa, jossa jokainen voi perustella itselleen oman toimintansa ja ajattelunsa moraalisuuden. Kuitenkin lapsi, joka vielä opettelee yhteiskunnassa ja maailmassa elämisen pelisääntöjä on altis esimerkeille, joita eri tahot tarjoavat. Televisio arkipäiväisyydessään on yksi todennäköisimpiä esikuvien ja elämismallien välittäjiä. Tutkimuksessamme kävi ilmi, kuinka innokkaasti lapset kävivät keskustelua television välittämien sisältöjen pohjalta. Tämä johti ajatukseen, että kasvattajat voisivat pyrkiä hyödyntämään television materiaalia kasvatus- ja arvokeskusteluiden pohjana. Käyttämällä lasten omia mielenkiinnon kohteita ja kokemismaailmaa hyväkseen voisivat kasvattajat päästä ”samalle aaltopituudelle” lasten kanssa ja johdattaa heitä itsenäiseen eettiseen ajatteluun ja pohdiskeluun. Aiheesta on Kupiaisen mukaan aikaisemmin kirjoittanut esimerkiksi Sara Sintonen (Kupiainen 2005, 88). Eräänä jatkotutkimusideana esitämme sen tutkimista, miten mediaan pohjautuvaa keskustelua voisi käytännössä kehittää kasvatusta edistäväksi.

Mediasuhteesta kirjoittaessamme nostimme esille mediankäytön yhteyden identiteettityöhön ja persoonallisuuden kehitykseen. Kysyimme lapsilta esimerkiksi heidän tulevaisuuden haaveistaan ja toiveammateistaan. Haastatellut esittivät varsin median värittämiä käsityksiä eri ammattien toimenkuvista ja omista ammattihaaveistaan. Muutoinkin suhtautuminen median välittämiin

toiminta- ja elämismalleihin oli melko kritiikitöntä, eikä median luomia todellisuuskäsityksiä osattu läheskään aina kyseenalaistaa. Esimerkiksi pojat perustelivat eroottisten sisältöjen ikärajan laskemista yhteentoista ikävuoteen sillä perusteella, että viidennellä luokalla käsitellään ja keskustellaan opettajan johdolla seksuaaliterveydestä.

Televisiossa esitettävä materiaali voi olla hyvinkin epärealistista ja asettaa kohtuuttomia paineita juuri varhaisnuoruuden kynnykselle ehtineille lapsille. Epärealistiset todellisuuskäsitykset voivat vääristää lasten käsityksiä omasta itsestään ja ympäröivästä maailmasta. Lasten kanssa keskusteleminen televisio-ohjelmien pohjalta voisi tukea heidän todellisuuskäsitystensä vahvistumista ja kriittisyyden lisääntymistä medioita kohtaan. Mediakasvatuksen keinoin on mahdollista tutustua muun muassa ohjelmien tuotantoprosesseihin, joka myös paljastaa lisää todellisuudesta median luoman illuusion takana.

Mediakasvatuksessa tärkeä osa medialukutaitoon oppimista on kyky arvostella kriittisesti näkemäänsä. Lapset seuraavat paljon televisiosarjoja, joiden maailma suhteessa todelliseen elämämaailmaan on epärealistinen. Tosi ja epätosi voivat sekoittua. Olisikin hyvä kiinnittää huomiota lasten todellisuuskäsityksiin ja arvomaailman kehittymiseen. Mediakasvatuksen lisääminen ja vanhempien huomion kiinnittäminen aiheeseen voisivat lisätä lasten turvallista kasvua medialukutaitoisiksi nuoriksi ja aikuisiksi. Olisi kiinnostavaa tutkia lasten ja nuorten joukossa heidän todellisuuskäsityksiään ja arvojaan suhteessa television tarjoamiin materiaaleihin. Myös identiteetin ja median yhteys on mielenkiintoinen tutkimuskohde. Niin ikään olisi kiinnostavaa kartoittaa kasvattajien tietoja, käsityksiä ja asenteita ikärajoituksia ja lapsilta kiellettyjä materiaaleja kohtaan. Eräs jatkotutkimusidea olisi tutkia sitä, miten hyvin lapsen ja aikuisen välinen keskustelu toimisi sellaisissa tilanteissa, joissa epämiellyttäviä kokemuksia on lapselle jo syntynyt. Voisiko keskustelun avulla negatiivisen tunnekokemuksen muuttaa esimerkiksi kriittiseksi ohjelman arvioinniksi ja näin lievittää ahdistusta? Myös lasten äänen esiin tuominen on jatkossakin tärkeää; mitä lapset itse ajattelevat mediakasvatuksen tarpeellisuudesta?

Yhtenä mielenkiintoisena jatkotutkimusaiheena voisi olla selvittää television roolia ja merkityksellisyyttä sellaisille lapsille, joilla autenttiset sosiaaliset suhteet, perhesiteet ja ystävyysuhteet ovat vähäisiä. Tällöin viestintälaitteet voivat saada erilaisia merkityksiä. Voiko medialaite toimia esimerkiksi ystävän korvikkeena tai lisätä turvallisuuden tunnetta? Television merkitystä voisi tutkia myös pitkittäistutkimuksena lasten, varhaisnuorten, nuorten ja aikuisten keskuudessa. Miten televisiosuhde muuttuu kasvamisen ja kehittymisen myötä? Suhtaudutaanko

mediatarjontaan median trivialisoitumisen ja popularisoitumisen myötä kevyesti ja välinpitämättömästi? Vai kasvaako mediakasvatusta saaneesta sukupolvesta erityisen kriittisiä ja valveutuneita aikuisia?

Tällä hetkellä mediakasvatuksen painopisteet näyttävät olevan uusimmat mediat kuten tv, internet ja kännykkä. Se mitä ovat ne tulevaisuuden mediat, joita jatkuvasti kehitellään ympäri maailmaa, jäävät vielä arvoituksiksi. Oletettavaa on, että uuteen mediaan liitetään jälleen moraalista paniikkia. Moraalinen paniikki -käsitteessä on negatiivinen sävy – se korostaa sitä, että uuteen mediaan kriittisesti suhtautuminen olisi liioiteltua tai jopa turhaa. Alussa esittämämme Outi Mäenpään mediakriittistä kommenttia ei kuitenkaan tule ohittaa olankohautuksella. Vanha ajatus kohtuullisuudesta kaikessa pätee myös television katseluun.

LÄHTEET

Aarnos, E. 2001. Kouluun lapsia tutkimaan: havainnointi, haastattelu ja dokumentit. Teoksessa Aaltola, J. & Valli, R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä: PS-kustannus. 144-157.

Ahonen, S. 1994. Fenomenografinen tutkimus. Teoksessa Syrjälä, L., Ahonen, S., Syrjäläinen, E., & Saari, S. Laadullisen tutkimuksen työtapoja. Rauma: Kirjapaino West Point. 114-156.

Alanen, L. 2001. Lapsuus yhteiskunnallisena ilmiönä. Sosiologia ja sukupolvijärjestys. Teoksessa Sankari, A. & Jyrkämä, J. (toim.) Lapsuudesta vanhuuteen. Iän sosiologiaa. Tampere: Vastapaino. 161-184.

Alasuutari, P. 1991. Tv-ohjelmien arvohierarkia katsomistottumuksista kertovien puhetapojen valossa. Teoksessa Kytömäki, J. (toim.) Nykyajan sadut. Joukkoviestinnän kertomukset ja vastaanotto. Jyväskylä: Gummerus. 232-285.

Alasuutari, P. 1994. Laadullinen tutkimus. 2. painos. Jyväskylä: Gummerus.

Alvesson, M. & Deetz, S. 1996. Critical Theory and Postmodernism. Approaches to organizational studies. Teoksessa Clegg, S.R., Hardy, C. & Nord, W.R. (eds.) Handbook of Organization Studies. London: Sage. 191-217.

Antikainen, A. 1998. Kasvatus, elämäntyyli ja yhteiskunta. Porvoo: WSOY.

Antikainen, A., Rinne, R. & Koski, L. 2006. Kasvatussosiologia. Helsinki: WSOY.

Bauman, Z. 1996. Postmodernin lumo. Tampere: Vastapaino.

Broberg, A., Almqvist, K. & Tjus, T. 2005. Kliininen lapsipsykologia. Helsinki: Edita.

Buckingham, D. 1996. Moving images. Understanding children's emotional responses to television, Manchester: Manchester University Press.

Buckingham, D. 2000. After the death of childhood. Growing up in the age of electronic media. Cambridge: Polity Press.

Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.

Finnpanel 2008a. Tv-mittaritutkimuksen tuloksia.

<http://www.finnpanel.fi/tulokset/tv/vuosi/katsaikakan/2007/>. Luettu 27.4.2008.

Finnpanel 2008b. Tv-mittaritutkimuksen tuloksia.

<http://www.finnpanel.fi/tulokset/tv/vuosi/top/2007/>. Luettu 4.5.2008.

Garitaonandia, C., Juaristi, P. & Oleaga, J.A. 2001. Media genres and content preferences. Teoksessa Livingstone, S. & Bovill, M. Children and Their Changing Media Environment. A European Comparative Study. Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates. 141-157.

Gunter, B. & McAleer, J. 1990. Children and Television. The One Eyed Monster? Kent: Mackays of Chatham.

Gustafsson, K.E. & Kempainen, P. 2002. Pohjoismaiden media. Teoksessa Ruusunen, A. (toim.) Media muuttuu. Viestintä savitauluista kotisivuihin. Helsinki: Gaudeamus.

Hall, S. 1999. Identiteetti. Suom. toim. Lehtonen, M. & Herkman, J. Tampere: Vastapaino.

Heikkinen, H.L.T., 2002. Narratiivisuus – ei yksi vaan monta tarinaa. Teoksessa Heikkinen, H.L.T & Syrjälä, L. (toim.) Minussa elää monta tarinaa. Kirjoituksia opettajuudesta. Helsinki: Kansanvalistusseura. 184-196.

Heiskala, R. 1996. Kohti keinotekoista yhteiskuntaa. Helsinki: Gaudeamus.

Helve, H. 1997. Nuorten muuttuvat arvot ja maailmankuvat. Teoksessa Helve, H. (toim.) 1997. Arvot, maailmankuvat, sukupuoli. Helsinki: Yliopistopaino. 140-172.

Helve, H. 2002. Arvot, muutos ja nuoret. Helsinki: Yliopistopaino.

Herkman, J. 2001. Median monet funktiot lasten ja nuorten elämässä. Teoksessa Kangassalo, M. & Suoranta, J. 2001. Lasten tietoyhteiskunta. Tampere: Tampere University Press. 60-71.

Herkman, J. 2002. Audiovisuaalinen mediakulttuuri. Tampere: Vastapaino.

Herkman, J. 2007. Kriittinen mediakasvatus. Tampere: Vastapaino.

Hietala, V. 1990. Teeveen merkit. Television lukutaidon aakkoset. Helsinki: Yleisradio.

Hietala, V. 1992. Kulttuuri vaihtoi viihteelle? Johdatusta postmodernismiin ja populaarikulttuuriin. Jyväskylä: Gummerus.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2005. Tutki ja kirjoita. 11. painos. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2007. Tutki ja kirjoita. 13. osin uudistettu painos. Keuruu: Otava.

Hoffmann, D. 1996. Kasvatus ja moraali. Teoksessa Pitkänen, P. (toim.) Kasvatuksen etiikka. Suom. Pitkänen, P. Helsinki: Edita. 7-12.

Hänninen, M. 2004. Leikki lasten oppimisympäristönä. Teoksessa Piironen, L. (toim.) Leikin pikkujättiläinen. Porvoo: WSOY. 360-363.

Inkinen, S. 1999. Teknokokemus ja zeitgeist. Digitaalisen mediakulttuurin yhteisöjä, utopioita ja avantgarde-virtauksia. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Johnsson-Smaragdi, U. 2001. Media uses styles among the young. Teoksessa Livingstone, S. & Bovill, M. Children and Their Changing Media Environment. A European Comparative Study. Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates. 131-141.

Kalliala, M. 1999. Enkeliprinsessa ja itsari liukumäessä. Leikkikulttuuri ja yhteiskunnan muutos. Helsinki: Gaudeamus.

Kallioniemi, K. 2001. Järki ja tunteet. Populaarikulttuurin tutkimus katsoo itseään peiliin. Teoksessa Immonen, K. & Leskelä-Kärki, M. Kulttuurihistoria. Johdatus tutkimukseen. Helsinki: SKS. 91-106.

Kangassalo, M. & Suoranta, J. 2001. Johdanto. Teoksessa Kangassalo, M. & Suoranta, J. 2001. Lasten tietoyhteiskunta. Tampere: Tampere University Press. 7-12.

Kansanen, P. 1996. Kasvatuksen eettinen luonne. Teoksessa Pitkänen, P. (toim.) Kasvatuksen etiikka. Helsinki: Edita. 13-19.

Kantola, A. 1998. Barrikadeilta brandiksi – Mitä journalisti tekee ja mitä journalistilla tehdään? Teoksessa Kantola, A. & Mörä, T. Journalismia! Journalismia? Juva: WSOY. 21-40.

Kiviniemi, K. 2007. Laadullinen tutkimus prosesseina. Teoksessa Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Juva: PS-kustannus. 70-85.

Koivusalo-Kuusivaara, R. 2007. Lapset, media ja vuorovaikutus. Suomalaisten, englantilaisten ja saksalaisten lasten mediasuhteen tarkastelua. Viestinnän julkaisuja; 14. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Kotilainen, S. 1999. Mediakasvatuksen monet määritelmät. Teoksessa Kotilainen, S., Hankala, M. & Kivikuru, U.(toim.) 1999. Mediakasvatus. Helsinki: Oy Edita Ab. 31-42.

Kupiainen, R. 2005. Mediakasvatuksen eetos. Fenomenologinen tutkimus mediakasvatuksen etiikasta. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Kytömäki, J. 1991. Pitkä matka tietoyhteiskunnan jäseneksi. Teoksessa Kauppila, K., Kuosmanen, S. & Pallassalo, M. Rajaton ruutu. Kirjoituksia lapsista ja liikkuvasta kuvasta. Mannerheimin lastensuojeluliitto. Gummerus: Jyväskylä. 59-66.

Kytömäki, J. 1999. Täytyy katsoa, jos saa katsoa. Sosiaalipsykologisia näkökulmia varhaisnuorten televisiokokemuksiin. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Kytömäki, J. 2001. Kertomuksia kertomuksista: fiktion merkityksestä varhaisnuorten kasvussa. Teoksessa Kangassalo, M. & Suoranta, J. 2001. Lasten tietoyhteiskunta. Tampere: Tampere University Press. 49-59.

Lahikainen, R., Korhonen, P. & Paavonen, J. 2006. Sähköinen media ja pienten lasten hyvinvointi. Lapsiasiavaltuutetun toimintakertomus vuodelta 2006. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2007:33. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Laine, T. 2007. Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Juva: PS-kustannus. 28-45.

Lallukka, K. 2003. Lapsuusikä ja ikä lapsuudessa. Tutkimus 6-12 -vuotiaiden sosiokulttuurisesta ikätiedosta. Jyväskylä: Jyväskylä University.

Lehtipuu, U. 2006. Ruuturitari ja digidonna. Lapsi matkalla mediaan. Juva: Bookwell.

Leinonen, M. 2000. Johan Amos Comeniuksen (1592-1670) käsityksiä lapsuudesta ja lasten kasvatuksesta. Teoksessa Laurikainen, L. (toim.) Koti kasvattajana, elämä opettajana. Kasvatus- ja oppimiskulttuurit tutkimuskohteina. Jyväskylä: PS-kustannus. 82-97.

Leiwo, M. 1997. Kouluikäisen kielenosaaminen ja koulun kieli. Teoksessa Lyytinen, P., Korkiakangas, M., Lyytinen, H. Näkökulmia kehityspsykologiaan. Kehitys kontekstissaan. Porvoo: WSOY. 202-218.

Liikkanen, M. 2002. Vapaa-aika - työn vastakohta, harrastuksia vai vapautta? Hyvinvointikatsaus 2/2004. Tilastokeskus.

Lyotard, J-F. 1985. Tieto postmodernissa yhteiskunnassa. Suom. Lehto, L. Tampere: Vastapaino.

Marin, M. 1994. Perhe ja moraalit: vuosisata perhekeskustelua. Teoksessa Virkki, J. (toim.) Ydinperheestä yksilöllistyviin perheisiin. Juva: WSOY. 10-24.

Martsola, R. & Mäkelä-Rönholm, M. 2006. Lapsilta kielletty. Kuinka suojella lapsia mediatraumalta. Helsinki: Kirjapaja.

Masterman, L. 1991. Medioita oppimassa. Mediakasvatuksen perusteet. 2. painos. Suom. Nevanlinna, T. Helsinki: Kansan sivistystyön liitto.

Metsämuuronen, J. 2005. Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä. 3. laitos. Jyväskylä: Gummerus.

Mustonen, A. 2001. Mediapsykologia. Helsinki: WSOY.

Niikko, A. 2003. Fenomenografia kasvatustieteellisessä tutkimuksessa. Kasvatustieteiden tiedekunnan tutkimuksia n:o 85. Joensuu: Joensuun yliopisto.

Niiniluoto, I. 1989. Informaatio, tieto ja yhteiskunta. Filosofinen käsiteanalyysi. Helsinki: Valtion painatuskeskus.

Nummenmaa, A.R. & Nummenmaa, T. 1998. Toisen asteen näkökulma. Teoksessa Julkunen, M-L. (toim.) Opetus, oppiminen, vuorovaikutus. Juva: WSOY. 64-75.

Nurmi, J-E., Ahonen, T., Lyytinen, H., Lyytinen, P., Pulkkinen, L., Ruoppila, I. 2006. Ihmisen psykologinen kehitys. Porvoo: WSOY.

Nyyssölä, K. 2004. Mediakasvatuksella yhä enemmän tarvetta kouluissa. Julkaistu Spektri. Opetushallituksen verkkolehti. 5.2.2004. <http://spektri.oph.fi/page.asp?path=580,644,651,27643>. Luettu 17.3.2008. Opetushallitus.

- Perttula, J. 1996.** Teoksessa Palmroth, A. & Nurmi, I. (toim.) Alttiiksi asettumisen etiikka. Laadullisen tutkimuksen eettisiä kysymyksiä. JYY julkaisusarja n:o 38. Toinen painos. Jyväskylä: Kopi-Jyvä.
- Piaget, J. & Inhelder, B. 1977.** Lapsen psykologia. Suom. Rutanen, M. Jyväskylä: Gummerus.
- Picard, G.R. 2002.** Katsaus maailman mediaan. Teoksessa Ruusunen, A. (toim.) Media muuttuu. Viestintä savitauluista kotisivuihin. Helsinki: Gaudeamus.
- Pitkänen, P. 1996.** Arvo-osaaminen hyvän elämän taitona. Teoksessa Pitkänen, P. (toim.) Kasvatuksen etiikka. Helsinki: Edita. 28-37.
- Postman, N. 1985.** Lyhenevä lapsuus. Suom. Rekiarvo, I. Juva: WSOY.
- Postman, N. 1987.** Huvitamme itsemme hengiltä. Julkinen keskustelu viihteen valtakaudella. Suom. Rekiaro, I. Juva: WSOY.
- Pulkkinen, L. 2002.** Mukavaa yhdessä. Sosiaalinen alkupääoma ja lapsen sosiaalinen kehitys. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Puroila, A-M. & Karila, K. 2001.** Bronfenbrennerin ekologinen teoria. Teoksessa Karila, K., Kinos, J. & Virtanen, J. (toim.) Varhaiskasvatuksen teoriasuuntauksia. Juva: WS Bookwell. 204-226.
- Ritala-Koskinen, A. 2001.** Lasten haastattelu tutkijan haasteena. Teoksessa Kangassalo, M. & Suoranta, J. 2001. Lasten tietoyhteiskunta. Tampere: Tampere University Press. 145-169.
- Sauli, H. & Kainulainen, S. 2001.** Yhteiskunnan muutos ja lapsiperheet. Teoksessa Törrönen, M. Lapsuuden hyvinvointi. Yhteiskuntapoliittinen puheenvuoro. Vantaa: Tummavuoren kirjapaino. 42-57.
- Siegler, R. Deloache, J. & Eisenberg, N. 2006.** How children develop. 2nd edition. New York: Worth Publishers.

Suoranta, J. 2001. Cyberkids: lapset mediakulttuurin toimijoina. Teoksessa Kangassalo, M. & Suoranta, J. 2001. (toim.) Lasten tietoyhteiskunta. Tampere: Tampere University Press. 15-48.

Suoranta, J., Lehtimäki, H. & Hakulinen, S. 2001. Lapset tietoyhteiskunnan toimijoina. Tietoyhteiskunnan tutkimuskeskuksen raportteja 16/2001. Tampereen yliopisto. Tampere: Klingendahl Paino.

Syrjäläinen, E. 1994. Etnografisen opetuksen tutkimus: kouluetnografia. Teoksessa Syrjälä, L., Ahonen, S., Syrjäläinen, E., & Saari, S. Laadullisen tutkimuksen työtapoja. Rauma: Kirjapaino West Point. 68-107.

Säljö, R. 2001. Oppimiskäytännöt. Sosiokulttuurinen näkökulma. Juva: WS Bookwell Oy.

Tilastokeskus 2007. Perheet 2006. Väestö- ja kuolemansyytilastot. Tulostettu 19.3.2008. <http://www.stat.fi/til/perh/index.html>.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2004. Laadullinen tutkimus ja sisällön analyysi. Helsinki: Tammi.

Turtiainen, P. 2001. Lapsen kuulemisen mahdollisuudet ja rajoitukset haastattelututkimuksen näkökulmasta. Teoksessa Kangassalo, M. & Suoranta, J. 2001. Lasten tietoyhteiskunta. Tampere: Tampere University Press. 170-180.

Varto, J. 1996. Laadullisen tutkimuksen metodologia. Tampere: Tammer-Paino.

Värri, V-M. 2002. Hyvä kasvatus – kasvatus hyvään. Dialogisen kasvatuksen filosofinen tarkastelu erityisesti vanhemmuuden näkökulmasta. Tampere: Tampere University Press.

Ziehe, T. 1991. Uusi nuoriso. Epätavanomaisen oppimisen puolustus. Suom. Sironen, R. & Tuormaa, J. Tampere: Vastapaino.

LIITTEET

Liite 1(9)

Nimi: _____

Luokka: _____

Ikä: _____

- 1a) Onko sinulla isosiskoja tai -veljiä? kyllä ei
1b) Onko sinulla pikkusiskoja tai -veljiä? kyllä ei

2) Mitä teet vapaa-ajallasi?

3) Kuinka usein katsot televisiota?

- joka päivä 3 – 5 päivänä viikossa harvemmin

4) Kuinka monta ohjelmaa katsot päivässä?

- 0 1-2 2-3 3-4 4-5 5+

5) Arvioi päivässä television katseluun kuluttamasi aika:

6) Milloin katsot televisiota?

- aamulla päivällä illalla yöllä

7a) Mitä seuraavista katselet televisiosta?

Anna numero 1 sille, mitä katsot eniten. Numero 2 sille, mitä katsot seuraavaksi eniten jne. Jätä numeroimatta ne, mitä et katso.

lastenohjelmat	_____	komediasarjat	_____
draamasarjat	_____	poliisisarjat	_____
uutiset	_____	dokumentit	_____
tosi TV-ohjelmat	_____	televisiovisailut	_____
keskusteluohjelmat	_____	urheilu	_____
muu, mitä?	_____		

7b) Mitä näistä katsot mieluiten?

7c) Miksi? (perustele vastauksesi)

8a) Seuraatko jotain tv-ohjelmaa säännöllisesti? kyllä ei

8b) Jos, niin mitä seuraat? _____

9) Rajoittaako television katselu muita menoja? kyllä ei

10) Siirrätkö muita menoja voidaksesi katsoa kiinnostavan tv-ohjelman?

- en koskaan silloin tällöin usein

11) Kenen kanssa yleensä katsot televisiota?

- yksin sisarusten kanssa
 vanhempien kanssa kavereiden kanssa

12a) Kenen kanssa juttelet televisio-ohjelmista? Voit rastittaa myös useamman vaihtoehdon.

- vanhemmat opettaja sisarukset kaverit en kenenkään

12b) Mistä asioista silloin juttelette? _____

13a) Montako televisiota kotonasi on? _____

13b) Mihin ne on sijoitettu? _____

14a) Mihin aikaan menet nukkumaan arki-iltana? _____

14b) Mihin aikaan menet nukkumaan viikonloppuna? _____

15) Katselitko usein televisiota juuri ennen kuin menet nukkumaan?

- en koskaan silloin tällöin melkein aina

16a) Saatko katsoa televisiota aina kun haluat? kyllä ei

16b) Saatko aina itse päättää mitä katsot? kyllä ei

16c) Millaisissa tilanteissa television katseluasi rajoitetaan?

17a) Voiko televisio-ohjelma olla mielestäsi haitallinen? kyllä ei

17b) Jos, niin kenelle? Perustele vastauksesi.

18a) Voiko televisio-ohjelma olla haitallinen sinulle? kyllä ei

18b) Miksi? Perustele vastauksesi.

19) Kiinnitätkö huomiota ohjelmien ja elokuvien ikärajoituksiin? kyllä ei

20) Ovatko ohjelmien ja elokuvien ikäraajat mielestäsi tarpeellisia? _____

21) Mihin elokuvien ja televisio-ohjelmien ikäraajat mielestäsi perustuvat?

22) Miksi lapsille ei ole hyväksi katsoa vanhemmille suunnattuja ohjelmia ja elokuvia?

23a) Onko joku ohjelma pelottanut sinua? kyllä ei

23b) Jos, niin millainen ohjelma on pelottanut sinua?

24) Vaikuttavatko televisiomainokset sinuun? Kerro tarkemmin.

25) Ovatko televisiomainokset vaikuttaneet ostopäätöksiisi? kyllä ei

26) Mitä televisio-mainoksissa mainostetaan? Mainitse muutama esimerkki.

Rastita vaihtoehto, joka on lähimpänä omaa mielipidettäsi.

1= täysin eri mieltä 2= jokseenkin eri mieltä 3= en osaa sanoa

4= jokseenkin samaa mieltä 5= täysin samaa mieltä

	1	2	3	4	5
1 Olen taitava median käyttäjä.					
2 Ymmärrän eron todellisen ja keksityn väliillä televisiota katsellessani.					
3 Televisio on hyödyllinen mediaväline.					
4 Tv-ohjelmien ja elokuvien ikäraajat ovat tärkeitä.					
5 Pyrin noudattamaan televisio-ohjelmien ja elokuvien ikärajoja.					
6 Television katselusta tulee usein sanaharkkaa vanhempien kanssa.					
7 Pärjäisin hyvin ilman televisiota.					
8 Televisio on hyvää ajanvietettä.					
9 Lasten television katselua tulisi valvoa.					
10 Televisio-ohjelmista voi olla haittaa lapsille.					
11 Teen läksyt ennen kuin avaan television.					
12 Katson televisiota syödessäni.					
13 Televisio on kotonani auki vain silloin kun sitä katsotaan.					
14 Televisio-ohjelmista voi oppia asioita.					
15 Toivoisin, että minulla olisi enemmän aikaa katsoa televisiota.					
16 Kaikki televisio-ohjelmat eivät sovi minulle.					
17 Television katselu yhdessä perheen kanssa on hyvää ajanvietettä.					
18 Lastenohjelmien sisällöt ovat mielestäni lapsille sopivia.					
19 Television katselu vie liikaa aikaa.					
20 Televisiossa on liikaa mainoksia.					

Lämmin kiitos osallistumisestasi!

Nimi: _____

Ikä: _____

Lapsesi luokka: _____

Lasten lukumäärä perheessä: _____

Lasten iät: _____

1) Kuinka usein katsot televisiota?

a) joka päivä b) _____ päivänä viikossa (päivien lukumäärä) c) harvoin

2) Kuinka monta tuntia katsot televisiota päivässä? Ympyröi vastauksesi.

0-1h 1-2h 2-4h 4-6h 6h+

3) Milloin katsot televisiota?

aamulla päivällä illalla yöllä

4) Mitä katsot televisiosta? _____

5) Seuraatko lapsesi / lapsiesi television katselua? _____

6) Vaikuttavatko mainokset mielestäsi lapseesi? Jos, niin miten? _____

7) Mikä on lapsesi suosikkiohjelma? _____

8a) Koetko, että jotkut televisiossa esitettävät ohjelmat ovat lapsille haitallisia? _____

8b) Minkälaiset ohjelmat ovat mielestäsi haitallisia lapsille? _____

9) Miten seuraat ohjelmien ja elokuvien ikärajoituksia? _____

10) Mihin ikäraajat mielestäsi perustuvat? _____

11a) Ovatko ikäraajat mielestäsi tarpeellisia? _____

11b) Miksi? _____

12) Keskustellaanko perheessänne televisiosta, televisio-ohjelmista tai elokuvista? _____

13) Minkälaisista asioista keskustelua esimerkiksi syntyy? _____

14) Kuinka monta televisiota taloudessanne on? _____

15) Onko taloudessanne digiboksia? _____

16) Onko taloudessanne maksullisia satelliittikanavia? _____

17) Mitä mediakasvatuksella mielestäsi tarkoitetaan? _____

18) Miten yleensä vietätte vapaa-aikaa perheessänne? _____

Rastita vaihtoehto, joka on lähimpänä mielipidettäsi.

1= täysin eri mieltä 2= jokseenkin eri mieltä 3= en osaa sanoa

4= jokseenkin samaa mieltä 5= täysin samaa mieltä

	1	2	3	4	5
1 Lapseni on taitava median käyttäjä.					
2 Lapseni ymmärtää eron todellisen ja keksityn välillä televisiota katsellessaan.					
3 Televisio on hyödyllinen mediaväline.					
4 Tv-ohjelmien ja elokuvien ikäraajat ovat tärkeitä.					
5 Perheessämme pyritään noudattamaan televisio-ohjelmien ja elokuvien ikärajoja.					
6 Television katselusta tulee usein sanaharkkaa lasten kanssa.					
7 Perheessämme pärjättäisiin hyvin ilman televisiota.					
8 Televisio on hyvää ajanvietettä.					
9 Lasten television katselua tulee valvoa.					
10 Televisio-ohjelmista voi olla haittaa lapsille.					
11 Lapseni tekee läksyt ennen kuin avaa television.					
12 Perheessämme katsotaan televisiota ruokailun aikana.					
13 Televisio on auki vain silloin kun sitä katsotaan.					
14 Televisio-ohjelmista voi oppia asioita.					
15 Television katselu vie liikaa aikaa.					
16 Kaikki televisio-ohjelmat eivät sovi lapsilleni.					
17 Television katselu yhdessä perheen kanssa on hyvää ajanvietettä.					
18 Lastenohjelmien sisällöt ovat mielestäni lapsille sopivia.					
19 Toivoisin, että perheessämme olisi enemmän aikaa pohtia mediaa ja sen vaikutuksia.					
20 Televisiomainosten vaikutukset vaikuttavat ostopäätöksiimme.					
21 Mediakasvatus on tärkeää.					
22 Median käyttö on perheessämme hallinnassa.					

Lämmin kiitos osallistumisestasi!

Lasten yksilöhaastattelun teemarunko

A) Television katselun käytäntö

1. Kuinka usein katsot televisiota?
2. Mihin vuorokaudenaikaan?
3. Kuinka monta televisiota kotonasi on ja mihin ne on sijoitettu?
4. Miksi katsot televisiota?
5. Pidätkö television katselusta?

B) Televisio-ohjelmat

1. Mitä ohjelmia katsot televisiosta?
 - Mitä niissä tapahtuu?
 - Ketä / keitä ohjelmissa esiintyy?
 - Mikä mainitsemisiasi ohjelmissa on hyvää?
 - Mikä ohjelmissa on huonoa?
 - Voisiko ohjelman tapahtumat toistua oikeassa elämässä?
2. Seuraatko säännöllisesti jotakin sarjaa?
3. Millaisista ohjelmista pidät? Miksi?
4. Millaisista ohjelmista et pidä? Miksi?
5. Millainen on hyvä ohjelma lapselle?
6. Millainen on huono ohjelma lapselle?
7. Ovatko ikäraajat mielestäsi tarpeellisia?
 - Millä perusteilla ikäraajat on määritelty?
 - Onko rajat mielestäsi määritetty oikein?
8. Oletko nähnyt jotain joka on sinulle tai ikäisellesi sopimatonta?
9. Oletko nähnyt jotain pelottavaa?
 - Mitä se oli?
 - Miten se vaikutti?

C) Mainokset

1. Katselitko mainokset yleensä?
2. Ovatko mainokset tarpeellisia?
3. Millaisia mainoksia muistat?
4. Miksi televisiossa on mainoksia?
5. Millainen on hyvä mainos?
6. Millainen on huono mainos?
7. Keille mainoksia tehdään?

D) Television katselun ympärille rakentuvat sosiaaliset suhteet

1. Kenen kanssa katsot televisiota?
2. Jutteletko televisio-ohjelmista jonkun kanssa?
 - Kenen?
3. Mistä silloin jutellaan?
4. Katsotko jotain ohjelmaa aina saman porukan kanssa?
 - Katsotko jotain ohjelmaa aina yksin?
5. Aiheutuuko television katsomisesta sanaharkkaa?
6. Katsotko samoja ohjelmia kuin ystäväsi?
7. Vaikuttavatko kavereiden valinnat omiin valintoihisi?

8. Saatko itse/kavereidesi kanssa vaikutteita televisio-ohjelmista? (Esim. Olisiko mukava tehdä jotain sellaista mitä on nähnyt televisiossa?)

E) Kontrolli

1. Rajoitetaanko television katsomistasi?
- Kuka rajoittaa?
3. Millaisissa tilanteissa / mistä syistä katselua rajoitetaan?
4. Kiinnittävätkö vanhempasi huomiota televisio-ohjelmien ikärajoihin?

Vanhempien yksilöhaastattelun teemarunko

A) Television katselun käytäntö

1. Kuinka usein katsot televisiota?
2. Mihin vuorokaudenaikaan?
3. Kuinka monta televisiota kotonasi on
 - Mihin ne on sijoitettu?
4. Miksi katsot televisiota?
5. Pidätkö television katselusta?
6. Kuinka usein lapsesi katsoo televisiota? (kysymyksessä tutkittavan luokan oppilas)
 - Mihin vuorokaudenaikaan?

B) Televisio-ohjelmat

1. Millaisia ohjelmia lapsesi yleensä katsoo televisiosta?
 - Mitä niissä tapahtuu?
 - Ketä / keitä ohjelmissa esiintyy?
 - Muistaako lapsen katsomia ohjelmia nimeltä?
 - Mitä ko. ohjelmissa on hyvää/huonoa?
2. Seuraako lapsesi säännöllisesti jotakin sarjaa?
3. Millaisista ohjelmista lapsesi ei pidä?
4. Onko nähnyt jotain minkä on kokenut pelottavaksi?
5. Millainen on hyvä ohjelma lapselle?
6. Millainen on huono ohjelma lapselle?
7. Ovatko ikäraajat mielestäsi tarpeellisia?
 - Millä perusteilla ikäraajat on määritelty? (Tietävätkö?)
 - Onko rajat mielestäsi mitoitettu oikein?

C) Mainokset

1. Oletteko kotona puhuneet mainostamisesta?
2. Katseletteko mainokset yleensä?
3. Ovatko mainokset tarpeellisia?
4. Onko mainoksilla vaikutusta?
 - Tuleeko esim. ilmi lapsen puheissa / käyttäytymisessä?
5. Ovatko mainokset mielestäsi vaikuttaneet lapsesi tarpeisiin?

D) Television katselun ympärille rakentuvat sosiaaliset suhteet

1. Kenen kanssa lapsesi katsoo televisiota?
2. Jutteletko televisio-ohjelmista lapsen kanssa?
3. Mistä silloin jutellaan?
4. Aiheutuuko television katsomisesta sanaharkkaa lapsen kanssa?
5. Katsooko lapsesi samoja ohjelmia kuin ystävänsä?
6. Koetko, että lapsesi voi saada vaikutuksia televisiosta?
 - Positiivisia/negatiivisia?

E) Kontrolli

1. Rajoitetaanko lapsen television katselua?
3. Millaisissa tilanteissa/ mistä syistä katselua rajoitetaan?
4. Kiinnittääkö lapsesi huomiota televisio-ohjelmien ikärajoin?
5. kiinnitätkö itse huomiota television ikärajoin?

Ryhmähaastattelun runko

A) Television merkitys

1. Lempiohjelma?
2. Miksi?
3. Mitä teidän ikäiset yleensä katsovat?
4. Mitä tytöt / pojat katsovat?

5. Millaisista ohjelmista ette pidä?
6. Mikä on pelottavinta, mitä olet televisiosta nähnyt?

7. Tulisiko meidän puhua teistä lapsina vai nuorina?
8. Miksi?
9. Milloin lapsuus loppuu ja teistä tuli/tulee nuoria?
10. Kumpaa teistä yleensä käytetään?
11. Miten koette sen?
12. Pitääkö teidän vanhemmat teitä lapsina vai nuorina?
13. Mistä sen havaitsee?

14. Millaiset mainokset ovat teille suunnattuja?
15. Miksi?
16. Millaiset mainokset kiinnittävät huomion?
17. Miksi?

18. Voisitko kuvitella eläväsi ilman televisiota?
19. Miksi?
20. Millaista elämä olisi ilman televisiota?

B) Keskustelu

1. Mistä televisioon liittyvistä asioista syntyy keskustelua?
2. Kenen kanssa?
3. Jos ei ole keskustelua, niin haluaisitko, että olisi?
4. Mistä asioista haluat keskustella?
5. Mistä et halua?

6. Millaisia televisioon liittyviä sääntöjä teillä on kotona?
7. Jos olisit aikuinen ja sinulla olisi 11-12 -vuotias lapsi, niin millaisia ohjelmia hän saisi katsoa?

C) Identiteetti

1. Millainen on hyvä elämä?
2. Onko televisiossa näytetty elämä ihailtavaa elämää?
3. Millaisen elämän haluat itsellesi?
4. Kolme asiaa, jotka toivot että sinulla on 20 vuoden kuluttua?